

СПІВЗАСНОВНИКИ:

Державна наукова установа
"Книжкова палата України імені Івана Федорова";
Харківська державна академія культури

Головний редактор — Сенченко М.
Заступниці головного редактора — Давидова І.,
Васьківська О., Гуцол Г.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Сенченко М. — д-р техн. наук, проф. (голова редколегії),
Україна
Давидова І. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.
(заступниця голови редколегії), Україна
Асєєв Г. — д-р техн. наук, проф., Україна
Ільганаєва В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Киричок П. — д-р техн. наук, проф., Україна
Кулешов С. — д-р іст. наук, проф., Україна
Лопатовська І. — д-р філософії, доц., США
Маркова В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф., Україна
Матрюхін Г. — д-р іст. наук, проф., Росія
Нешитой В. — д-р техн. наук, проф., Республіка Білорусь
Теремко В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф., Україна
Тришук О. — д-р наук з соц. комунікацій, проф., Україна
Шейко В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Шемаєва Г. — д-р наук з соц. комунікацій, проф., Україна

Рекомендовано до друку вченою радою Книжкової палати України (протокол № 10 від 30.10.2019)

Відповідальна за випуск — Жданова Н.
Коректура — Панченко Є.
Комп'ютерні складання та верстання — Алексанян А.

Журнал "Вісник Книжкової палати" Атестаційною колегією Міністерства освіти і науки України віднесено до наукових фахових видань України в галузі соціальних комунікацій (наказ МОН від 16.05.2016 № 515)

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією. Посилання на видання обов'язкові. Авторські оригінали не повертаються. Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.

Редакція, видавець і виготовлювач: Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова"

Адреса: просп. Ю. Гагаріна, 27, Київ, Україна, 02094
Тел.: +380 (44) 292-01-34 (приймальня),
+380 (44) 292-30-11 (редакція)
Факс: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

CO-FOUNDERS:

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine
State Research Institution;
Kharkiv State Academy of Culture

Editor-in-Chief — Senchenko M.
Deputy Editors — Davydova I., Vaskivska O.,
Gutsol G.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Senchenko M. — Dr Sc. (technics), Prof. (chairman of the editorial board), Ukraine
Davydova I. — Dr Sc. (social communication), Prof. (deputy chairman of the editorial board), Ukraine
Aseyev G. — Dr Sc. (technics), Prof., Ukraine
Ilhanaeva V. — Dr Sc. (history), Prof., Ukraine
Kirychok P. — Dr Sc. (technics), Prof., Ukraine
Kuleshov S. — Dr Sc. (history), Prof., Ukraine
Lopatskaya I. — PhD, Prof., USA
Markova V. — Dr Sc. (social communication), Prof., Ukraine
Matriukhin G. — Dr Sc. (history), Prof., Russia
Neshitoy V. — Dr Sc. (technics), Prof., Republic of Belarus
Teremko V. — Dr Sc. (social communication), Prof., Ukraine
Trishchuk O. — Dr Sc. (social communication), Prof., Ukraine
Sheyko V. — Dr Sc. (history), Prof., Ukraine
Shemaieva H. — Dr Sc. (social communication), Prof., Ukraine

The Academic Council of the Book Chamber recommends printing this Bulletin (Protocol № 10 from 30.10.2019)

Editor — Zhdanova N.
Proofreader — Panchenko E.
Computer layout — Aleksanyan A.

The Board of Attestation of the Ministry of Education and Science designed the Bulletin of the Book Chamber of Ukraine as the professional scientific publication of Ukraine in the field of social communication. (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 515 of May 16, 2016)

You can use the materials printed in the Bulletin by an agreement with editorial staff. A reference to publications is necessary. Manuscripts are not returned. Editors are not always agreeing with point of view of the author.

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research Institution is the editorial office, publisher and manufacturer.

Address: Pr. Yu. Gagarin, 27, Kyiv, Ukraine, 02094
Tel.: +380 (44) 292-01-34 (reception),
+380 (44) 292-30-11 (editors)
Fax: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

З М І С Т

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА	
СЕНЧЕНКО М. Що чекає людство?.....	3
КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА	
ТРОЯН Т. Послідовне мистецтво: від наскельного живопису до візуального сторітелінгу	5
СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ	
СЕНЧЕНКО М. Програма сучасної глобальної олігархії.....	9
МАРКОВА В. Медіаосвіта в системі соціальних комунікацій: теоретичний аспект	16
ЗВЄГІНЦОВА М. Копірайтинг та особливості його викладання майбутнім фахівцям у галузі соціальних комунікацій	20
ВАСИЛЕНКО В. Визначення іміджевих маркерів цільової аудиторії як один з етапів формування іміджу закладу вищої освіти	25
БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА	
МІЩАНИН Н. Проблеми формування інтернет-ресурсів бібліотек системи неперервної педагогічної освіти України	30
МЕДВЕДЕВА В. Стратегічні комунікації в науково-інформаційній діяльності бібліотек	34
КОРНИШЕНКО В. Корпоративна діяльність бібліотек зі створення реферативних ресурсів.....	37
ШКОЛА СИСТЕМАТИЗАТОРА	
НАБХАН Ю., ДІДЕНКО А. Методичні роз'яснення щодо індексування видань класу 5 Математика. Природничі науки.....	41
ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ	
ВАРЕНКО В. Методи системного аналізу в аналітиці	43
КРОПОЧЕВА Н. Бібліографічний складник системи інформаційного супроводу наукових досліджень із питань національно-патріотичного виховання	47

C O N T E N T

CHIEF-EDITOR'S PAGE	
SENCHENKO M. What does expect humanity?	3
BOOKSCIENCE. PUBLISHING	
TROIAN T. Sequential art: from rock painting to visual storytelling	5
SOCIAL COMMUNICATION TECHNOLOGIES	
SENCHENKO M. Contemporary global oligarchy program	9
MARKOVA V. Media education in the system of social communications: the theoretical aspect	16
ZVEGINTSOVA M. Copywriting and features of its teaching to specialists in the field of social communications	20
VASYLENKO V. Defining image markers of target groups as one of the stage the higher education institution image creation process	25
LIBRARIANSHIP	
MICHANYN N. Problems of formation of Internet resources of libraries systems of continuous pedagogical education of Ukraine	30
MEDVEDEVA V. Leading place of strategic communications in the library's research and information activities	34
KORNYENKO V. Corporate activities of libraries to create abstract resources	37
SYSTEMATIZATION SPECIALIST'S TRAINING	
NABHAN Yu., DIDENKO A. Methodological clarifications on document indexing in Class 5 Mathematics. Natural sciences.....	41
INFORMATION ACTIVITIES	
VARENKO V. Methods of system analysis in analytics	43
KROPOSCHEVA N. Bibliographical component of the system of informati on support of scientific research on national-patriotic education	47

Микола Сенченко,
директор Книжкової палати України, професор
e-mail: director@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>

Що чекає людство?

На це запитання свого часу жорстко й цинічно відповів Жак Атталі — відомий фінансист, політичний діяч світового масштабу, член ради Більдерберзького клубу, засновник і перший голова Європейського банку реконструкції та розвитку, головний радник колишнього президента Франції Ф. Міттерана: *"Наступного тисячоліття долю людства визначатиме нове покоління переможців і переможених. Новий світолад не стане безтурботною та гармонійною утопією. Навпаки, конфлікт, найімовірніше, спалахне саме після завершення "холодної війни". Нерівність розколе новий світ, немов Берлінський мур, що колись роз'єднав Захід і Схід...*

За нового світового порядку навіть у привілейованих націях далеко не всі одержать рівну частку від розподілу багатств планети. Більшість людей, які проживають на заможнішій Півночі, охопленій шаленим потоком інформації та розвагами, перетвориться на покірних зубожілих "пішаків", яким належить бути безпорадними свідками всемогутності й свавілля багаті меншості та відчувати лише чорну заздрість. (Чи це не про нас?)

Прості люди з шанобливим страхом та обуренням спостерігатимуть, як, немов на дріжджах, зростають хмарочоси влади та бовваніють над їхніми головами, залишаючись недосяжними... Народні маси з периферії, позбавлені будь-якої надії, в болісному відчаї споглядатимуть яскраву картину процвітання та багатства. В марній спробі перейти, за висловом Е. Тоффлера, від сповільненого до прискореного світу, вони скнітимуть, неначе живі мерці... Багаті зони безтурботно межуватимуть із величезними регіонами жебраків... (Чи не це спостерігаємо навколо Києва?)

Масова міграція до розвинутих держав з Африки, посилена потоками європейців зі Сходу, призведе до зведення нового Берлінського муру, аби

зупинити біженців, котрі шукатимуть прихистку в центрах успішної Півночі... І Тихоокеанська, і Європейська сфери закриють кордони перед іммігрантами, які відмовлятимуться повертатися у свої занурені в морок невігластва та злиднів землі після проведеного "в гостях" тривалого трудового терміну.

Ніколи ще світ не перебував в такому полоні законів, продиктованих грошима. Влада капіталу стане всеосяжною від Сант-Яго до Пекіна, від Йоганнесбурга до Москви... Люди скрізь приноситимуть жертви слугам Мамони... Виникне щось подібне до божевілля номадів. Межа між культурою і варварством, між життям і смертю зникне... Для глобального служіння будуть потрібні такі політичні лідери, які матимуть достатньо мужності, щоб відмовитися від традиційних понять про національний суверенітет. Очікуваним є розвал окремих націй... Жереб кинуто, отже, тепер варто, не зупиняючись, продовжувати гру... Її ставки надто високі, адже йдеться про глобальне політичне та економічне панування.

У новому світовому порядку будуть і переможені, і переможці. Невдахи, звісно, переважатимуть і щосили намагатимуться здобути шанс на гідне життя, хоча зрештою опиняться на периферії, задихаючись від отруєної атмосфери, потерпаючи від злиднів, хвороб і тотальної байдужості. Усі жахи XX століття зблякнуть у порівнянні з такою картиною¹. (Чи хочемо ми цього?)

Німецько-французький учений, лауреат Нобелівської премії Альберт Швейцер у відомій книзі "Культура та етика" зауважував: "Ми живемо в умовах занепаду культури. <...> Ми зішли з уторованого шляху розвитку культури, оскільки нам не властиво замислюватися над долею того, що називають

¹ Атталі Ж. На порозі нового тисячоліття. Москва : Междунар. отношения, 1993. С. 37.

культурою. <...> Для всіх очевидно, що відбувається стрімке самознищення культури". Учений зазначає, що без кровопролиття й боротьби культура поступово занепадає. Як і чому вичерпалася культуротворча енергія народів? Визначальним чинником є слабкість філософії. Ніхто не спромігся зміцнити храм нашого духовного життя. Ніхто не перевіряв, наскільки гуманні ідеї, що стають рушійними силами. Сучасна людина, ставши жертвою перенапруження, дедалі сильніше відчуває потребу в зовнішній ізоляції...

Зосередженості, що вкрай необхідна для роботи над собою, для вдумливого читання, для серйозних розмов, досягти надзвичайно важко. Лінощі, самозакоханість, розваги й бажання уникнути проблем стають основою сучасного життя. Не пізнання та розвитку шукає людина, а розваг і насолоди.

Ми вступили в нове Середньовіччя. Свободу думки вилучено з ужитку, мільйони індивідів із власної волі відмовляються від права на мислення. Позбавитися від нинішнього Середньовіччя буде значно важче, ніж від колишнього. Нині йдеться про те, щоб спонукати мільйони людей скинути із себе власноруч напнуте ярмо духовної залежності... Пропаганда остаточно замінила правду, а духовне життя повністю дезорганізоване. Пригнічена більшість громадян наших безкультурних культурних держав дедалі менше вдається до роздумів. Деморалізація особистості суспільством стрімко набирає обертів...

Невідворотна правда того, що в міру історичного поступу людства й розвитку економічного життя можливості процвітання культури не розширюються, а звужуються, залишилася неусвідомленою... Наскільки тісно пов'язані між собою народи, свідчить той факт, що всі вони разом приречені на однакову зvierднілість.

Маніпуляція легко досягає мети тоді, коли її об'єкти не усвідомлюють цілеспрямованого впливу, бо інакше вони чинили б опір, змушуючи скеровувати їх силоміць. Проте правити "коліщатками", що вільно обертаються, значно легше, й маніпуляція є ефективнішим інструментом влади, аніж примус.

Аби будь-який вплив став результативним, слід розпочинати зі свідомості людини — своєрідного центру управління, де ухвалюються рішення: що засвоювати, чим цікавитися, на що знаходити час. Саме довжина хвилі (частота коливань) свідомості визначає дії, котрі індивіди або здійснюють (нібито з власної волі), або ігнорують. І тому маніпулятори, нав'язуючи певні образи й стереотипи мислення, намагаються програмувати свідомість так, аби спрямувати людську енергію (віру, інтереси, час) на потрібні їм цілі та проекти.

Щоб протистояти ідеологічному впливові, маємо пам'ятати та шанувати власну історію, православну віру й традиції. "У кожного народу є історія й історії, що становлять основу великих релігій, — найтриваліші та найфундаментальніші, — зазначав колишній директор бібліотеки Конгресу США Джеймс Біллінгтон. — Біблійна історія — це фундамент американ-

ської культури. Першою книгою, виданою в американських колоніях Англії, була римована версія "Книги псалмів", які регулярно співають на пуританських богослужіннях. Наш перший президент зазначав у двох своїх прощальних посланнях, — континентальній армії, а згодом і нації, — що система нашого типу не виживе, якщо народ зневажатиме моральні засади, а моральність, зі свого боку, загине без релігії.

Плюралізм, який в Америці історично набув форми множинності переконань, наша еліта часто підміняє монізмом байдужості. Нації, яка втратила джерело молитви й надії, вбудоване в її основу, важко усвідомити (а вчинити відповідальні дії й поготів) важливість відродження та зростання ролі релігії в ісламському світі, світі індуїзму, навіть у світі східного християнства. Якщо ми не в змозі дослухатися до іншого народу, коли він шепоче молитви у своїх храмах, може статися так, що ми почуємо його бойові крики..."².

Маніпулювати людьми доволі просто, якщо вони не усвідомлюють свого духовного ества й ментальної природи. Духовний потенціал людини — сприйняття світу, пам'ять, управління астральними енергіями тощо — насправді значно вищий, аніж сьогодні вважає більшість із нас. Як свідчать езотеричні джерела, первісні люди свідомо використовували надприродні здібності й діставали доступ до вищих вимірів. Духовні сили, вплив на матерію та надчуттєве сприйняття були для них такою самою нормою життя, якими для нас є електрика, телебачення й комп'ютер.

Проте людство втратило ці знання, більше того, "добре поінформований" сучасний індивід просто не вірить в існування вищих сил і паранормальні здібності. Зазвичай це пояснюють впливом "традиційних" наук і релігій, що завзято заперечують такі переконання чи вважають їх від "лукавого". Попри зовнішню протилежність у поглядах, ті й інші поділяють схожі догматичні та антидуховні позиції.

Зміна ідеологічного курсу на економічний призведе Україну до розпаду на дрібні держави. Ці процеси насамперед уразять найслабших людей, тобто тих, хто сьогодні впевнений, що все це політика, котра його не торкається. Варто дослухатися думки Л. Тихомирова, який стверджує: державні принципи будь-якого народу тісно пов'язані з його національною самосвідомістю й уявленнями про мету існування. З цього випливає, що суспільство, підкоряючись одним законам, гине, підкоряючись іншим — зміцнюється. В одному випадку моральність сприймається як марновірство, відірвані від реальності дурощі, в іншому — стає наріжним каменем системи цінностей.

Щаслива доля України також залежить від того, яке місце ми відводитимемо моральності й релігії, чим вони стануть — архаїкою, до якої призвело марновірство, чи наріжним каменем усієї соціальної конструкції.

² Біллінгтон Дж. Гуманитарные последствия информационной революции // Проблемы выбора / [редкол.: Тимофеев Т. Т. (отв. ред.) и др.]. Москва : ИНФРА-М : Весь мир, 2001. С. 119—128.

УДК 655.533:[76.05:316.77

DOI: 10.36273/2076-9555.2019.10(279).5-9

Тетяна Троян,
журналіст ТОВ "Семра" Web Solutions Factory,
e-mail: tetiana.troian27@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3277-2585>

Послідовне мистецтво: від наскельного живопису до візуального сторітелінгу

У статті висвітлено генезис творів послідовного мистецтва — від наскельного живопису до інтерактивного графічного сторітелінгу. З'ясовано, що принцип послідовного мистецтва реалізується в коміксах, графічних романах (друкованих та електронних), інтерактивних графічних проєктах. Словесно-образні компоненти послідовного мистецтва можна адаптувати до візуального сторітелінгу загалом.

З огляду на зміну парадигми сприйняття інформації постала потреба пошуку ефективних візуальних форм комунікації. До них належить принцип послідовного мистецтва, що цілком відповідає інформаційним запитам сучасного суспільства.

Визначено, що твори послідовного мистецтва завдяки синтезу візуального та вербального складників виконують комунікативні функції. Дослідження генезису цих творів дає змогу з'ясувати їх значення на кожному етапі розвитку. Становлення принципу послідовного мистецтва можна простежити ще з античних часів, коли люди створювали наскельні малюнки для комунікації один з одним. Подальший розвиток послідовне мистецтво дістало в релігійних і світських творах, у яких серії зображень із підписами висвітлювали важливі для тогочасного суспільства теми.

Виявлено залежність розвитку графічного мистецтва від інформаційно-комунікаційних технологій. Удосконалення поліграфічної галузі сприяло поширенню коміксів на шпальтах газет і журналів, а інтернет-комунікація зумовила інтеграцію друкованих творів послідовного мистецтва до мережі. Інноваційні технології та використання графічних творів у вебсередовищі утворили окремий тип медіатехнології, в якому поєднано різноманітні засоби передавання інформації (текст, аудіо, відео, 2D- і 3D-графіка, анімація). Ці проєкти призначені як для дитячої, так і для дорослої аудиторії.

З'ясовано, що вибір тем для коміксів відповідає історичним викликам різних епох. В контексті становлення послідовного мистецтва визначено зв'язок між такими творами й розвитком суспільства: смаки та потреби людства впливають на формування графічної форми, а послідовне мистецтво спричиняє трансформації комунікаційного середовища й суспільних настроїв.

Ключові слова: послідовне мистецтво, комікс, графічний роман, графічна література, інтерактивний графічний роман, інтерактивний графічний проєкт, твори послідовного мистецтва, візуальний сторітелінг, інтерактивний візуальний сторітелінг, візуальна комунікація

Постановка проблеми. Актуальність теми зумовлена трансформацією масової комунікації. Наразі комунікативну функцію виконують не лише традиційні канали та форми, а й експериментальні для української аудиторії способи інформування. Стрімкий розвиток технологій призвів до зміни парадигми сприйняття відомостей — сучасне суспільство надає перевагу візуальній формі виявлення думки. В цьому контексті доцільно розглянути принцип послідовного мистецтва, в якому комунікативна функція реалізується завдяки поєднанню образних і вербальних складників. Дослідження генезису словесно-образних компонентів послідовного мистецтва допоможе виявити соціальні чинники, що впливали на процес становлення цього способу комунікації, а також його значення для суспільства загалом.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя статті становлять праці з теорії та історії послідовного мистецтва О. Колесник, Н. Космацької, С. Підопригори, Р. Вороніної, Б. Філоненка, Г. Почепцова, Г. Онкович, Є. Даниленка, О. Бежан, Ю. Несіна, В. Юрженка, С. МакКлауда, С. Лі, В. Айснера, Р. Аріаса, Я. Бетена, П. Кугана та інших, дослідження з питань мультимедійних технологій та

візуалізації В. Шевченко, О. Ситника, Є. Цимбаленка, О. Гладун, О. Пушкаря та інших. Потребує подальшого вивчення питання впливу інноваційних технологій на розвиток візуального сторітелінгу.

Об'єкт дослідження: твори послідовного мистецтва як експериментальні способи комунікації.

Мета дослідження: з'ясувати етапи становлення творів послідовного мистецтва та їхню роль у комунікативному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін "послідовне мистецтво" ввів до наукового обігу американський учений В. Айснер на позначення сутності графічної літератури. Такий принцип передбачає надання інформації через зображення, що в послідовному порядку утворюють особливу форму комунікації. Вербальний складник у творах послідовного мистецтва є другорядним, позаяк доповнює, уточнює та роз'яснює графічний матеріал. Натомість візуальний компонент формує естетичну й змістову цілісність творів і сприяє кращому засвоєнню інформації. Принцип послідовного мистецтва реалізується у формі коміксу, а також може бути адаптований до візуального сторітелінгу загалом. На думку Г. Почепцова, "входження коміксів як окремого типу

медіа подібне з входженням інтернету. Виникає цілковито нове комунікативне середовище, що повністю відображає бажання споживача". Дослідник убачає в коміксах медіатехнологію, котра репрезентує "нові способи упакування та доставляння сенсів". Водночас жодна медіатехнологія не усуває глобальних проблем людства, а лише допомагає розв'язати їх за допомогою комунікацій [7].

Поширена думка, що твори послідовного мистецтва з'явилися наприкінці XIX ст. у США як зразки масової культури. Проте дослідження з історії графічної літератури свідчать про зародження коміксів ще в античну добу, коли люди створювали наскельні малюнки — своєрідний засіб тогочасної комунікації. До послідовного мистецтва також належать давньогрецький живопис, малюнки стародавніх єгиптян, фрески з життя святих. Дослідниця Н. Космацька визначає ці види мистецтва "архаїчними формами коміксу", або "протоформами сучасного коміксу" [5, с. 141]. Одним із джерел протоформ графічних історій також є лубкова література, що набула форм масової культури впродовж XV—XVI ст. Її специфіка як виду народної творчості полягала у створенні зображень із підписами, що вирізнялися лаконічними й зрозумілими образами. Висвітлювалися релігійні, фантастичні, жартівливі, історичні сюжети, малюнки були схематичними і не потребували складної технології виготовлення [9]. Упродовж XVI—XVII ст. виходили друком серії гравюр на релігійну тему, що мали назву "алилуя", й гравюри на світські теми — "ауки". Як зазначають фахівці, "малюнки-ауки мали однаковий розмір і розміщувалися на аркуші по чотири картинки в ряд. Як і в коміксах, під картинками розташовувалися пояснювальні підписи" [8, с. 92]. У XIX ст. пояснювальні підписи до ауки стали римованими.

Від XVIII ст. у пресі з'являються малюнки, стимулюючи поширення графічних історій на шпальтах газет і журналів. Першими європейськими коміксистами, які втілили розповіді в картинках, вважають англійців В. Хогарта та Т. Роуландсона [5, с. 142]. "Батьком сучасного коміксу" визнають Р. Топфера, який уперше використав рамки для кадрів коміксу та взаємозв'язану комбінацію тексту й ілюстрацій. Новаторство полягало в "розбиванні на частини, визначенні послідовності, роботі над місцем і формою кадрів і тексту" [5, с. 142]. С. МакКлауд наголошує, що внесок Р. Топфера в розуміння сутності графічної літератури — це насамперед створення мистецтва, котре стало "одночасно й живописом, і літературою, й ані тим, ані іншим" [14, с. 17].

У США перші зразки послідовного мистецтва також з'явилися на сторінках преси, але суспільство не відразу сприйняло графічні історії. Підставою для критики була комічність і демократичність жанру, призначеного для широкої читацької аудиторії [1, с. 21].

Першим коміксом, у якому було використано філактери¹ та розкадрування малюнків, стала серія

¹ "Словесні бульбашки", які "видуваються" з вуст персонажа.

Р. Ауткольта "Жовтий хлопчик" ("The Yellow Kid"). Відтоді в американських графічних творах систематично використовували ці елементи, крім того, сформувалися самобутні впізнавані персонажі й теми, що сприяло залученню дорослих читачів [5, с. 143].

На важливому значенні коміксів для американського суспільства наголошує український дослідник графічної літератури Б. Філоненко. На його думку, комікси виконували соціальну функцію, реалізації якої сприяв культ супергероїв. Наприклад, під час Другої світової війни доволі популярним був комікс про Супермена, який за сюжетом допомагав у воєнних операціях, тож такі історії морально підтримували населення. У часи "холодної війни" та ядерної загрози комікси "проти діяли" паніці в суспільстві. Дослідник зауважує, що "втрату гумористичного спрямування коміксів пов'язують із 1938 р., коли в США з'явився персонаж Супермен" [10]. Поява певного супергероя зазвичай відповідала настроям суспільства та викликам історичної доби. Зокрема, американське видавництво Marvel Comics 1941 р. репрезентувало нового персонажа — Капітана Америка, якого цілеспрямовано наділили рисами справжнього патріота. За часів Другої світової війни комікси за участі цього героя мали шалений успіх і в дитячого, і в дорослого населення.

В історії становлення американських коміксів виокремлюють чотири періоди: золоте, срібне, бронзове та сучасне століття. Золота доба бере відлік від 1938 р., коли видавництво DC Comics випустило графічну історію про Супермена. У той період коміксистки активно створювали нових персонажів, попит на графічну літературу постійно зростав, як і її наклад. Срібне століття розпочалося у 1950-х рр. і позначилося зміною стилю ілюстрацій. Автори дедалі частіше порушували складні моральні питання, а отже видавці орієнтувалися насамперед на дорослу аудиторію. Бронзове століття тривало від 1970-х до середини 1980-х рр. Сюжети графічної літератури були зосереджені на важливих суспільних проблемах, як-от: вживання наркотиків, соціальна несправедливість, расова дискримінація тощо [13, с. 12—14].

У 1967 р. у Франції відбулася виставка "Комікс і оповідна образотворчість", що суттєво вплинула на подальше становлення коміксу як мистецтва у світовому масштабі. Втім, його офіційне визнання відбулося в Америці 1969 р., коли одного з авторів звільнили від оподаткування. Від 1980-х рр. виходять друком навчальні комікси, що завдяки наочності та дидактичному потенціалу стали ефективним форматом засвоєння нової інформації [2, с. 111].

На теренах СРСР комікси використовували від 1919 р., здебільшого з метою агітації через неписьменність населення. У 1924 р. було започатковано випуск журналу для дітей "Мурзилка", що містив графічні історії. Короткі комікси адресували й дорослим, наприклад, у журналі "Крокодил" у такий спосіб намагалися запобігти алкоголізмові, хуліганству тощо. Під час Другої світової війни лаконічні й виразні графічні історії слугували потужним інструментом

пропаганди, що допомагав засуджувати нацистський режим і прославляти радянський. У повоєнний період комікси стали символом буржуазного ладу, їх критикували за пропаганду насилля, хоча "ідеологічно правильні" графічні історії побачили світ у журналах "Юний технік" і "Веселі картинки". Перший повноцінний українськомовний комікс надруковано 1982 р. київським видавництвом "Веселка" [9].

Поняття "графічний роман" уперше було вжито 1964 р. у статті Р. Кайла, а 1971 р. термін використали на обкладинці коміксу видавництва DC Comics. Поширення неологізму мало зруйнувати стереотип, що ця література призначена винятково для дитячої аудиторії. Розвиток жанру відбувся і впродовж 1980-х рр.: "Основною відмінністю графічного роману від коміксу була установка на експериментальність форми й "серйозність" змісту. Графічний роман уникав пригнідницької тематики, концентруючись на соціальних проблемах і особистих драмах, а найголовніше — дедалі більше уваги приділялося нарративним стратегіям" [1, с. 22].

Американський художник і сценарист В. Айснер не лише працював над створенням графічних романів, а й активно популяризував їх. У 1978 р. на обкладинці своєї книги "Контракт із Богом" (A Contract with God) він використав позначку "графічний роман", аби привернути увагу дорослої аудиторії до читання коміксів. Художник також теоретично обґрунтував поняття "комікс" і "графічний роман", увів термін "послідовне мистецтво" для тлумачення сутності графічної літератури. У праці "Комікси та послідовне мистецтво" (Comics and Sequential Art) В. Айснер зазначав, що до 1960-х рр. читання коміксів дорослими вважали свідченням низького інтелекту [12, с. 141].

Випуск у світ перших графічних романів та дослідження їхнього потенціалу спричинили трансформацію поглядів суспільства на зміст послідовного мистецтва. Змінилося не лише ставлення до коміксів, а і їхня сутність, що вплинуло на вибір теми, сюжету, формату, обсягу, стилю ілюстрування. У 1986 р. вийшов друком перший том коміксів американського художника та письменника А. Шпігельмана "Маус: Розповідь того, хто вижив" (Maus: A Survivor's Tale), що висвітлював трагічні події Голокосту. Одні дослідники пов'язували комікс "Маус" зі становленням графічного роману, інші — із виходом коміксу зі сфери винятково дитячого читання [2, с. 113].

Інтернет-комунікація зумовила поширення графічних історій у мережі, що дістали назву вебкоміксів, або інтернет-коміксів. У 1995 р. побачили світ перші комікси, створені для мережевої аудиторії — Argon Zark та Kevin and Kell [11, с. 67]. Вебкомікси, що мають формат мемів, намальовані переважно схематично та мають низький художній рівень, проте є й повноцінні графічні історії у цифровому форматі. У таких коміксах використовують відео- та аудіоефекти для висвітлення додаткової інформації й імітації "занурення" в атмосферу подій. Отже, мультимедійні технології зумовили трансформацію процесу створення коміксів для мережі, що дістали назву "інтерактивні графічні романи".

Яскравим прикладом такого контенту є проект австралійського художника, письменника, вебдизайнера С. Кемпбелла під назвою Nawlz (<https://www.nawlz.com>). Цифровий комікс поєднано зі звуковими ефектами та анімацією, автор пропонує читачам кілька варіантів взаємодії з текстом та ігровий елемент (пошук певних предметів на зображеннях для розблокування подальшого викладу роману). Розробники графічного роману "Дракула" (<http://www.draculacomix.co.uk>) із британського цифрового агентства Cyber-Duck також пропонують читачам варіанти подальшого викладу інформації, аудіоефекти, анімацію, ігровий елемент, від якого здебільшого залежить результат оповіді.

На офіційному сайті BBC (<http://www.bbc.com>) репрезентовано інтерактивний графічний проект про події Другої світової війни "Розкажіть мені ваші таємниці" (Tell Me Your Secrets). Його особливістю є наявність фонові музики, інтерактивних мап, аудіосупровід певних частин графічної історії, можливість вибору варіантів розвитку подій.

Принцип послідовного мистецтва інтегрується в новинні медіа. Зважаючи на тенденцію візуалізації інформації, формується комікс-журналістика, що за допомогою послідовних зображень із підписами транслює актуальні повідомлення. Основні етапи передбачають збирання візуальної інформації, розроблення ескізів та інформаційної графіки, зведення до форми коміксу. Вдалим прикладом комікс-журналістики є вебсайт Comics Journalism (<http://www.comicsjournalism.com/index.html>), заснований 2011 р. організацією World Comics India.

Потенціал послідовного мистецтва може бути реалізований для популяризації знань чи висвітлення важливих історичних подій. Наприклад, 2014 р. викладач Колумбійського університету Н. Соуаніс захистив докторську дисертацію, виконану у форматі коміксу [6, с. 55]. Відомий щоденник єврейської дівчинки, яка стала жертвою Голокосту, також було покладено в основу коміксу: 2019 р. у франкфуртському видавництві вийшла друком графічна оповідь "Щоденник Анни Франк", у якій поєднано оригінальний авторський текст із вигаданими діалогами та послідовними зображеннями [3]. Графічну літературу видають також і шрифтом Брайля, зокрема польська письменниця П. Кроліковська та ілюстратор Д. Баум створили 11-сторінковий комікс про Другу світову війну "Нотатки з війни: Коли розум спить". За допомогою технології тифлографіки, розробленої для географічних карт для людей із вадами зору, надруковано текст та ілюстрації до видання. Укладачі зауважували: "Кожен малюнок і коміксовий блок також оснащені аудіозаписом, як це роблять, скажімо, на виставках, у музеях і галереях" [4].

Останніми роками в Україні також активно виходять друком твори послідовного мистецтва. Видавництво "Рідна мова" дістало права на переклад графічних романів компанії DC Comics українською, й 2017 р. їх вперше було репрезентовано на вітчизняному книжковому ринку. Засновано нове українське видав-

ництво коміксів Vovkulaka. Оскільки графічне мистецтво доволі пластичне, на вибір тем зазвичай впливають соціально-політичні події. Наприклад, нині вітчизняні коміксистки створюють графічні проекти про події на Сході України, як-от: "Тато" (О. Ком'яхов), "Діра" (С. Захаров, С. Мазуркевич), "Звитяга. Савур-Могила" (Д. Фадєєв) та інші.

Висновки. Дослідження історії послідовного мистецтва від примітивних форм до інтерактивних

проектів уможливорює висновок, що на становлення графічних творів вагомий вплив мають соціальні чинники та розвиток технологій. На кожному хронологічному етапі зразки послідовного мистецтва відповідають потребам суспільства й транлюють соціальні настрої та прагнення, віддзеркалюють події епохи. Щодо вітчизняних графічних проектів, то вони залишаються експериментальним способом комунікації, який лише набуває масового поширення.

Список використаної літератури

1. Бежан О. А. Наратив "графічного роману" в інтермедіальному дискурсі сучасної американської літератури (В. Айснер) / О. А. Бежан // Записки з романо-германської філології. — 2017. — Вип. 1 (38). — С. 20—27.
2. Бежан О. А. Створюючи нову міфологію (арт-комікс Арта Шпігельмана "Маус" як форма сучасної візуальної культури) / О. А. Бежан // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: Філологія. — 2013. — № 1080, вип. 69. — С. 110—114.
3. Ганкевич Р. У Німеччині щоденник Анни Франк видали у вигляді коміксу / Роман Ганкевич // Zaxid.net. — 2018. — Режим доступу: https://zaxid.net/u_nimechchini_shhodennik_anni_frank_vidali_u_viglyadi_komiksu_n1446411. — Назва з екрана.
4. Комікси шрифтом Брайля: мальовані історії для всіх // Bokmal. — 2016. — Режим доступу: <https://bokmal.com.ua/media-world/braille-comics/>. — Назва з екрана.
5. Космацька Н. В. Нарис з історії виникнення і становлення жанру коміксу / Н. В. Космацька // Вісник Львівського університету. Серія: Іноземні мови. — 2012. — Вип. 19. — С. 141—147.
6. Онкович Г. В. Комікс как средство медиаобразования / Г. В. Онкович, А. Д. Онкович // Медиаобразование. — 2016. — № 2. — С. 53—60.
7. Почепцов Г. Комікси как медиакоммуникации / Георгий Почепцов // Mediasapiens. — 2014. — Режим доступу: http://ms.detector.media/ethics/manipulation/komiksy_kak_mediakommunikatsii/. — Назва з екрана.
8. Пушкар О. І. Ілюстрування : навчальний посібник / О. І. Пушкар, Т. Ю. Андрющенко. — Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. — 128 с.
9. Таємна історія українських коміксів // Vertigo. — 2017. — Режим доступу: <http://www.vertigo.com.ua/history-of-ukrainian-comics/>. — Назва з екрана.
10. Філоненко Б. Робити комікси з національними героями зараз на часі / Борис Філоненко // Читомо. — 2014. — Режим доступу: <http://www.chytomo.com/book-art/boris-filonenko-robiti-komiksi-z-nacionalnimi-geroyami-zaraz-na-chasi>. — Назва з екрана.
11. Циховська Е. Д. "Літернет" як презентація літературної площини мережі: реляції та складові / Е. Д. Циховська // Держава та регіони. Сер.: Гуманітарні науки. — 2013. — № 2—3 (33—34). — С. 67—70.
12. Eisner W. Comics and Sequential Art / Will Eisner. — Tamarac (FL): Poorhouse Press, 1985. — 164 p.
13. Encyclopedia of Comic Books and Graphic Novels. Vol. 1: A—L / ed. by M. Keith Booker. — California : Santa Barbara, 2010. — 763 p.
14. McCloud S. Understanding comics: The invisible art / Scott McCloud. — New York : William Morrow Paperbacks, 1994. — 224 p.

Tetiana Troian

Sequential art: from rock painting to visual storytelling

The genesis of works of sequential art from rock painting to interactive graphic storytelling is covered in the article. It was found out that the principle of sequential art is implemented in comics, graphic novels (print and web), interactive graphic projects. Verbal-art components of sequential art can be adapted to visual storytelling in general.

In connection with the changing paradigm of perception of information, there was a need to find effective visual forms of communication. These forms include the principle of sequential art, which is fully in line with the information needs of modern society.

It has been detected that the works of sequential art, through the synthesis of visual and verbal components, completely fulfill communicative functions. The study of the genesis of such works makes it possible to reveal their importance at each stage of development. It has been found out that the development of the principle of sequential art can be noticed from the ancient times when people were making rock paintings to communicate with each other. Further development of sequential art was connected with religious and secular works, in which a series of images with signatures covered important topics for the society of that that time.

The dependence of graphic works on information and communication technologies is revealed in the article. The development of the printing industry has contributed to the development of comics on the pages of newspapers and magazines, and online communication has led to the integration of printed works of sequential art with the network. Innovative technologies and functioning of graphic works in the web environment have created a separate type of media technology, which combines various means of transmission of information (text, audio, video, 2D and 3D graphics, animation). Such projects are equally intended for both children and adults.

It has been found out that the choice of themes for graphic works meets the historical challenges of different eras. In the aspect of sequential art genesis, the connection between such works and the development of society is defined: the tastes and needs of humanity influence the formation of the graphic form, the sequential art causes the transformation of the communication environment and influences the social mood.

Keywords: sequential art, comics, graphic novel, graphic literature, interactive graphic novel, interactive graphic project, works of sequential art, visual storytelling, interactive visual storytelling, visual communication

References

1. Bezhan O. A. (2017). Naratyv "hrafichnoho romanu" v intermedialnomu dyskursi suchasnoi amerykanskoj literatury (V. Aisner). *Zapysky z romano-hermanskoj filolohii*, 1 (38), pp. 20—27.
2. Bezhan O. A. (2013). Stvoriuiuchy novu mifolohiiu (art-komiks Arta Shpihelmana "Maus" yak forma suchasnoi vizualnoi kultury). *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Ser.: Filolohiia*, 1080 (69), pp. 110—114.
3. Hankevych R. (2018). *U Nimechchyni shhodennyk Anny Frank vydaly u vyhlyadi komiksu*. Available at: https://zaxid.net/u_nimechchyni_shhodennyk_anni_frank_vidali_u_vyhlyadi_komiksu_n1446411.
4. Komiksy shryftom Brailia: malovani istorii dlia vsikh, (2016). Available at: <https://bokmal.com.ua/media-world/braille-comics/>.
5. Kosmatska N. V. (2012). Narys z istorii vynykennia i stanovlennia zhanru komiksu. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia: Inozemni movy*, 19, pp. 141—147.
6. Onkovych H. V., Onkovych A. D. (2016). Komyks kak sredstvo medyaobrazovanyia. *Medyaobrazovanye*, 2, pp. 53—60.
7. Pochepstov H. (2014). *Komyksy kak medyakommunikatsyy*. Available at: http://ms.detector.media/ethics/manipulation/komyksy_kak_mediakommunikatsii/.
8. Pushkar O. I., Andriushchenko T. Yu. (2015). *Iliustruvannia*. Kharkiv: KhNEU im. S. Kuznetsia.
9. Taiemna istoriia ukrainskykh komiksiv, (2017). Available at: <http://www.vertigo.com.ua/history-of-ukrainian-comics/>.
10. Filonenko B. (2014). *Robyty komiksy z natsionalnymy heroiami zaraz na chasi*. Available at: <http://www.chytomo.com/book-art/boris-filonenko-robity-komiksi-z-natsionalnymi-geroyami-zaraz-na-chasi>.
11. Tsykhovska E. D. (2013). "Linternet" yak prezentatsiia literaturnoi ploshchyny merezhi: reliatsii ta skladovi. *Derzhava ta rehiony. Ser.: Humanitarni nauky*, 2—3 (33—34), pp. 67—70.
12. Eisner W. (1985). *Comics and Sequential Art*. Tamarac (FL): Poorhouse Press.
13. M. Keith Booker (ed). (2010). *Encyclopedia of Comic Books and Graphic Novels. Vol. 1: A—L*. California: Santa Barbara.
14. McCloud S. (1994). *Understanding comics: The invisible art*. New York: William Morrow Paperbacks.

Надійшла до редакції 22 серпня 2019 року

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 321.01:316.343-058.32](100)

DOI: 10.36273/2076-9555.2019.10(279).9-16

Микола Сенченко,

директор Книжкової палати України, професор,

e-mail: director@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>

Програма сучасної глобальної олігархії*

Стаття є продовженням аналізу програми глобальної олігархії з поневолення світу за допомогою організаційної зброї в межах війни, яка нині відбувається в багатьох державах, зокрема і в Україні. Щоб пересвідчитися в цьому, варто уважно проаналізувати події на Близькому Сході, у країнах Євросоюзу та колишнього СРСР. Хоча цей конфлікт латентний, його наслідки цілком очевидні (руйнування промисловості, науки, освіти, культури, соціальної сфери тощо).

Докладно розглянуто організаторів війн, поміж яких традиційна корпоратократія, банкіри та фінансисти, креативісти.

Наведено програму Г-олігархів, сформовану в праці [1] на основі аналізу понад тисячі літературних джерел. Зокрема, вона передбачає концентрацію власності й економічних важелів впливу в руках обмеженого кола осіб з метою тотального контролю над світом; вільну торгівлю (глобалізація, лібералізація); знищення "слабких" націй і держав; нав'язування деструктивних учень і міфів, розхищення підвалин традиційних культур; поділ суспільства на класові групи й розпалювання між ними ворожнечі; поневолення населення через позбавлення засобів існування та можливості нормально працювати; пропасада антикультури, що суперечить основним принципам людського суспільства; поширення ідеї елітної раси й неповноцінних націй; об'єднання інтересів світової олігархії з тенденцією до утворення єдиного капіталу та "світового уряду".

Ключові слова: глобальні олігархи, організаційна війна, організаційна зброя, корпоратократія, креативісти, банкіри, програма олігархів, економіка, культура

Постановка проблеми. Від часів Римської імперії й донині головною метою глобальної олігархії є досягнення панування над світом. До заповітної мрії владна еліта впритул наблизилася в першій половині ХХ ст.: майже весь світ, охоплюючи Африку, Латинську Америку, Азію та Європу, був або колоніями Заходу, або залежними від нього країнами й територіями, що слухняно виконували накази з Лондону, Вашингтону й Парижу. Єдиною державою, що чинила

опір Заходу, залишався СРСР, який не лише відкидав будь-які форми його диктату, а й поширював світом власну комуністичну ідеологію та культуру.

Оскільки радянську політику олігархат сприймав як суттєву перешкоду на шляху до світового панування, було розв'язано Другу світову війну, що на Східному фронті передбачала повне знищення СРСР. Безумовно, першорядну роль у розпалюванні кривавого протистояння відіграла німецька олігархія, яка

* Закінчення. Початок див.: Вісник Книжкової палати. 2019. № 9. С. 3—10.

впродовж десятиліть культивувала расистські теорії та плани захоплення "життєвого простору" на Сході. Однак без підтримки західних можновладців Німеччина навряд чи спромоглася б на такий масштабний проєкт. Результатом стала одна з найжорстокіших катастроф в історії людства: число загиблих, за підрахунками істориків, становить щонайменше 70 млн осіб, що еквівалентно населенню великої країни.

Водночас проведений аналіз уможливує висновки про те, що передумови Другої світової війни (прихід до влади фашистів), і, власне, її розгортання помилково вважати результатом збігу певних обставин — це був завершальний епізод ланцюга взаємопов'язаних і взаємозумовлених подій, які радикально змінили світовий порядок. Загалом бачимо повторення тих самих явищ, що й раніше відбувалися в історії, — глобальну кризу корупції, котра призвела до виникнення світової олігархії. Можна з упевненістю стверджувати, що і у XXI ст. глобальна криза корупції та формування Г-олігархії не становитимуть винятку із загального правила.

Мета дослідження — проаналізувати аспекти реалізації програми поневолення народів світу глобальною олігархією в XXI ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дев'ятому номері журналу "Вісник Книжкової палати" [2] наведено геополітичну аналітику формування олігархії у Великій Британії та визначено напрями ведення організаційної війни за світове панування. Однак національні еліти Німеччини, Франції, Росії протистояли спробам англійської верхівки реалізувати свої наміри, що фактично поділило її на ворожі клани й загальмувало процес підкорення світу. У 1960-ті рр. цей опір значно послабшав, а з розпадом СРСР Г-олігархи знову активно взялися за виконання загарбницьких планів, використовуючи засоби латентної оргвіни. По суті, це "четверта світова організаційна війна". Проте хто її таємні ініціатори та яка їхня програма?

1. Клани світової еліти. Дослідження структур і механізмів світової економіки та політики дає змогу виокремити три основні групи глобальної еліти, що розрізняються за базисом можливостей.

Традиційна корпоратократія. Вона існує як на наднаціональному рівні (Європейська економічна спільнота, Міжнародний валютний фонд тощо), так і на транснаціональному. Якщо одні корпоратократи — це пересічні чиновники в установах, то інші — топменеджери в корпораціях, однак за характером роботи, стилем життя та фактичною невідповідністю вони майже не відрізняються.

1. Корпоратократи керують ланцюжками виробництва, постачання, маркетингу та продажу. Здебільшого вони належать до корпорацій реального сектору виробництва, сфери послуг, торгівлі, логістики тощо. Від 1950-х до середини 1980-х рр. їхня роль у світовій еліті була визначальною через потребу виграти "холодну війну" з СРСР завдяки змові з частиною його еліти.

2. Чому США є таким затягнутим супротивником Росії? Ґрунтуючись на твердженні Д. Ейзенхауера,

колишнього американського президента, йдеться про військово-промисловий комплекс. На думку політика, він надто потужний і здатний в майбутньому спричинити суттєві проблеми в американському суспільстві. Цей чинник, на наш погляд, має вагоме значення й нині, оскільки чимало можновладців США отримують дивіденди від військового виробництва. Як і будь-яка інша промисловість, оборонна галузь прагне зміцнюватися та розвиватися. А для цього потрібно підтримувати напруженість у світі й всіляко заохочувати представників влади, які провадять зовнішню політику, орієнтовану на збереження світових конфліктів.

Банкіри або фінансисти. Лідери цього клану — це хазяї і топменеджмент Федеральної резервної системи США та Банку Англії, а також найбільших банків світу, що контролюють світову економіку. Власне, влада фінансового капіталу має давні історичні корені. Пізніше фінансисти мали домовлятися з корпоратократією, а з розпадом СРСР знову посіли позиції лідера світової еліти, консолідуючи довкола себе нові структури. З'явилися віртуальні фінанси, жодним чином не пов'язані зі світовою економікою, а також можливості необмеженого збагачення поза ринком та правилами конкуренції. Недаремно головним американським бізнес-бестселером минулого року стала книга С. Джонсона та Дж. Квака "13 банків, які правлять світом".

Креативісти. Представників цієї групи ще називають "силовиками", але не через належність до спецслужб чи армії, а з огляду на відомий афоризм Ф. Бекона "Знання — сила". Останнім часом в обіг також увійшли такі поняття, як "нетократія" чи "нетократи".

До цієї групи входить високотехнологічний бізнес, значною мірою пов'язаний з інформаційними, а також постіндустріальними виробничими технологіями. Для сучасних експертів не становить таємниці той факт, що існують роботи, які вже пройшли стадію науково-дослідних та конструкторських розробок і здатні замінити китайських та в'єтнамських робітників за економічністю і якістю виконуваних операцій. Відомо, що у наш час 3D-друк використовують у найрізноманітніших сферах — від виробництва протезів до виготовлення зброї. Завдяки масовому застосуванню принципово нових матеріалів 3D-друк змінить формат світової індустрії. Експоненціально зростають обсяги виробництва та продажу біотехнологічних компаній. Останніми роками сталися інноваційні зміни у сфері когнітивних і психофізіологічних технологій.

Звичайно, до кожної групи входять представники інших прошарків світової еліти: поміж креативістів є фінансисти, клан корпоратократів доповнюють силовики, а інтереси банкірів обслуговують спецслужби. Розподіл на три групи — це лише загальна схема, яка, однак, дає змогу зрозуміти природу багатьох явищ сучасного світу.

Принципово важливим є ще одне міркування. Стосовно означених кланів безглуздо оперувати категоріями "добре — погано", "добро — зло", "правильно — не правильно", їх влучно описує лише один

термін — "хижа влада". Проте реалії такі, що наша країна живе не в абстрактному, а в конкретному світі, де володарюють певні групи еліт. І щоб вижити, Україна повинна укладати тимчасові союзи та угоди, тобто послуговуватись англосакським принципом, згідно з яким у держави немає постійних союзників, а є незмінні інтереси. Незмінний інтерес нашої країни — зберегти власну цивілізаційну ідентичність і соціально-економічний суверенітет.

Понад 28 років Україна не має національного уряду, проводить радикальні реформи під керівництвом міжнародних фінансових організацій та пильним оком США. Функції офіційної влади зведено до виконання планів американських радників і Міжнародного валютного фонду, що передбачають лібералізацію економіки та підтримання певних параметрів наявної грошової маси. Реальний уряд — це олігархія, яка зростає завдяки привласненню державного майна та фінансів і опікується лише зміцненням свого статусу й збільшенням прибутків. Влада та олігархи прагнуть хоч би на третій ролі увійти до світової еліти. Заради цього демонтовано національні межі, розчленовано країну, зруйновано основні інститути державної влади, а внутрішній ринок віддано на відкуп іноземному капіталові. Обслуговуючи інтереси західних інвесторів, українська олігархія намагається зміцнити позиції та забезпечити собі безжарне майбутнє.

Для нинішнього глобального економічного розвитку характерне поєднання двох суперечливих тенденцій: з одного боку, підпорядкування світової економіки інтересам фінансової олігархії й транснаціонального капіталу, а з іншого — конкуренція національних економічних систем. Ці тенденції переплітаються, створюючи в кожній країні унікальне поєднання зовнішніх і внутрішніх чинників. Різноманітність цих сполучень має широкий діапазон — від повної колоніальної залежності африканських країн, в економіці яких превалує транснаціональний капітал, до найпотужніших національних економік Японії, Китаю, США, Німеччини, Росії, де першорядними є інтереси національного капіталу та вітчизняних товаровиробників.

Формування господарської системи кожної країни відбувається у складній боротьбі за контроль над інститутами державної влади між представниками транснаціонального й національного капіталів, Г-олігархією та національною елітою. Вони мають різні, часто протилежні, інтереси, різні цінності, різні інструменти впливу на економіку.

Держави, яким належить провідне місце у світовій торгівлі та міжнародних фінансах, передусім США, Велика Британія, Швейцарія й, останні два десятиліття, Японія, є одночасно точками концентрації транснаціонального капіталу, що зумовлює відносно високу узгодженість інтересів їхньої національної еліти та глобальної олігархії. Щоб зрозуміти, куди рухається світ, передусім слід з'ясувати, чи має еліта певний план?

Аналіз програм Г-олігархій у різні історичні періоди провів російський учений-економіст Ю. Ку-

зовков у фундаментальному монографічному дослідженні "Світова історія корупції" [1]. Науковець сформував узагальнені положення, дослідивши численні намагання еліт захопити владу й побудувати новий планетарний порядок на чолі зі світовим урядом. Розглянемо ґрунтовніше ці висновки.

2. Програма сучасної світової олігархії. Упродовж історії людства олігархія прямувала лише до однієї мети — досягти верхівки влади та здобути якнайбільше багатства через поневолення націй. Зазвичай це відбувалося шляхом економічного рабства, позбавлення людей можливості нормально працювати чи існувати, для чого можновладці намагалися:

- загарбати в народі землю та сконцентрувати її в руках земельних магнатів;
- перекрити доступ до ринків збуту;
- позбавити можливості отримувати сировину, заснувавши повсюдно монополії;
- створити штучний дефіцит життєво важливих товарів;
- організувати спекуляції, стрибки цін і "грошові пухирі", використовуючи олігархічні методи збагачення та встановлення влади над суспільством.

За таких умов частина населення неодмінно розорялася, частина перетворювалася на рабів еліти, а решта животіла, потерпаючи від безробіття й злиднів, оскільки втратила можливість забезпечити собі гідне життя.

Майже всі основні елементи програми "хижой влади" залишаються незмінними незалежно від історичної епохи. **Наведемо 12 найважливіших пунктів:**

1. Концентрація в кожній країні світу власності й економічних важелів впливу в руках обмеженого кола осіб.

2. Вільна торгівля (глобалізація, лібералізація), що дає змогу безперешкодно грабувати інші народи й створювати армію безробітних у власній державі, а також збагачуватися завдяки товарним і фінансовим спекуляціям.

3. Знищення націй, переважно шляхом імперського будівництва, внаслідок чого відбувається змішування народів і мов на кшталт "вавилонського стовпотворіння".

4. Руїнування країни та організація хаосу зі збереженням ілюзії існування колишнього державного устрою; зазвичай зберігається його фасад ("монархія", "республіка", "демократія" тощо), однак возвеличуються правителі, які, виконуючи завдання олігархії, розвалюють власну державу.

5. Нав'язування деструктивних учень і міфів, одурманення населення релігією та помилковими ідеологіями.

6. Поділ жителів країни на станові групи, штучно створені "нації", "класи" й розпалювання між ними ворожнечі та недовіри.

7. Вирощування "малого народу" всередині нації, який допомагає олігархії та посідає вище становище, ніж решта населення, для чого використовують або національні меншини, або "стан обраних", або вигнанців суспільства.

8. Поневолення народу через позбавлення його засобів існування, нормальних умов праці та життя.

9. Поширення антикультури, що суперечить основним принципам людського суспільства, зокрема протиприродних культів, ритуалів, звичок і норм поведінки.

10. Насадження єдиної панівної культури й насильницьке знищення самобутніх традицій різних етносів.

11. Культивування ідеї однієї елітної раси та решти неповноцінних націй.

12. Утворення єдиного капіталу і об'єднання інтересів світової олігархії з метою формування нового "світового уряду" й планетарного панування.

Зіставляючи ці пункти з інформацією про дії сучасної еліти, доходимо висновку, що нищівна програма поступово виконується. Немає жодного сумніву, що активно реалізуються перші дев'ять пунктів, котрі мають першорядне значення для будь-якої олігархії в будь-яку історичну епоху. У виконанні цих засад глобальна еліта є свого роду координатором, спонсором та "ідеологічним наставником" місцевих олігархій. Наприклад, Д. Харві вважає, що одним із головних (таємних) завдань західної ідеології неолібералізму є масштабний переділ власності на користь обмеженого кола осіб у кожній країні світу (пункт 1), що ілюструє низкою прикладів — від США і Західної Європи до Росії, Китаю, Мексики, Індонезії та інших держав.

Найхарактернішим прикладом для України став безпрецедентний переділ власності впродовж 1990-х рр., коли за кілька років промисловість, створену багатьма поколіннями, за безцінь скуповували запозятливі "бізнесмени", які стрімко перетворилися з пересічних громадян у власників багатомільярдних статків і найбагатших персон планети. Відомо, що ексклюзивними консультантами процесу приватизації були представники Гарвардського університету — одного з найголовніших ідеологічних стовпів владної верхівки США. А загальне керівництво реформами 1990-х, що довели до зубожіння основну масу населення України й знищили нашу промисловість, здійснював Міжнародний валютний фонд — ще один представник олігархії Заходу.

Щодо решти пунктів програми, цілком очевидно, що вони також активно виконуються, хоча сучасне життя вносить певні технічні корективи. Наприклад, нині глобалізацію поширюють не лише через міжнародну торгівлю (пункт 2), як у II чи XIX ст., а й через сферу фінансів — найпотужніший канал перерозподілу коштів на користь олігархії. Виконання пункту 3 (знищення націй і "вавилонське стовпотворіння") яскраво ілюструє політика США, адже населення країни нині становить не "американська нація", а майже 100 іммігрантських народів, що борються між собою за місце під сонцем. Європа теж рухається в цьому напрямі — до ЄС наразі входить 27 держав, і багато з них є мультинаціональними, концентруючи інтереси різних народів. Продовження глобалізації (падіння народжуваності й зростання імміграції) та включення до Євросоюзу нових членів робить цю квазідержаву дедалі більше схожою на стародавній Вавилон.

У постійному розширенні ЄС бачимо приклад імперського будівництва, що також відповідає пункту 3 програми. На відміну від минулого, в сучасному світі створювати імперії можна і без військового втручання. США проводять "гнучкішу" політику й вибудовують свою імперію і шляхом прямої військової інтервенції, і шляхом підкупу урядів та їх повного утримання за допомогою "кольорових революцій" і військових переворотів.

Що стосується 10 пункту програми, пов'язаного з насадженням єдиної (американської) культури та знищенням етнічних підвалів великих націй, здатних протистояти світовій олігархії, то класичним прикладом слугує Югославія.

Головного удару було завдано по сербах — її найбільшому та єдиному народові, спроможному об'єднати країну й побудувати національну державу із самобутньою культурою. Оскільки багато сербів жили в усіх республіках колишньої Югославії, а хорвати та боснійці — ті самі серби, які перейшли відповідно в католицизм й мусульманство, між цими народами не було ані мовного бар'єра, ані етнічних непорозумінь. Тому майже не існувало перешкод для утворення єдиної нації, що й відбувалося впродовж другої половини XX ст. Аби зупинити цей процес та остаточно знищити Югославію як велику й самостійну державу, проти сербів застосували потужний арсенал засобів організаційної війни. Замість єдиної та сильної країни утворилося безліч дрібних (Сербія, Хорватія, Боснія, Чорногорія, Косово, Словенія, Македонія), що повністю залежали від Заходу та воювали не лише одна з одною, а й з власними національними меншинами.

Той стан, в якому опинилася колишня Югославія і який є результатом ретельно спланованої політики США та НАТО, яскраво ілюструє, що відбуватиметься з великими національними державами світу, якщо Г-олігархія й надалі реалізовуватиме загарбницьку програму.

Утім, численні факти свідчать про те, що викладений 3. Бжезинським план (боротьба з великими самостійними державами, насамперед з Росією, Індією, Китаєм та Іраном), неухильно втілюється в життя. Щодо арабських країн, то вони не входять до "пріоритетного списку" політика лише тому, що уряд США розраховує підкорити їх без зайвих зусиль. Американська преса оприлюднює карти майбутнього поділу держав Близького та Середнього Сходу, відповідно до якого Саудівська Аравія, Туреччина, Ірак та інші великі країни мають бути розділені на кілька відособлених держав. В Іраку цей процес фактично вже відбувається: після захоплення американцями країну поділено на три частини: шіїтський південь, сунітський центр і курдську північ. Отже, в майбутньому весь арабський світ може перетворитися на аналог колишньої Югославії — хаос дрібних держав, що ворогують між собою, а також на клани, частину яких очолюватимуть нафто- й наркобарони та військові хунти, підконтрольні США і світовій олігархії.

Загрози для світу перспективу також красномовно демонструє сучасна Африка, її навіть не потрібно ділити на дрібні держави. Жажливе зубожіння

населення й голодомори спричиняють хаос і нескінченні війни між африканськими племенами й іншими народами аж до повного винищення.

Пункт 11 програми (елітні — неповноцінні раси) Г-олігархія також успішно реалізує. Поміж населення країн Заходу поширюють ідеологію "війни цивілізацій", насаджують недовіру до ісламського світу, зневажають мусульманські звичаї та релігію. В такий спосіб еліта успішно розв'язує два завдання: по-перше, ведеться боротьба з традиційним ісламом, що є однією із самобутніх культур і протистоїть знищенню (пункт 10); по-друге, нав'язується уявлення про те, що англосакси — "елітна раса" в порівнянні з мусульманами (пункт 11). Водночас у західному суспільстві впроваджується концепція "золотого мільярда", згідно з якою населення Західної Європи та Північної Америки вважають "елітною расою", яка заслуговує на блага сучасної цивілізації, а решта країн і народів належать до "нижчих рас", що мають підкорятися й служити сильним світу цього.

Щодо 12 пункту, то факти свідчать про зрощення світового капіталу (зміцнення й поширення транснаціональних корпорацій, безпрецедентна концентрація світового багатства в руках кількох сотень "обраних" осіб) і формування олігархічного "світового уряду" (Більдерберзький клуб, Рада з міжнародних відносин, Трибінна комісія) [3].

Як бачимо, всі 12 пунктів програми так чи інакше виконуються сучасною світовою олігархією. Хоча формально цей документ ніхто ніколи не складав (принаймні для публічного оприлюднення), його положення неухильно виконували сили, що прагнули до світового панування і у II, і у XVI—XVII, і у XIX—XX ст. І те, що нищівні завдання реалізуються і в наш час, не є простим збігом. Існує певний алгоритм, набір засобів і методів, що ефективно допомагає встановленню "влади небагатьох" (олігархії) чи то над певною країною, чи над світом, і він залишається майже незмінним упродовж різних історичних епох.

3. Латентна реалізація програми Г-олігархії.

Оскільки сучасність внесла певні корективи до значеної програми, доцільно розглянути найхарактерніші тенденції та ідеї нинішньої світової олігархії, котрі доповнюють цей "проект". Зокрема, у висловлюваннях і книгах західних політиків часто фігурують дві тези, що цілком очевидно є програмними настановами: створення світового уряду та нової (космополітичної) людини. Ці плани медіа всіляко пропагують як "турботу про благо людей", захист інтересів населення планети, про що так "підкується" західна верхівка.

Першу з цих ідей активно розвивали учасники Світового форуму, організованого в 1990-ті рр. за участю М. Горбачова [3], а також самітів Великої вісімки та Великої двадцятки — регулярних нарад лідерів найбільших країн світу. Ідею глобального уряду, що функціонує в інтересах людства, неодноразово висували західні ідеологи як кінцеву мету політики наддержав. Проте, як свідчить проведений аналіз, це лише майстерний ідеологічний прийом, покликаний обдурити громадську думку й керів-

ництво країн, здатних повірити в щирість намірів нової влади. Втім, як доводить приклад політики Горбачова, цей прийом часто й ефектно спрацьовує, забезпечуючи безперешкодне виконання програми з підкорення світу.

Цілком очевидно, що до планів Г-олігархії не входить створення жодної реальної влади, відповідальної за долю населення планети. Відмінність олігархічного "світового уряду" від звичайного полягає в тому, що він функціонує у формі матриці, яка не має ані ієрархії, ані єдиноначальності, ані відповідальності. Є лише шкурницькі інтереси її членів, що спонукають до участі в черговому "бізнес-проекті". Це означає, що будь-яка програма "світової матриці" врешті-решт спричиняє анархію, а тому спроба впровадити її діяльність і зробити підконтрольною справжньому світовому урядові чи групі найбільших держав, із можливістю покарання за злочини проти людства, — найбільша утопія.

Більше того, відомі публіцисти дедалі частіше висловлюють думку, що метою США якраз і є створення хаосу й анархії, за допомогою яких легко керувати світом. Упродовж останнього пів століття американський уряд організував майже 60 революцій і повалень режимів, а від 1946 р. країна брала участь у 70 війнах. Власне, Сполучені Штати самі "виростили" більшість відомих терористичних організацій і рухів: Аль-Каїду, Талібан, тероризм у Центральній Америці, пакистанський та косовський тероризм, спонсорували режим Саддама Хусейна в Іраку та його військові авантюри, заохочували підіривні дії іранських спецслужб в Боснії проти сербів тощо. Ісламський фундаменталізм (ваххабізм) також щедро фінансують американці (хоча й поширюють через громадян Саудівської Аравії та Пакистану), а це не що інше, як хаос й анархія замість традиційного ісламу. Американська зовнішня політика ніколи не стримувала рух ісламського фундаменталізму, навпаки, всіляко його стимулювала. Після закінчення "холодної війни" активізація "радикального ісламу" в колишньому Радянському Союзі й на Близькому Сході насправді входить до таємного порядку денного Вашингтону. Його основний пункт декларує підтримку міжнародного тероризму, а не боротьбу з ним, провокуючи дестабілізацію суспільства. Найголовніше завдання — не допустити об'єднання громадянських соціальних рухів проти американської імперії. Через таємні операції ЦРУ Вашингтон продовжує підтримувати розвиток ісламського фундаменталізму на Близькому Сході, на теренах колишнього СРСР, а також у Китаї та Індії [4].

Отже, сучасна Г-олігархія прямує не до створення ефективного й відповідального світового уряду, а до організації хаосу й анархії, що значно спрощують реалізацію загарбницької стратегії. Інакше кажучи, йдеться про виконання 4 пункту програми, але у планетарному масштабі. І гасло про світовий уряд слугує лише ширмою для маскуванню грабіжницьких планів, подібно до того, як у межах окремої країни такою ширмою слугує збереження зовнішніх державних атрибутів (виборів, судів, поліції, президента, уряду).

Сильні світу цього вже давно не звертають увагу на державу з її апаратом і законами, а якщо певний президент їх не влаштує чи дратує, його або усувають, як братів Кеннеді у США чи А. Моро в Італії, або відправляють у відставку зі скандалом, як президента Р. Ніксона.

Друга програмна мета, що її декларують провідні ідеологи й політичні діячі Заходу, полягає у створенні нової — космополітичної — людини. У доступній формі цю ідею виклав глава Європейського банку реконструкції та розвитку, член Більдерберзького клубу Ж. Атталі, який у книзі "На порозі нового тисячоліття" зауважував про потребу формування "планетарної політичної влади" й передбачав встановлення нового світового ладу ("торговельного порядку") та перетворення людей на "кочовиків" [5]. Можливо, це ще один елемент програми Г-олігархії, хоча ідею створення "нової людини" висували й раніше. В історії доволі фактів, що такі "кочовики", позбавлені моральних норм і суспільних обов'язків, люди-звірі, котрі прагнуть лише до задоволення власних бажань та інстинктів, з'являлися наприкінці кожної глобальної кризи корупції, а людська цивілізація трансформувалася в "цивілізацію хижаків". Проте декларування такої мети навряд чи може становити самоціль. Якщо відкинути припущення, що нинішні західні ідеологи виконують вказівки самого диявола та виходити з раціоналістичної (а не диявольсько-сатанинської) природи мотивів сучасної еліти, то слід чітко усвідомлювати, навіщо їй проголошувати таку мету. Судячи з усього, відповідь одна: для встановлення контролю над кожним окремим індивідом, а відтак — над суспільством і світом. Адже людська спільнота, що розпалася на "кочовиків" та індивідуалістів-егоїстів, по суті, до суспільства вже не має жодного стосунку, тому завдання контролю над нею розв'язується автоматично. Залишається встановити контроль над окремими людьми — інтелектуалами, які не хочуть перетворитися на слухняних тварин, що лише задовольняють (через реальний чи віртуальний світ) природні потреби в їжі, сексі, розвагах, уникаючи суспільних проблем.

Методи боротьби з інтелектуалами, які опираються на деградації, свого часу описав Д. Орвелл у романі "1984". За сюжетом, за кожною людиною через телевізійний екран безперервно спостерігав "Великий Брат", тобто чинна система влади. (У наш час цю функцію може виконувати інтернет, через який легко відстежувати дії користувачів.) Щоб громадяни не намагалися обдурити екран, до них періодично навідувалися провокатори, аби упевнитися в лояльності до уряду. Неблагонадійних забирали для "перевиховання" та перетворювали на таку саму слухняну тварину, як і решту.

Ці події виглядають надто фантастично, однак жодної іншої мети, заради якої потрібно було б свідомо поділяти суспільство на "окремих чоловіків і жінок", а також "змінювати душу" людей і перетворювати їх на "кочовиків", просто не існує. Надзавданням є тотальний контроль над кожним індивідом та перетворення його на "слухняну тварину", що

можна вважати 13 пунктом програми сучасної світової олігархії. А гасла про "створення нової людини" — це не більш ніж пропагандистський галас і чергова брехня, яку олігархія вкотре вуалює "високими" цілями.

Окрім того, надто багато фактів свідчать про те, що саме тотальний контроль над особою і є справжньою метою нинішніх можновладців. Зокрема, у США в 1990-ті рр. стартувала кампанія боротьби з тероризмом, що передбачала посилення контролю над людьми нібито задля їхньої безпеки. Характерно, що розпочалася вона в середині 1990-х рр., за кілька років до подій 11 вересня 2001 р., хоча "холодна війна" вже закінчилася й безпеці США ніхто не загрожував, та й не мав такої можливості. Першим кроком став "хрестовий похід проти тероризму" 1996 р. Тоді "імперіями зла" та ворогами Америки проголосили Лівію, Сирію та Іран, посиливши імміграційний і внутрішній поліцейський контроль у США.

Рік потому, весною 1997 р., було започатковано проєкт "Нове американське століття" (PNAC), до якого долучилися провідні політики США, зокрема Д. Буш, Р. Чейні, Р. Перл, Д. Рамсфельд, П. Вулфовіц та інші. PNAC, для впровадження якого навіть було створено однойменний науково-дослідний центр, не лише задекларував початок нової доби — встановлення американської гегемонії у світі, а й породив сумнівну тезу: "Хто не з нами, той за терористів" [6]. Інакше кажучи, під міфічним приводом боротьби з тероризмом вже тоді, за кілька років до 11 вересня 2001 р., влада розпочала вводити поліцейський режим і боротися з будь-яким інакодумством щодо офіційної американської політики та ідеології. Трансформації відбулися й на інших рівнях, зокрема, як зазначає Д. К'еза, "за два роки до 11 вересня НАТО раптом відчув потребу змінити колишній формат, перетворившись з оборонного альянсу на військовий агресивний блок, здатний проводити так звані "гуманітарні" операції, незважаючи на те, чи зазнав нападу хоч би один із його членів" [4].

Згодом сталася так звана атака терористів 11 вересня 2001 р. Сьогодні експерти визнають той факт, що напад літаків на вежі-близнюки Всесвітнього торговельного центру в Нью-Йорку та вибух у будівлі Пентагону у Вашингтоні були заздалегідь ретельно сплановані. Подобиці теракту, докладно розглянуті в серії книг різних авторів [4] і документальному фільмі "9/11", підготовленому за участі Д. К'еза й Т. Мейсана, не залишають сумніву, що до його організації долучилися представники вищого військового командування США, які згодом дістали службове підвищення.

Як зауважує Е. Гриффін, задовго до терористичної атаки провідні американські політики передбачали такий сценарій розгортання подій. Наприклад, ще 1997 р. З. Бжезинський у книзі "Велика шахівниця" наголошував, що для військового захоплення багатих нафтою регіонів світу США скористаються будь-яким приводом, схожим із раптовою атакою Японії на Перл-Харбор 1941 р. А 2000 р. автори документа "Реформування оборони США", опублікованого науково-

дослідним центром PNAS, зауважували про потребу "катастрофічної події-катализатора, ще одного Перл-Харбора" [4]. Теракти дали змогу адміністрації Дж. Буша напасти на Афганістан, а згодом на Ірак і, відповідно, розпочати технологічне реформування армії, здійснити колосальне збільшення військових витрат, а також, попри незначні протести, ухвалити нову доктрину випереджального удару, відому як "доктрина Буша" [4].

Утім, це не весь зиск, котрий отримала від подій 11 вересня американська владна верхівка. Дістала новий поштовх і програма тотального контролю над людьми, котру реалізовували в межах кампанії "боротьби з тероризмом" упродовж 1996—1998 рр. Ще за часів президентської каденції Б. Клінтона (1993—2001) були ухвалені закони, що давали змогу вводити режим надзвичайного стану в США за різних умов, як-от: зовнішня загроза, перебої з постачанням сировини й енергоносіїв, різке зростання безробіття в країні тощо. Події 11 вересня, безсумнівно, стали підставою для введення режиму надзвичайного стану, що, на думку Г. Райзеггера, призвело до порушення норм міжнародного права з боку США, а також конституційних прав американців і громадян низки держав, залежних від Америки [6]. Отже, під приводом "теракту", інсценованого владною верхівкою Сполучених Штатів, будь-яка людина, котра проживає чи перебуває на території цієї країни та її союзників, може бути піддана репресіям як "підозрювана в тероризмі". І для цього необов'язково боротися з режимом, переслідувань може зазнати будь-хто, наприклад, випадковий свідок, — формула "хто не з нами, той за терористів" цілком це уможливило. Зокрема, відомого французького журналіста Т. Мейсана, який першим виявив недолугість офіційної версії подій 11 вересня 2001 р. та опублікував про це книгу, оголосили персоною нон-грата та заборонили в'їжджати до країн — членів НАТО (зокрема, й до Франції, громадянином якої він є!). Це красномовний приклад дисидента-вигнанця, який постраждав навіть не за антиурядові переконання, а лише за те, що зважився оприлюднити відомі факти й поділитися сумнівами.

Стали жертвами спецслужб і судово-поліцейської машини США й конгресмен К. Велдон та сенатор Р. Торрічеллі, які розсекретили інформацію щодо терактів 11 вересня й зажадали нового ретельного розслідування [4]. Якщо через прагнення з'ясувати правду переслідувань зазнають представники держ-апарату, то що говорити про пересічних громадян? Як зазначає Д. К'еза, на Заході розпочалося "полювання на людину" [4].

Нарешті, довершує картину тотального посилення контролю над особою і порушень прав людини у США програма повної "цифровізації" населення, започаткована в 1990-ті рр. Відповідно до неї, кожній людині надають особистий код, який слід використовувати під час купівлі товарів, укладання угод, звернення до інстанцій і навіть перебування в інтернеті. Спочатку жителі США, а згодом й інших країн, мають обов'язково отримати пластикову картку з постійним

особистим номером; на другому етапі в руку кожного громадянина імплантують спеціальний електронний "чип" (біокарту), на якому дублюватиметься інформація з пластикової картки. Отже, завдання тотального контролю над особою дійде логічного завершення, і будь-який рух людини "система" зможе відстежити та проконтролювати.

Більше того, зауважує Д. Естулін, у США та інших країнах Заходу активно впроваджується програма повного вилучення з обігу готівки й переходу до розрахунків пластиковими картками, котрі в майбутньому замінить імплантований у руку чи лоб мікро-чип. На думку дослідника, реалізація цього проекту "слугуватиме інструментом для абсолютного контролю над людиною". Наприклад, якщо пересічний громадянин стане для сильних світу цього небажаною особою, то "ім досить буде стерти його номер з центрального комп'ютера, і він вже не зможе ані продавати, ані купувати й, зрештою, буде приречений на те, аби через певний час просто зникнути" [7].

"Початкова назва цього проекту (імплантації мікро-чипів) була "Tessera", — продовжує Д. Естулін. — "Tessera" був символом власності римлян і наносився рабам, а у тих, хто від нього позбавлявся, залишалася позначка" [7]. Навіть назва цієї програми свідчить про справжні плани її авторів — перетворити населення планети на рабів, яких контролюватиме купка можновладців.

Отже, останнім, 13, пунктом програми сучасної світової олігархії може стати такий: "Встановлення повного контролю над кожною особою та перетворення всіх людей на "слухняних тварин".

Ще на початку XXI ст. Д. Харві, аналізуючи неолібералізм, дійшов висновку про те, що впровадження концепцій свободи особи та демократії неминуче призводить до авторитаризму: "Ліберальний (а згодом і неоліберальний) утопічний проєкт може бути реалізований тільки на основі авторитаризму. Свобода мас буде обмежена на користь свободи меншості" [8]. Саме така неминуча логіка розвитку лібералізму й неолібералізму. З огляду на це цілком логічним є виникнення неоконсерватизму — нової ідеології, що наприкінці XX ст. змінила неолібералізм. Нині до неоконсерваторів належить більша частина американського істеблішменту. Приймавши цю доктрину, керівна еліта США зірвала маску лицемірства й виявила, принаймні частково, свої справжні цілі, поміж яких — фактичне згортання демократії та встановлення авторитарної влади в інтересах олігархії.

На думку Д. Харві, відмінними рисами неоконсерваторів є не лише підтримання диктату корпорацій і "відновлення класового впливу", а й прагнення запровадити порядок на противагу хаосу, проголосивши єдиною та безальтернативною "панівну мораль", якої всі зобов'язані дотримуватися [8]. Жахливі зразки так званої моралі верхівки США, яка проголосила себе "світовою елітою", докладно розглянуто вище, а найпростіше визначення неоконсерваторам надав американський публіцист і письменник В. Гарплі, назвавши їх "біснуватими фашистами" [4].

Список використаної літератури

1. Кузовков Ю. Мировая история коррупции: в 2 томах / Ю. Кузовков. — Москва : Анима-Пресс, 2010. — Т. 2. — 488 с.
2. Сенченко М. Формування глобальної олігархії в Англії / Микола Сенченко // Вісник Книжкової палати. — 2019. — № 9. — С. 3—10. DOI: 10.36273/2076-9555.2019.9(278).3-10.
3. Сенченко Н. Энциклопедия тайных обществ / Н. И. Сенченко, В. Г. Гастиншиков. — Киев : Книга Роду, 2008. — 419 с.
4. Къеза Д. ZERO. Почему официальную версию событий 11 сентября 2001 года можно считать фальшивкой / Джульетто Къеза [и др.]. — Москва : Трибуна, 2008. — 367, [1] с.
5. Аттали Ж. На пороге нового тысячелетия : [пер. с англ.] / Жак Аттали ; [предисл. Э. Тоффлера]. — Москва : Междунар. отношения, 1993. — 78 с.
6. Платонов О. Почему погибнет Америка? Взгляд с Востока и Запада: политический бестселлер / О. Платонов, Г. Райзеггер. — Киев : Оріяни, 2005. — 420 с.
7. Эстулин Д. Кто правит миром? Или вся правда о Бильдербергском клубе / Д. Эстулин. — Минск : Попурри, 2008. — 160 с.
8. Харви Д. Краткая история неоллиберализма. Актуальное прочтение / Д. Харви ; пер. с англ. Н. С. Брагина. — Москва : Поколение, 2007. — 288 с.

Mykola Senchenko

Contemporary global oligarchy program

The article is a continuation of the analysis of the formation of the world oligarchy of a program of enslavement of the world with the use of organizational weapons during the war, which is now taking place not only in Ukraine but also in many countries of the world. For this purpose, it is necessary to carefully analyze the events in the Middle East, the countries of the former USSR and the EU. The war is latent, but its effects are visible to the naked eye (the destruction of industry, science, education, culture, the social sphere, etc.).

Organizers of wars are considered in detail, including traditional corporatocracy, bankers and financiers, creatives.

The program of G-oligarchs, that was formulated in the article [1] based on the analysis of more than a thousand literature sources, is presented. In particular, it involves the concentration of property and economic leverage in the hands of a small circle of people for the purpose of total control of the world; free trade (globalization, liberalization); the destruction of "weak" nations and states; imposing destructive teachings and myths, shaking the foundations of traditional cultures; division of the population into groups and incitement between them; enslavement of the population through deprivation of livelihoods and opportunities to work normally; promoting anti-culture that is contrary to the basic principles of human society, introducing the idea of an elite race and inferior nations; integrating the interests of the world oligarchy with the tendency to form a single capital and a "world government".

Keywords: global oligarchs, organizational war, organizational weapons, corporatocracy, creatives, bankers, oligarchs program, economy, culture

References

1. Kuzovkov Yu. (2010). *Mirovaya istoriya korrupcii*. Moskva: Anima-Press.
2. Senchenko M. (2019). Formuvannya globalnoyi oligarhiyi v Angliyi. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 9, pp. 3—8. DOI: 10.36273/2076-9555.2019.9(278).3-10.
3. Senchenko N. I., Gastinshikov V. G. (2008). *Enciklopediya tajnyh obshestv*. Kiev: Kniga Rodu.
4. Keza Dzhuletto [i dr.]. (2008). *Pochemu oficialnyu versiyu sobytij 11 sentyabrya 2001 goda mozžno schitat falshivkoj*. Moskva: Tribuna.
5. Attali Zh. (1993). *Na poroge novogo tysyacheletiya*. Moskva: Mezhdunar. otnosheniya.
6. Platonov O., Rajzegger G. (2005). *Pochemu pogibnet Amerika? Vzglyad s Vostoka i Zapada: politicheskij bestseller*. Kiev: Oriyani.
7. Estulin D. (2008). *Kto pravit mirom? Ili vsya pravda o Bilderbergskom klube*. Minsk: Popurri.
8. Harvi D. (2007). *Kratkaya istoriya neoliberalizma. Aktualnoe prochenie*. Moskva: Pokolenie.

Надійшла до редакції 22 жовтня 2019 року

УДК 37.015.31:07]:316.77

DOI: 10.36273/2076-9555.2019.10(279).16-20

Вікторія Маркова,

доктор наук із соціальних комунікацій, професор,

завідувач кафедри журналістики ХДАК,

e-mail: vicmark777@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1866-5735>**Медіаосвіта в системі соціальних комунікацій:
теоретичний аспект**

У статті розглянуто медіаосвіту як один із визначальних трендів у роздумах щодо функціонування мас-медіа в суспільстві. Наголошено, що останніми роками відбувається процес інституалізації цього напрямку, як у світі, так і в Україні. Проаналізовано широкий спектр поглядів на феномен медіаосвіти у працях науковців. Обґрунтовано потребу дослідження медіаосвіти в системі соціальних комунікацій, що дасть змогу сформуванню цілісного погляду на цей взаємозв'язок і його прояви в різноманітних сферах. Проаналізовано соціальні інститути, поміж яких вирізняємо кумулятивні й некумулятивні (за А. Соколовим). Зазначено, що за основними функціями соціальні інститути поділяються на генеративні (створюють нову інформацію), транзитні (відповідають за її поширення) та термінальні (зберігають інформацію). Констатується, що вони породжують численні інформаційні потоки й утворюють систему взаємозв'язків як на синхронічному, так і на діахронічному рівнях. З'ясовано, що інформаційне повідомлення проходить складний шлях від

генеративних — через транзитні — до термінальних соціальних інститутів і майже на кожному етапі відбувається спільний для діяльності всіх структур процес селекції за певними ознаками. Зауважено, що повідомлення перебуває під загрозою спотворення впродовж усього життєвого циклу, і що він триваліший, то більший ризик деформації. Формою запобігання цьому явищу є медіаосвіта, яка нині має становити один із головних напрямів діяльності кумулятивних і некомулятивних соціальних інститутів.

Ключові слова: медіаосвіта, медіаграмотність, мас-медіа, соціальні комунікації, соціальні інститути, селекція, спотворення інформації

Постановка проблеми. Сьогодні медіаосвіта, медіаграмотність і медіакомпетентність є одними з визначальних трендів у роздумах щодо функціонування мас-медіа в суспільстві. У професійному середовищі цю проблематику активно обговорюють на конференціях і семінарах, проводять тренінги, видають методичні посібники. Можемо констатувати, що останніми роками відбувся процес інституалізації зазначеного напрямку як у світі, так і в Україні. Вважаємо актуальним дослідження медіаосвіти в системі соціальних комунікацій крізь призму діяльності різноманітних соціальних інститутів.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Поміж учених, які зробили вагомий внесок у розроблення проблематики медіаосвіти та медіаграмотності, виокремимо І. Жилавську, В. Іванова, Л. Мастермана, І. Фатееву, А. Федорова та інших. Автори розглядають термінологічний апарат цих понять, історію їх виникнення та розвитку, методiku застосування в різних вікових групах, форми та методи впровадження тощо.

Слід зазначити, що хоча термін "медіаосвіта" доволі новий (вперше його вжито 1973 р. на спільному засіданні сектору інформації ЮНЕСКО та Міжнародної ради з кіно, телебачення та аудіовізуальної комунікації), роздуми про амбівалентність функціонування медіа в суспільстві й потребу захисту від їх негативного впливу зустрічаємо ще у працях 20—30-х рр. ХХ ст. [1]. Широкі дискусії з цього питання розгорнулися від часу впровадження, послуговуючись термінологією М. Маклюена, "електричних" засобів взаємодії, їх диверсифікації, а згодом і масового поширення електронної комунікації.

Науковець наголошував на потребі вивчення впливів медіа для ефективної відповіді на ті виклики, що несе зміна конфігурації в комунікаційній сфері суспільства: "Просвіта — ідеальний засіб громадянського захисту від побічних наслідків засобів комунікації" [2, с. 220].

Визначення змісту медіаосвіти відрізняється багатогранністю підходів, зумовлених різноманітністю її складників. Якщо в документах ЮНЕСКО педалюється насамперед освітній, то Л. Мастерман віддає пріоритет дослідницькому. Науковець виокремлює чотири найважливіші галузі медіаосвіти: 1) авторство, власність і контроль у сфері медіа; 2) способи досягнення ефекту впливу (тобто способи кодування інформації) медіатексту; 3) репрезентація навколишнього середовища через медіа; 4) аудиторія медіа.

В. Іванов та О. Шкоба до цього переліку цілком слушно додають ще й особливості медіа як каналів передавання інформації. Дослідники спираються на думку С. фон Файлітзен і К. Тайнер, які вважають, що медіаосвіта — це критичне мислення (critical thinking),

важливим елементом розвитку якого є створення учнями власної медіапродукції, завдяки чому відбувається десакралізація медіа [3, с. 42]. Занурення в професію журналіста дає можливість безпосередньо дізнатися про механізм та "кухню" продукування медіа та має сприяти формуванню незалежного й критичного погляду на їх контент, тобто пріоритетного значення набуває креативний складник.

Метою статті є виявлення й аналіз локацій медіаосвіти в системі соціальних комунікацій, що дасть змогу сформувати цілісний погляд на цей взаємозв'язок і його прояви в різноманітних сферах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Медіаосвітню діяльність зазвичай характеризують як міждисциплінарний напрям, що перебуває на перетині педагогіки та медіадосліджень. І освітня, і медійна сфери входять до структури соціальних комунікацій, під якими розуміють "таку систему суспільної взаємодії, яка включає визначені шляхи, способи, засоби, принципи встановлення та підтримання контактів на основі професійно-технологічної діяльності, спрямованої на розроблення, провадження, організації, вдосконалення, модернізацію відносин у суспільстві, які складаються між різними соціальними інститутами, де, з одного боку, в ролі ініціаторів спілкування найчастіше виступають соціально-комунікаційні інститути й служби, а з іншого — організовані спільноти (соціум, соціальні групи) як повноправні учасники соціальної взаємодії" [4].

Оскільки соціальні інститути є одними з найактивніших учасників комунікації, розглянемо докладніше їх класифікацію, запропоновану А. Соколовим:

1. Кумулятивні інститути, що виконують, окрім своїх сутнісних функцій, соціально-часову (соціально-мнемонічну):

- 1.1. Архівна справа.
- 1.2. Бібліотечно-бібліографічна справа.
- 1.3. Музейна справа.
- 1.4. Система науково-технічної інформації.
- 1.5. Телекомунікаційні мережі, наприклад інтернет.

2. Некумулятивні інститути, які не виконують соціально-мнемонічну функцію та не входять до складу соціальної пам'яті:

- 2.1. Народна освіта.
- 2.2. Система масової комунікації (радіо, телебачення).
- 2.3. Засоби зв'язку: пошта, телеграф, телефон.
- 2.4. Газетно-журнальна справа.
- 2.5. Книговидавнича справа.
- 2.6. Книготорговельна справа.
- 2.7. Туристична справа.
- 2.8. Культурно-дозвіллева система.

До класифікації також входять служби чи системи, які не досягли рівня інституціалізації: рекламні агентства, фірмові маркетингові служби, служби публік рилейшнз, служби референтів-перекладачів, команди іміджмейкерів, біржі праці та довідкові міські служби, організатори масових свят, шоу, чемпіонатів тощо [5].

Як бачимо, соціально-комунікаційні інститути виконують широкий спектр завдань і не обмежуються лише мас-медіа у звичному розумінні, з протидією яким і асоціюється медіаосвіта. Водночас можемо констатувати, що всі вони певним чином дотичні до створення, опрацювання, поширення та споживання інформації, і якщо одні з них здійснюють ці процеси у просторі, то інші — у часі. Останні також неодмінно потребують опанування навичок медіаграмотності, позаяк проблема інструменталізації соціальної пам'яті не менш гостра, ніж маніпулятивні впливи, що здійснюються тут і зараз. Варто згадати китайського імператора Цинь Шихуанді, який, аби розпочати нову історію від часу свого правління, наказав спалити всі книги, закопати живцем 460 учених-книжників і звести Великий китайський мур, ізолювавши себе у просторі та часі.

Соціальні інститути породжують численні інформаційні потоки й формують систему взаємозв'язків як на синхронічному, так і на діахронічному рівнях. Функціонування такої мережі, утвореної різноманітним каналів і засобів зв'язку, забезпечує життєдіяльність людської спільноти на різних рівнях (громади, держави, міжнародних утворень). Наприклад, видатний німецький соціолог Н. Луман побудував свою теорію суспільства на радикалізації статусу комунікації. Науковець спирається на тезу, що суспільство — це не певна сутність чи стан, а безпосередньо комунікація, котру, власне, й виробляє та відтворює соціум. Можна не погоджуватися з такою радикальною позицією, однак важко заперечувати роль комунікаційної взаємодії у суспільних процесах.

За основними функціями соціальні інститути поділяються на генеративні (створюють нову інформацію), транзитні (відповідають за її поширення) та термінальні (зберігають інформацію). Безумовно, такий поділ є відносним, адже означені структури зазвичай виконують усі ці завдання, але різною мірою. Водночас зауважимо, що в контексті дослідження йдеться насамперед про основну функцію. Наприклад, газета може мати власний архів, однак її головна місія — генерувати нову інформацію; бібліотека також може продукувати нову інформацію, випускаючи власні видання, але насамперед має виконувати функцію інституції соціальної пам'яті.

На перший погляд, кумулятивні й некумулятивні інститути за своєю сутністю перебувають у стані онтологічної суперечності, адже функцією кумулятивних є збереження, тоді як некумулятивних — оновлення. Архіви (зокрема й електронні), бібліотеки та музеї створені для того, щоб зберігати, тоді як мас-медійна сфера спрямована на постійне онов-

лення, ступінь якого в різних некумулятивних інститутах, безумовно, відмінний. Найінтенсивніший він у мас-медійних, проте навіть у такій традиційній системі, як освіта відбувається процес постійного оновлення. Наприклад, якщо простежити рух інформаційного повідомлення, то очевидно, що воно проходить складний шлях від генеративних — через транзитні — до термінальних соціальних інститутів, і майже на кожному етапі відбувається спільний для діяльності всіх структур процес селекції за певними ознаками.

Вибір розпочинається на стадії генерування інформаційного повідомлення. Проаналізуємо, як трактує цей процес розробник теорії комунікації Н. Луман. Зокрема, його працю "Реальність мас-медіа", укладену за матеріалами доповіді 1993 р. у Дюссельдорфі, розпочинає провокативна фраза: "Те, що нам відомо про наше суспільство, ми знаємо завдяки мас-медіа... З іншого боку, ми так багато знаємо про мас-медіа, що не можемо довіряти цим джерелам інформації" [6, с. 24]. Учений зазначає, що марно вбачати завдання мас-медіа "у наданні адекватних інформацій про світ і оцінювати з цієї позиції їх провали, їх спотворення реальності, їх маніпуляції думками, — так, начебто було б можливе щось інше" [6, с. 131]. Функція медіа полягає "не в примноженні пізнання, соціалізації чи вихованні нормативного конформізму", а в "безперервному породженні та переробленні подразнень" [6, с. 131]. Здійснюючи селекцію за кодом "інформація/неінформація", мас-медіа, завдяки оприлюдненню, постійно переробляють інформацію в неінформацію, а отже безперервно потребують нової, завдяки чому й виникають описи світу та суспільства. Медіа постійно підтримують інтригу між "прийняттям" та "відхиленням" ("так"/"ні"), стимулюючи перехід від однієї форми комунікації до іншої, та допомагають віднайти баланс між надмірністю й варіативністю. Отже, мас-медіа не описують, а конструюють реальність.

Ці процеси вчений досліджує, аналізуючи три програмні галузі (новини/коментарі, реклама й розваги). Найлегше досягнути цей алгоритм у галузі новин і коментарів, в якій спостереження суспільства за подіями відбувається одночасно з їх перебігом. "Відповідальність" за конструювання реальності та створення "трансцендентної ілюзії" Н. Луман покладає не на професію журналіста, котра "служить суспільству (і самій собі) правдою", а на притаманну системі мас-медіа селективність, що здійснює її за кодом "інформація/неінформація". Наприклад, для новин характерні такі типові селектори:

- 1) інформація має бути новою, а контекст, навпаки, звичним і викликати довіру;
- 2) перевагу надають конфліктам, оскільки їх результат непередбачуваний;
- 3) увагу привертають за допомогою кількісних даних та їх порівняльного аналізу;
- 4) вагоме значення має локальний контекст, оскільки реципієнта насамперед цікавлять відомості, що стосуються місця його проживання;

5) важливою є інформація про порушення норм, оскільки вона підсилює моральний аспект і дає змогу солідаризувати аудиторію в протидії порушенню;

6) доцільно використовувати моральні оцінки, оскільки мас-медіа відіграють важливу роль у відтворенні коду моралі;

7) моральні оцінки має супроводжувати звернення до дій та осіб;

8) слід концентруватися на виняткових подіях (катастрофах, стихійних лихах, аваріях, нещасних випадках);

9) висловлення думок також можна розцінювати як новину;

10) рубрикація накладає відбиток на добір інформації [6, с. 56—65].

Зазначимо, що елементарний контент-аналіз будь-якого новинного ЗМІ цілковито доводить доцільність використання зазначених підходів до селекції матеріалу.

Окрім новин, Н. Луман також аналізує сфери реклами й розваг і доходить висновку, що ці програмні галузі мас-медіа конструюють реальність за допомогою різноманітних засобів, ускладнюючи розуміння цілісного сукупного ефекту, зумовленого мас-медійною системою загалом. Однак найважливіша спільна риса полягає в тому, що в процесі продукування інформації мас-медіа відкривають горизонт самонародженій невизначеності, що потребує дедалі більше нової інформації та, як наслідок, створює комунікацію. Крім того, спільна функція полягає у формуванні суспільної пам'яті, котра дає змогу в кожному випадку комунікації "виходити з існування певних задалегідь відомих припущень про реальність" [6, с. 97]. Отже, Н. Луман наголошує на взаємозв'язку між діяльністю інституту мас-медіа, що постійно функціонує в актуальному режимі, та суспільною пам'яттю, втіленою у результатах роботи кумулятивних інститутів.

З одного боку, інформаційні потоки мас-медіа, пройшовши певний рівень селекції, потрапляють до банків даних соціальної пам'яті (інформаційні ресурси архівів, музеїв, бібліотек), і надалі їх використовують як уже відомі дані, з іншого — вони можуть здійснювати вплив на процес відтворення реальності в сьогоденні. Цей момент залишився поза увагою Н. Лумана, який виносить соціальні та політичні чинники за межу свого погляду на процес комунікації,

оперуючи лише кібернетичним. Проте науковці зосереджують на ньому увагу в межах міждисциплінарного напрямку з дослідження культурної пам'яті (cultures memory studies), представники якого вважають, що для інститутів соціальної пам'яті характерним є "інструменталізація спогадів" (А. Ассман): "Контроль за архівом є контролем за пам'яттю" [7, с. 361].

Слід зазначити, що селекція відбувається не лише в генеративних і термінальних соціальних інститутах, а й у транзитних, діяльність яких регламентує чинне законодавство та певні корпоративні правила.

Повідомлення, що відтворює реальність, перебуває під загрозою спотворення впродовж усього життєвого циклу, і що він триваліший, то більший ризик деформації. В умовах "тиранії моменту", як характеризував стан сучасної культури норвезький культуролог Т. Х. Ериксен, все визначає швидкість, і будь-яка подія миттєво перетворюється на минуле під тиском нової інформації, в якій час фрагментується в серію епізодів [8]. Оскільки у будь-якої новини доволі короткий життєвий цикл, її вплив на соціум обмежений плинністю часу. Інша річ, коли інформація, пройшовши селекцію транзитних і термінальних соціальних інститутів, стала частиною соціальної пам'яті, до якої апелюють, на яку спираються, яку використовують як беззаперечний факт. Важко не погодитися, що спотворення в цьому разі може завдати більшої шкоди, ніж викривлення швидкоплинної новини.

Отже, проблема медіаграмотності рівнозначно стосується як синхронічного, так і діахронічного рівнів соціальної комунікації, а тому елементи медіаосвіти мають бути складниками діяльності всіх соціокомунікативних інститутів.

Висновки. Медіаосвіта відіграє ключову роль у процесі функціонування сучасних мас-медіа в суспільстві, і нині вагомим значенням набуває її взаємозв'язок із різноманітними соціальними інститутами (кумулятивними й некумулятивними, генеративними, транзитними й термінальними), що породжують численні інформаційні потоки на різних рівнях. Медіаосвіта є формою запобігання їх спотворенню, що надзвичайно важливо для формування соціальної пам'яті.

Перспективу подальших досліджень становитиме визначення ролі та місця окремих соціальних інститутів у системі медіаосвіти.

Список використаної літератури

1. Пітерс Д. Д. Слова на вітрі: історія ідеї комунікації / Д. Д. Пітерс ; пер. з англ. А. Іщенко. — Київ : Академія, 2004. — 302 с.
2. Маклюэн М. Понимание медиа: внешние расширения человека : пер. с англ. / М. Маклюэн. — Москва : Гиперборей, Кучково поле, 2007. — С. 220.
3. Иванов В. Ф. Медіаосвіта та медіаграмотність: визначення термінів / В. Ф. Иванов, О. Я. Шкоба // Інформаційне суспільство. — 2012. — Вип. 16. — С. 42. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/is_2012_16_10. — Назва з екрана.
4. Різун В. В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / В. В. Різун // Психолінгвістика. — 2012. — Вип. 10. — С. 305—314. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2012_10_44. — Назва з екрана.
5. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособие / А. В. Соколов. — Санкт-Петербург : Изд-во Михайлова В. А., 2002. — 461 с.
6. Луман Н. Реальність мас-медіа / Н. Луман ; за ред. В. Іванова та М. Мінакова. — Київ : ЦВП, 2010. — С. 24, 56—65, 97, 131.
7. Ассман А. Простори спогаду: форми та трансформації культурної пам'яті / А. Ассман. — Київ : Ніка, 2012. — С. 361.
8. Эриксен Т. Х. Тиранія момента: время в эпоху информации / Т. Х. Эриксен. — Москва : Весь мир, 2003. — 204 с.

Viktoriya Markova

Media education in the system of social communications: the theoretical aspect

The article argues that media education is one of the determining trends in thinking about the workings of media in society. It is noted that in recent years there has been a process of institutionalization of this field, both around the world and in Ukraine. The variety of views on the phenomenon of media education in the works of scientists is analyzed. The necessity of considering media education in the system of social communications is substantiated, allowing us to present a holistic view of this phenomenon and its manifestations in various fields. The entire variety of social institutions is considered, among which cumulative and non-cumulative (according to A. Sokolov) can be distinguished. It is noted that according to their basic functions, social institutions can be divided into generative (those that create new information), transitional (those that are responsible for its dissemination) and terminal (those that primarily store information). It is stated that all of them generate numerous informational flows and form a system of interconnections, both at synchronous and diachronic levels. The article aims to prove that a moving informational message undergoes a complex way from generative, through transitional to terminal social institutions. At the same time, at almost every stage there is a process of selection for certain characteristics that is common to the activities of all social institutions. It is emphasized that the message is at risk of getting distorted throughout its entire life cycle. Moreover, the longer its life cycle, the greater the threat of distortion. A way to prevent this is media education. The conclusion is drawn about the need for media education as one of the main areas of activity and cumulative and non-cumulative social institutions.

Keywords: media education, media literacy, mass media, social communications, social institutions, selection, distortion of information

References

1. Piters D. D. (2004). *Slova na vitri: istoriya ideyi komunikatsiyi*. Kyiv: Akademiya.
2. Maklyuen M. (2007). *Rozuminnya media: zovnishni rozshyrennya lyudyny*. Moskva: Hiperboreya, Kuchkovo pole.
3. Ivanov V. F., Shkoba O. Ya. (2012). Mediaosvita ta mediahramotnist': vyznachennya terminiv. *Informatsiyne suspil'stvo*, 16, p. 42. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/is_2012_16_10.
4. Rizun V. V. (2012). Nacherk do metodolohiyi doslidzhen' sotsial'nykh komunikatsiy. *Psikholinhvistika*, 10, pp. 305—314. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2012_10_44.
5. Sokolov O. V. (2002). *Zahal'na teoriya sotsial'noyi komunikatsiyi*. Sankt-Peterburg: Yzd-vo Mykhaylova V. A.
6. Luman N. (2010). *Real'nist' mas-media*. Kyiv: TSVP, pp. 24, 56—65, 97, 131.
7. Assman A. (2012). *Prostory Spohady: formy ta transformatsiyi kul'turnoyi pam'yatyyu*. Kyiv: Nika, p. 361.
8. Eriksen T. Kh. (2003). *Tyraniya momentu: chas v epokhu informatsiyi*. Moskva: Ves' svit.

Надійшла до редакції 8 жовтня 2019 року

УДК 378.147:659.123

DOI: 10.36273/2076-9555.2019.10(279).20-24

Марія Звєгинцова,

старший викладач кафедри журналістики ХДАК,

e-mail: zveginsovarmaria@gmail.com

Копірайтинг та особливості його викладання майбутнім фахівцям у галузі соціальних комунікацій

Статтю присвячено особливостям викладання копірайтингу, загальним етапам курсу, концептуалізації його контенту. Потреба цілісного бачення рекламної й PR-стратегії просування, контекстуального мислення копірайтера та практичного використання теоретичних знань із суміжних курсів є базовими тезами статті. Три етапи умовного поділу курсу експлікують можливий спосіб формування саме такого контекстуального мислення в майбутніх фахівців.

Перший базовий етап описано як пошук ідеї або нового погляду на унікальну торгову пропозицію, що відповідає потребам цільової аудиторії. Саме креативний підхід до концепції просування товару чи послуги, а не текст як такий стає причиною успішності й конкурентоспроможності бренда.

Другий базовий етап викладання копірайтингу спрямовано на відображення унікальної пропозиції в імені, слогані й легенді бренду, а також на формування у студентів навичок виважено використовувати цю тріаду в різноманітних жанрово-стилістичних і ситуативно-прагматичних видах рекламних текстів.

Третій базовий етап викладання копірайтингу присвячено технічній адаптації рекламних текстів до пошукових систем, підвищенню конверсії сайтів, написанню текстів-промоцій для блогів і соцмереж. На цьому етапі студенти навчаються бути провідниками товару чи послуги на шляху від замовника через цифрові системи до цільової аудиторії. До третього етапу викладання копірайтингу входить також опрацювання моделей психологічної поведінки клієнтів різноманітних сайтів і користувачів соцмереж.

У статті роботу копірайтера описано як системну діяльність, що охоплює не лише написання, а й ефективне просування рекламних текстів. Серед обов'язкових професійних рис копірайтера виокремлено здатність до контекстуального мислення, що передбачає контроль рекламної й загальномаркетингової інформації на різних рівнях

промоції товару чи послуги. Також до контекстуального мислення успішного копірайтера віднесено його мультифункціональність і професійну грамотність, тобто вміння працювати в будь-яких сегментах копірайтингу й за потреби вільно перефокусувати увагу з одного сегмента на інший.

Ключові слова: копірайтинг, викладання копірайтингу, реклама, PR, неймінг, слоган, легенда бренда, SEO, текст, контекстуальне мислення

Постановка проблеми. Копірайтинг як професійна діяльність охоплює широкий спектр навичок, зокрема вміння не лише підтримувати власний інтелектуальний тонус і швидко виконувати замовлення, а й розуміння мови замовника й споживача як у прямому, лінгвістичному, так і в переносному — психологічному — значеннях. Прагматика рекламного тексту потребує від викладача чи тренера з копірайтингу здатності до послідовної експлікації системно осмисленого матеріалу й заохочення студентів до професійної практики, адекватної ринковим вимогам. У сучасному науковому дискурсі чимало прикладів лінгвістичного та прагматичного поглядів на рекламний текст, тоді як практика викладання копірайтингу залишається майже без уваги.

Актуальність теми полягає в розробленні концепції викладання копірайтингу, що відповідає маркетинговим завданням сьогодення й пов'язана з проблемою практичного використання теоретичних знань студентів, здобутих у межах інших дисциплін, зокрема реклами, журналістики, теорії тексту, менеджменту та PR.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження здебільшого орієнтовані на теоретичне вивчення рекламного тексту й формування щодо нього дисциплінарної метапозиції. Зокрема, О. Аршенкова розглядає рекламний текст як "функціональний різновид мовлення", класифікує рекламні повідомлення та описує модель рекламної комунікації, а також визначає стилістичну належність рекламних текстів. Спостерігаючи за професійною діяльністю з написання рекламних текстів, дослідниця зазначає: "Для реалізації комунікативно-прагматичної настанови рекламних повідомлень копірайтери вдаються до різноманітних мовних засобів їх увиразнення. В арсеналі творців рекламних текстів найчастіше вживаються прикметники, що безпосередньо вказують на ознаку рекламованого предмета, його властивість та характеристику. Нерідко звертаються й до зображальних засобів, щоб привернути увагу адресата на зміст та форму тексту: частіше використовують епітети та метафори; рідше — гіперболи та стилістичні фігури" [1, с. 9].

І. Іванова виводить своє дослідження за межі стильового опису рекламних текстів до їх дискурсивного осмислення. Вивчаючи лінгвофілософський складник рекламних текстів, учена доходить висновку: "...велика кількість жанрів зумовлена безпосередньо специфікою рекламного дискурсу як номінанта статусно-рольових відносин у межах переважно інституціонального дискурсу, де заданий трафарет та актуалізація типових дискурсивних практик формують порядок внутрішньої структури рекламного дискурсу. Розмаїття конфігурацій дискурсивних практик та комунікативних кліше в межах дискурсу й створює жанрово-стилістичне багатство мови реклами" [3, с. 38]. Близькою до дискурсивного бачення реклами є рецеп-

ція рекламного повідомлення М. Ковальчук, на думку якої, воно "має комунікативно-прагматичну спрямованість і конструюється відповідно до стильових, композиційних і мовних норм" [4, с. 76].

Якщо в наведених прикладах рекламний текст описується через такі ключові поняття, як "стиль", "жанр", "композиція" й "дискурс", то в наступних наукових доробках реклама розглядається як ситуативно-комунікативний акт з яскраво вираженим прагматичним складником. Наприклад, Г. Хоменко констатує, що "...прагматична спрямованість будь-якого рекламного тексту полягає в необхідності спонукати адресата до певних дій: придбання товару, замовлення послуги". В. Добрянська, С. Дука, І. Остапенко, проаналізувавши ефективність рекламних звернень, підсумовують, що "...у боротьбі за імідж перемагають не ті фірми, які використовують агресивну рекламу та багато засобів популяризації марки, а ті, які знайшли один яскравий і привабливий символ або аргумент" [2, с. 207]. Л. М'яснянкін також наголошує на потребі об'єктивного оцінювання рекламного тексту з позиції його якості й ефективності та пропонує використовувати "методику взаємодії невербальних, структурних і вербальних компонентів" [5, с. 193].

Мета статті полягає в концептуалізації досвіду викладання копірайтингу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Копірайтинг як складник навчального процесу в профільних ЗВО є прикладом не академічно-наукового, а суто практичного курсу. Він дає змогу здобувачам вищої освіти локалізувати пошуки майбутньої професії у галузі соціальних комунікацій і розвинути корисні навички орієнтації в новітніх медіа та цифровій сфері.

Досвід викладання копірайтингу доводить, що найкращі результати демонструють студентські групи, в яких час, використаний на експлікацію теорії, не перевищує 15% загального хронометражу заняття. Пояснити це можна тим, що в діяльності з написання рекламних текстів основний наголос роблять на практичному процесі, котрий потребує достатньої творчої уваги з боку студентів та якісного аналітичного супроводу з боку викладача.

Ефективність рекламного повідомлення здебільшого залежить не від тексту, а від контексту його розміщення, системи, в якій він функціонує. Копірайтер як посередник між замовником і споживачем має мислити системно: розумітися на маркетингових технологіях; оцінювати переваги й недоліки обраного типу позиціонування; прогнозувати ризики й можливості PR-кампанії; визначати рівень релевантності тексту та його складників визначеним завданням; тестувати, оптимізувати й редагувати рекламне повідомлення.

Під час викладання курсу з копірайтингу варто пам'ятати, що специфічна інформаційна грамотність

цих фахівців є надбанням їхнього досвіду, а не умовою, що йому передує. Ані зосередження на вивченні теорії, ані розв'язання абстрактних ситуацій не формують практичних навичок, і викладачеві слід зосередитися на типових завданнях, що відповідають вимогам вітчизняного й світового ринків праці.

Доволі часто професіонали, які набули певний практичний досвід у сфері копірайтингу, обирають вужчу спеціалізацію: зовнішню рекламу, рекламу для друкованих видань, сценарії для радіореклами, телевізійних та інтернет-роликів, оптимізацію тексту, написання повідомлень для соціальних мереж чи поштової розсилки. Натомість є копірайтери-системники, чий діапазон охоплює різноманітні аспекти однієї рекламної чи PR-кампанії, а гонорар значно перевищує середню фінансову винагороду вузькопрофільних копірайтерів. Зазвичай саме копірайтери-системники започатковують власні агенції, постійно працюють над промоцією іміджу й стають відомими за межами професійного кола. Якщо студенти усвідомлюватимуть, що створення й просування рекламного контенту є цілісним процесом, то в професійному житті зможуть вільно обирати: бути так званими системниками чи профільними копірайтерами.

Оскільки рекламний текст народжується на перетині аналітичного й креативного підходів, умовно процес викладання копірайтингу можна об'єднати в кілька етапів:

- 1) формування цілісно-логічного підходу;
- 2) створення серійних текстів у складі рекламної чи PR-стратегії (ім'я, слоган і легенда бранда);
- 3) технічна оптимізація й адаптація текстів: від SEO до рецепції клієнта.

Формування цілісно-логічного підходу. Ефективність рекламних і промоційних текстів залежить від активності й підготовленості обох сторін комунікації: постачальника й споживача. Копірайтер має добре знати цільову аудиторію (ЦА) й унікальну торгову пропозицію (УТП) послуги чи товару. Успішний фахівець, який створює окремий текст, зазвичай бачить його елементом конкретних ситуацій: формування бранда, кризового піару, ребрендингу, стартапу тощо.

Контекстуальне мислення дає змогу ставити чіткі завдання й знаходити для них оптимальні жанрово-стилістичні шляхи реалізації. Найголовніше на цьому етапі — навчити студентів синтезувати в одному завданні потреби цільової аудиторії й унікальну торгову пропозицію: "Які аспекти життя споживача будуть покращені завдяки унікальним якостям моїх товару чи послуги?" Ефективна рекламна пропозиція, котру відобразатиме текст, народжується як результат відповіді на це запитання.

Копірайтер не спроможний "замінити" всю кадрову систему креативної агенції та співробітників на місцях продажу, проте мусить мати загальне уявлення про систему просування товару. Отже, запитання, котре ставить перед собою викладач, можна сформулювати так: "Як краще продемонструвати майбутнім фахівцям у галузі соціальних комунікацій

системний підхід до копірайтингу?" Авторка статті пропонує студентам під час практичних занять діяти за таким алгоритмом:

- 1) проаналізувати інформацію, що стосується товару чи послуги (наприклад, УТП, легенду бранда, відгуки споживачів, історію просування);
- 2) вивчити інформацію, що стосується контексту просування (здійснити загальний SWOT-аналіз бізнесу замовника, ознайомитися з історією його компанії чи підприємства; проаналізувати ринок, головних і потенційних конкурентів; з'ясувати характеристики ЦА);
- 3) виявити причини, що гальмують реалізацію товару чи послуги замовника;
- 4) визначити механізм усунення проблеми;
- 5) створити текст чи серію текстів, які були б елементом механізму усунення проблеми й відповідали новій стратегії просування;
- 6) протестувати створені текстові продукти та оцінити їхню ефективність;
- 7) у разі недостатньої ефективності повторити алгоритм до п. 6, відредагувати текст чи окремі його складники й повернутися до п. 6.

Цей алгоритм є стереотипним, тому його можна застосовувати в роботі над різними видами рекламних повідомлень. Студенти мають ґрунтовно ознайомитися зі складниками рекламних текстів та їх жанрово-стилістичними особливостями, щоб продукувати адекватно-респонсивний контент.

Створення серійних текстів у складі рекламної чи PR-стратегії. Ім'я, слоган і легенда бранда. Бажано, щоб унікальна пропозиція як результат перетворення конкурентостійких якостей товару на його клієнторієнтовану місію була текстуально відображена у трьох взаємопов'язаних аспектах просування товару: неймінгу, формуванні слогана й створенні легенди бранда.

Викладачеві доцільно продемонструвати за допомогою конкретних прикладів фонетичні властивості імені бранда та його слогана. Можна провести експеримент і з'ясувати, які гасла та назви приємно й легко повторювати, проаналізувати пов'язані з цим аспекти. Майбутні фахівці мають зрозуміти, як, залежно від прагматики, можна добирати фрази й слова різного рівня мелодійності, чіткості та атрактивної напруженості. Звичайно, робити ґрунтовні екскурси в мовознавство необов'язково, але нагадати студентам про рівні піднесення голосних звуків, про аудіально вдалі й невдалі сполучення приголосних звуків, про зв'язок логіко-семантичного наповнення зі звучністю та інтонацією — вкрай важливо. Якщо продемонструвати ці зв'язки на прикладах і пропонувати аудиторії долучитися до ігрового формату, наприклад, складання "конструктора фрази", опановувати матеріал буде легко й цікаво, а здобуті навички стануть у пригоді під час виконання наступних завдань.

Неймінг. Створена назва зазвичай проходить тест на мелодійність, легкість ідентифікації та звукового сприйняття, вимови й запам'ятовування. У процесі неймінгу товару чи послуги варто визначити доціль-

ність використання назви в певному контексті, а також можливі візуальні деталі її оформлення.

Якщо практичні завдання з неймінгу відтворюватимуть специфічні умови, наближені до запитів ринку, студентам доволі швидко забракне лише асоціативного типу назв. Тому метою практичних занять є формування навичок застосування різних типів назв для товарів і послуг, наприклад, утилітарних, за підвищенням, аббревіатурних, комбінованих чи морфемних.

Окремим етапом неймінгу є перевірка на оригінальність імені товару чи послуги з юридичного погляду, про що варто постійно нагадувати студентам, адже на практиці часто трапляється, що значну кількість дібраних ними назв уже використано.

Слоган є квінтесенцією бренда під час рекламної кампанії, саме тому його створенню приділяють особливу увагу. Якщо студенти навчилися перевіряти ім'я бренда за акустичними й психологічними показниками, їм буде легко повторити цей процес і щодо слогана. Викладач має продемонструвати сталі кліше, котрі стали зразками для створення нових слоганів, і разом зі студентами проаналізувати, в чому полягає інноваційність копірайтерів — авторів всесвітньовідомих гасел. Слід докладно розглянути вдалі зразки, що ефективно поєднують лаконічність форми з відображенням запиту аудиторії, унікальної торгової позиції та місії бренда.

Легенда бренда не менш важливий елемент просування, з яким споживачі пов'язують імідж бренда. Відомо, що складніше здійснити ребрендинг (якщо імідж негативний), ніж розробити легенду бренда з нуля. Вона відрізняється від імені й слогана принаймні тим, що є імпліцитним складником бренда. Користувачі не побачать і не почують тексту, котрий створив копірайтер для легенди бренда, оскільки це лише сценарій-модель чи ідея-архетип, покликаний об'єднувати серійну рекламу та корегувати стиль просування торгової марки.

Наскільки точно студенти обирають певний вид легенди, можна виявити за допомогою завдання зі створення серії літературних сценаріїв для різноманітних каналів поширення, наприклад, радіо, телебачення й соцмереж. Якщо в роботах немає відхилення від спільної ідеї, завдання виконано успішно. Ухвалення легенди бренда залежить від рішучості маркетологів і готовності до експериментів замовника, тому копірайтер зазвичай пропонує кілька альтернативних версій. Під час практичних занять важливо навчити студентів створювати презентації літературних сценаріїв, у яких відображено легенду бренда, й аргументувати її ефективність.

Оскільки ім'я, слоган і легенда — це складники ідентифікації бренда, їх не рекомендують змінювати принаймні впродовж однієї рекламної кампанії. На цьому етапі вміння дотримуватися меж зазначеної тріади — заради формування цілісного сприйняття рекламного об'єкта — варте не меншої уваги, ніж потребують суто жанрові особливості текстів.

Демонстрація й аналіз стилістичних і жанрових стереотипів повідомлень для друкованих видань, радіо, TV та соцмереж має супроводжувати постійна перевірка щодо відхилення від цілісної концепції.

Оптимізація й адаптація текстів: від SEO до рецепції клієнта. Останній етап викладання стосується інтернет-реклами, ключові слова якої орієнтовані на запит користувача. Проходячи шлях від складання текстів для соціальних мереж і блогів до поштових розсилок, сайтів та їх окремих частин (наприклад, Landing Page), майбутні копірайтери мають зрозуміти спільні та розбіжні моменти в типах подання, обсягу інформації, введенні ключових і спектральних слів.

На цьому етапі викладач повинен навчити студентів таких навичок:

- 1) аналізувати запити ЦА за допомогою Google Keyword Planner чи інших інструментів добору ключів;
- 2) користуватися головними тегами HTML [7];
- 3) писати й виконувати технічні завдання для SEO (пошукової оптимізації);
- 4) враховувати при написанні текстів LSI-фактор (латентне семантичне індексування).

Студенти мають аналізувати власний продукт із двох позицій: читача й пошукової системи, що в цьому разі виконує функцію важливого посередника між товаром (власником бренда чи постачальником товару) та споживачем.

Оскільки у професійному житті до послуг копірайтера звертаються на різних етапах просування продукції, фахівець має бути готовим взятися до роботи на будь-якому з них. Наприкінці курсу слід надати студентам можливість виконати наскрізне завдання: від створення імені продукту до комплексу текстів, націлених на його поширення.

Рівень професійного мислення копірайтера пов'язаний із вмінням цілісно бачити контекст рекламної пропозиції, а отже практичні завдання доцільно спрямувати на формування цієї навички. Написання, рольові презентації та аналіз рекламних текстів мають підтримувати у студентській групі відчуття співпраці з агенцією чи прямим замовником. Час, виділений на виконання завдань, мусить відповідати логіці строків і дедлайнів у професійному житті копірайтера.

Висновки. Процес викладання копірайтингу умовно можна об'єднати в кілька етапів: формування цілісно-логічного підходу; створення серійних текстів у складі рекламної чи PR-стратегії (ім'я, слоган і легенда бренда); технічна оптимізація й адаптація текстів від SEO до рецепції клієнта. Вагому роль відіграє формування у студентів цілісного бачення рекламної та PR-стратегії просування й контекстуального мислення. Майбутні фахівці мають здобути навички просування товару за допомогою трьох взаємопов'язаних аспектів: неймінгу, формування слогана й створення легенди бренда. Під час викладання зазначеного курсу головну увагу слід зосередити на практичному використанні теоретичних знань студентів, здобутих у межах інших дисциплін, пов'язаних із рекламою, журналістикою, теорією тексту, менеджментом і PR.

Перспективу подальшого дослідження становить концептуалізація викладання спічрайтингу як діяльності з написання особистих історій і текстів-промоцій для усних промов.

Список використаної літератури

1. Арешенкова О. Ю. Рекламний текст як функціональний різновид мовлення / О. Ю. Арешенкова // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. — 2014. — Вип. 10. — С. 5—11. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2014_10_3. — Назва з екрана
2. Добрянська В. В. Дослідження ефективності рекламних звернень / В. В. Добрянська, С. М. Дука, І. Г. Остапенко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. — 2016. — Вип. 1 (1). — С. 203—207. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvues_2016_1\(1\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvues_2016_1(1)_35). — Назва з екрана.
3. Іванова І. Б. Дискурс, текст, стиль: модель лінгвістичного дослідження реклами / І. Б. Іванова // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Філологічні науки. — 2015. — Вип. 5. — С. 33—40. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2015_5_6. — Назва з екрана.
4. Ковальчук М. С. Лексичні особливості рекламних текстів / М. С. Ковальчук, В. С. Алексєєв // Дослідження з лексикології і граматики української мови. — 2015. — Вип. 16. — С. 70—77. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dlgum_2015_16_10. — Назва з екрана.
5. М'яснянкін Л. Критерії ефективності рекламного тексту / Л. М'яснянкін // Теле- та радіожурналістика. — 2016. — Вип. 15. — С. 189—194. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tir_2016_15_28. — Назва з екрана.
6. Хоменко Г. Є. Прагматика сучасного рекламного тексту / Г. Є. Хоменко // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. — 2010. — Вип. 5. — С. 221—225. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2010_5_33. — Назва з екрана.
7. W3Schools.com: The world's largest web developer site. — Mode of access: <https://www.w3schools.com/html/default.asp>. — Title from the screen.

Maria Zvegintsova

Copywriting and features of its teaching to specialists in the field of social communications

The article is devoted to the features of teaching copywriting, describing the general stages of the course and conceptualizing its content. The need for a holistic vision of advertising or PR-strategy of promotion and contextual thinking of a copywriter, the need for practical use of theoretical knowledge obtained in related courses, are the basic theses of the article. The three stages of conditional distribution of the course explicate a possible way of forming just such contextual thinking in future specialists.

The first basic stage is described as searching for an idea or searching for a new point of view on a unique selling proposition that meets the needs of the target audience. It is the creative approach to the concept of promoting a product or service, and not the text as such, that becomes the reason for the success and competitiveness of the brand.

The second basic stage of teaching copywriting is aimed at reflecting a unique offer in the brand name, slogan and legend, as well as at developing students' skills to correctly use this triad in different genre-stylistic and situationally-pragmatic types of advertising texts.

The third basic stage of teaching copywriting is devoted to the technical adaptation of advertising texts to search engines, increasing the conversion rate of websites, writing promotional texts for blogs and social networks. At this stage, students learn to be the guides of goods or services on the way from the customer through digital systems to the target audience. The third stage of teaching copywriting also includes the processing of models of psychological behavior of visitors of various websites and users of social networks.

The article describes the work of a copywriter as a systematic activity not only in writing, but also in the appropriate and effective implementation of advertising texts. Among the mandatory professional qualities of a copywriter, the article distinguishes his ability for contextual thinking, which provides for the control of advertising and general marketing information at various levels of promoting a product or service. Also, multitasking and professional literacy, that is, the ability to work in any segments of copywriting and, if necessary, to freely switch one's attention from one segment to another, are attributed to the contextual thinking of a successful copywriter.

Keywords: copywriting, copywriting teaching, advertising, PR, naming, slogan, brand legend, SEO, search engine optimization, text, contextual thinking

References

1. Areshenkova O. Y. (2014). Reklamnyi tekst yak funktsionalnyi riznovyd movlennia. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, 10, 5—11 [in Ukrainian].
2. Dobrianska V. V., Duka S. M., Ostapenko I. H. (2016). Doslidzhennia efektyvnosti reklamnykh zvernen. *Ekonomika. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*, 1, 203—207 [in Ukrainian].
3. Ivanova I. B. (2015) Dyskurs, tekst, styl: model linhvistychnoho doslidzhennia reklamy. *Filolohichni nauky. Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, 5, 33—40 [in Ukrainian].
4. Kovalchuk M. S., Alekseev V. S. (2015). Leksychni osoblyvosti reklamnykh tekstiv. *Doslidzhennia z leksykologii i hramatyky ukrainskoi movy*, 16, 70—77 [in Ukrainian].
5. Miasnianskina L. (2016) Kryterii efektyvnosti reklamnoho tekstu. *Tele- ta radiozhurnalistyka*, 15, 189—194 [in Ukrainian].
6. Khomenko H. I. (2010) Prahmatyka suchasnoho reklamnoho tekstu. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, 5, 221—225 [in Ukrainian].
7. W3Schools.com: The world's largest web developer site, (2019). Available at: <https://www.w3schools.com/html/default.asp> [in English].

Надійшла до редакції 14 червня 2019 року

УДК 378.014.5:17.022.1

DOI: 10.36273/2076-9555.2019.10(279).25-29

Валерія Василенко,

спеціаліст з інформаційного забезпечення

Донецького національного університету імені Василя Стуса,

e-mail: v.vasilenko@donnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2370-5615>

Визначення іміджевих маркерів цільової аудиторії як один з етапів формування іміджу закладу вищої освіти

У статті розглянуто процес формування іміджу закладу вищої освіти (ЗВО), який охоплює чотири основні етапи: виявлення, закріплення, моніторинг, підтримка (корекція); наведено характеристику кожного з них. Визначено поняття "цільова аудиторія закладу вищої освіти". З'ясовано, що до її представників належать абітурієнти та їхні батьки, студенти, професорсько-викладацький склад, співробітники, ЗВО-партнери, ЗВО-конкуренти, роботодавці, Міністерство освіти і науки України та його структурні підрозділи, а також інші організації.

Виокремлено основні групи представників цільової аудиторії, на які спрямовано вплив внутрішнього та зовнішнього іміджів закладу вищої освіти. Визначено іміджеві маркери (запити) для формування позитивного ставлення представників зовнішньої цільової аудиторії (абітурієнтів та їхніх батьків, Міністерства освіти і науки України та його структурних підрозділів), які мають прямий (статичний) вплив на діяльність закладу вищої освіти впродовж тривалого періоду. Визначено іміджеві маркери (запити) для формування позитивного ставлення представників внутрішньої цільової аудиторії (студентів, професорсько-викладацького складу), які є основними учасниками освітнього процесу ЗВО. Наведено чотири групи іміджевих маркерів цільової аудиторії, до яких входять: матеріально-технічна база; позитивний морально-психологічний клімат поміж професорсько-викладацького складу й студентів; можливості та особливості надання освітніх послуг; статусні атрибути закладу вищої освіти. Розглянуто аспекти формування зовнішнього та внутрішнього іміджів ЗВО залежно від визначених груп іміджевих маркерів представників цільової аудиторії закладу вищої освіти.

Ключові слова: імідж, заклад вищої освіти, зовнішній імідж, внутрішній імідж, іміджеві маркери, запити, цільова аудиторія

Постановка проблеми. В умовах трансформації освітніх процесів створення позитивного іміджу закладу вищої освіти є важливим складником його ефективного стратегічного розвитку.

Оскільки імідж ЗВО формується безперервно та визначає емоційно-психологічне ставлення внутрішніх і зовнішніх контрагентів до закладу, то постає потреба з'ясувати запити представників зовнішньої та внутрішньої цільових аудиторій, на яких спрямовано вплив іміджу навчального закладу.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питання формування іміджу як актуальної та важливої умови забезпечення успішного функціонування закладу вищої освіти порушено в дослідженнях вітчизняних [1; 2; 5; 9; 10] і закордонних авторів [13; 14].

Л. Хавкіна [11] розглядає імідж як соціокомунікаційну категорію та наголошує, що визначення потенційної аудиторії та її соціально-демографічна характеристика є одним з основних етапів аналізу колективного (особистого) іміджу.

С. Зайцева [4] зосереджує увагу на тому, що результатом ефективного сформованого іміджу ЗВО, якого досягають, зокрема, й завдяки приверненню уваги певних соціальних груп та інститутів, є конкурентоспроможність закладу в освітньому просторі.

Варта уваги праця С. Семенюк [8], яка розглядає аспекти впливу цільової аудиторії на вибір засобів комунікації закладу вищої освіти, формування його рекламного звернення. С. Лилик [6] вважає вкрай актуальною переорієнтацію освітньої сфери України на забезпечення інформаційних потреб споживачів відповідно до засад європейського суспільства.

Отже, невіддільним складником наукових досліджень, присвячених формуванню позитивного образу

ЗВО, є визначення потреб (запитів) цільової аудиторії, на яку проєктується імідж.

Актуальність пропонованої проблематики зумовлена двома чинниками: по-перше, автори праць, присвячених проблемі формування образу закладу вищої освіти, наголошують на необхідності визначення запитів цільової аудиторії, проте не розглядають конкретні іміджеві маркери окремих груп; по-друге, досліджуючи можливості забезпечення потреб представників цільової аудиторії ЗВО, науковці аналізують їх лише з економічного, маркетингового погляду.

Мета статті — визначення запитів (іміджевих маркерів) представників цільової аудиторії в контексті формування іміджу закладу вищої освіти.

Методологія дослідження передбачає використання низки загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, зокрема методу аналізу та систематизації наукової літератури, логічного методу, моніторингу, а також спостереження та методу візуалізації результатів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентне середовище, в якому функціонують сучасні заклади вищої освіти України, висуває нові умови для здійснення ефективної освітньої діяльності. На нинішньому етапі ЗВО повинен мати високий авторитет і довіру цільової аудиторії — абітурієнтів та їхніх батьків. Реалізація цього завдання нерозривно пов'язана з процесом формування унікального позитивного іміджу закладу, що охоплює низку етапів (схема 1) [7], які розглянемо докладніше.

Виявлення полягає у формуванні іміджевої стратегії (основних завдань, ресурсів), а також визначенні представників цільової аудиторії, на яких буде спрямовано вплив; закріплення має на меті вивчення запитів аудиторії з використанням методів діагностики,

анкетування, спостереження та забезпечення запитів, іміджевих маркерів аудиторії; *моніторинг* полягає у визначенні позитивних і негативних чинників формування іміджу, а також інструментальних засобів їх реалізації; *корекція* дає змогу обрати способи та заходи, за допомогою яких заклад здатний оптимізувати свою позицію під час формування іміджу.

Одним із головних етапів цього процесу є професійне визначення та забезпечення запитів цільової аудиторії [3; 12], до представників якої належать:

- абітурієнти та їхні батьки;
- студенти (у тому числі інших ЗВО);
- професорсько-викладацький склад (ПВС), співробітники (у тому числі інших ЗВО);

- ЗВО-партнери;
- ЗВО-конкуренти;
- роботодавці;
- Міністерство освіти і науки України (МОНУ) та його структурні підрозділи (Департамент вищої освіти);
- інші організації.

Слід докладніше зупинитися на структурі іміджу закладу освіти, що поділяється на внутрішній та зовнішній. Різниця між ними полягає в тому, що внутрішній імідж відображає реальні аспекти функціонування університету, а зовнішній є штучно сформованим, спрямованим "на публіку". Внутрішній імідж зазвичай впливає на зовнішні показники формування образу ЗВО.

Схема 1. Процес формування іміджу ЗВО

Виокремимо дві основні групи представників цільової аудиторії, на які спрямовано вплив внутрішнього та зовнішнього іміджів навчального закладу. До *внутрішніх* представників входять студенти, співробітники, професорсько-викладацький склад; до *зовнішніх* — абітурієнти та їхні батьки, студенти, професорсько-викладацький склад інших навчальних закладів, партнери й конкуренти, роботодавці, держава, інші організації.

Для формування ефективного образу доцільно враховувати потреби різних сегментів цільової аудиторії. Зокрема, для досягнення позитивного результату під час розроблення *внутрішнього* іміджу слід забезпечити потреби основних учасників освітнього процесу — студентів та викладачів; для досягнення позитивного результату під час створення *зовнішнього* іміджу потрібно враховувати запити аудиторії, яка має прямий (статичний) стосунок до діяльності ЗВО впродовж тривалого періоду. До неї належать абітурієнти (їхні батьки), запити яких автоматично співвідносимо із запитом осіб, котрі після закінчення закладу повної

загальної середньої освіти стануть частиною освітнього процесу певного закладу — студентами, а також Міністерство освіти і науки України та його структурні підрозділи, що є контрольно-розпорядчим органом діяльності ЗВО. Решту представників цільової аудиторії вважаємо такими, що лише динамічно (в певні моменти часу) впливають та піддаються впливу в освітньому процесі.

Одним із важливих завдань є аналіз та визначення іміджевих маркерів — запитів цільової аудиторії та можливостей їхнього забезпечення. Розглянемо основні аспекти, на яких слід зосередити увагу під час формування позитивного ставлення до закладу вищої освіти різних груп зовнішньої та внутрішньої цільових аудиторій: абітурієнтів та їхніх батьків, МОНУ та його структурних підрозділів, студентів і ПВС.

Особливості формування позитивного ставлення до ЗВО абітурієнтів та їхніх батьків наведено на схемі 2.

Особливості формування позитивного ставлення до закладу вищої освіти МОНУ та його структурних підрозділів ілюструє схема 3.

Схема 2. Іміджеві маркери формування позитивного ставлення до ЗВО абітурієнтів

Схема 3. Іміджеві маркери формування позитивного ставлення до ЗВО МОНУ та його структурних підрозділів

Абітурієнти насамперед приділяють увагу престижності навчального закладу, його позиції в міжнародних і національних рейтингах, а також умовам освітнього процесу: наявності популярних спеціальностей (у сфері ІТ, іноземних мов, економіки та права), вартості навчання за контрактом, наявності й стану гуртожитків, аудиторних приміщень тощо.

Урядові інституції в галузі освіти зосереджують увагу на заповненні бюджетних і контрактних місць, а також на кваліфікаційному рівні науково-педагогічного складу.

Особливості формування позитивного ставлення до закладу вищої освіти внутрішньої аудиторії, зокрема чинники, що впливають на позитивне ставлення студентів, відображено на схемі 4.

Особливості формування позитивного ставлення до закладу вищої освіти професорсько-викладацького складу наведено на схемі 5.

Позитивне ставлення студентів формується насамперед завдяки можливості здобути якісні знання та навички, а також перспективі подальшого працевлаштування. Важливими аспектами є участь у державних і міжнародних програмах, конференціях, стажування за кордоном.

Схема 4. Іміджеві маркери формування позитивного ставлення до ЗВО студентів

Схема 5. Іміджеві маркери формування позитивного ставлення до ЗВО професорсько-викладацького складу

Головним чинником позитивного ставлення до закладу вищої освіти з боку професорсько-викладацького складу є можливість, окрім здійснення освітньої діяльності, підвищувати науковий рівень: брати участь у міжнародних програмах (академічна мобільність), уміщувати безоплатні публікації у Scopus і Web of Science тощо.

Наведені іміджеві маркери цільової аудиторії умовно розподілимо на такі групи:

1. Матеріально-технічна база (наявність і стан гуртожитків, навчальних корпусів).

2. Сприятливий морально-психологічний клімат у середовищі професорсько-викладацького складу й студентів (система заохочення: премії, стипендії; можливість розвитку: міжнародні стажування, підвищення кваліфікації, безоплатні публікації наукових статей, працевлаштування за фахом).

3. Особливості надання освітніх послуг (якість; наявність престижних спеціальностей; кількість бюджетних / контрактних місць; вартість навчання; використання сучасних ІКТ).

4. Статусні атрибути ЗВО (форма власності; державний статус; кількість кандидатів, докторів наук; кількість доцентів, професорів).

Отже, основні групи іміджевих маркерів дають змогу визначити чинники, на яких варто зосередити увагу під час формування зовнішнього та внутрішнього іміджів:

1. Для зовнішнього іміджу ЗВО важливим є надання престижних і доступних освітніх послуг, забезпечення відповідної матеріально-технічної бази, статусної атрибутики закладу.

2. Для внутрішнього іміджу першорядним є створення сприятливого морально-психологічного клімату в студентському та викладацькому середовищі, надання якісних освітніх послуг тощо.

Висновки. У процесі дослідження визначено, що до зовнішніх представників цільової аудиторії, які мають прямий (статичний) вплив на діяльність закладу вищої освіти впродовж тривалого періоду, входять абітурієнти та їхні батьки, МОНУ і його структурні підрозділи; до внутрішньої групи — студенти й професорсько-викладацький склад.

Розглянуто основні іміджеві маркери формування позитивного ставлення представників зовнішньої цільової аудиторії ЗВО, до яких належать:

- престижність закладу вищої освіти;
- умови навчання;
- якість освітніх послуг;
- кваліфікаційний рівень науково-педагогічного складу;

— наявність і стан гуртожитків, навчальних корпусів.

До основних іміджевих маркерів формування позитивного ставлення представників внутрішньої цільової аудиторії ЗВО належать:

- наявність і стан гуртожитків, навчальних корпусів;
- якість освітніх послуг;
- додаткове матеріальне заохочення ПВС, студентів;
- забезпечення академічної мобільності учасників освітнього процесу.

Аспектами формування зовнішнього іміджу є надання престижних та доступних освітніх послуг, забезпечення відповідної матеріально-технічної бази, а також статусної атрибутики ЗВО; аспектами формування внутрішнього іміджу є створення позитивного морально-психологічного клімату між професорсько-викладацького складу та студентів, а також надання якісних освітніх послуг.

Список використаної літератури

1. Горбенко Н. В. Особливості формування іміджу сучасного університету / Н. В. Горбенко // Освітологічний дискурс. — 2014. — № 1. — С. 36—43.
2. Дагаева Е. Имидж вуза и корпоративная идентичность / Е. Дагаева // Высшее образование в России. — 2008. — № 11. — С. 89—93.
3. Жарська І. О. Методичні основи дослідження поведінки споживачів у сфері освітніх послуг / І. О. Жарська // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2014. — № 2. — С. 81—94.
4. Зайцева С. Особливості формування іміджу ВНЗ як науково-теоретична проблема соціальних комунікацій / С. Зайцева // Образ. — 2015. — № 3 (18). — С. 142—148.
5. Карпенко Ю. М. Імідж вищого навчального закладу: основні складові та проблеми формування / Ю. М. Карпенко, Н. Л. Карпенко // Науковий вісник Полісся. — 2015. — № 1 (1). — С. 118—124.

6. *Лилик С.* Задоволеність споживачів освітніх послуг як мета і критерій ефективності навчальних закладів / С. Лилик // Маркетинг в Україні. — 2011. — № 5—6. — С. 54—56.
7. *Романовська О. О.* Досвід вищої освіти Сполучених Штатів Америки XX—XXI століття. Кн. 3. Особливості інноваційного розвитку сфери вищої освіти США другої половини XX — початку XXI століття / О. О. Романовська, Ю. Ю. Романовська, О. О. Романовський. — Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. — 248 с.
8. *Семенюк С.* Планування рекламної кампанії закладів вищої освіти / С. Семенюк // Галицький економічний вісник. — 2015. — № 1 (48). — С. 155—161.
9. *Сорока О. В.* Бренд закладу вищої освіти — основа конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг / О. В. Сорока // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2018. — № 19. — С. 65—70.
10. *Студінська Г. Я.* Роль брэнда освіти в інноваційному розвитку країни / Г. Я. Студінська // Моделювання та інформатизація соціально-економічного розвитку України. — 2016. — № 1. — С. 84—100.
11. *Хавкіна Л.* Категорія іміджу в соціокомунікаційному просторі та в системі журналістської освіти / Л. Хавкіна // Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки. — 2014. — № 4. — С. 89—94.
12. *Хамініч С. Ю.* Теоретичні аспекти маркетингової діяльності вищих навчальних закладів / С. Ю. Хамініч, О. В. Пирог // Проблеми науки. — 2012. — № 7. — С. 39—45.
13. *Drūteikenė G.* University image: new approach and perspective theoretical and practical / G. Drūteikenė, A. Marčinskas // Ekonomika. — 2011. — Vol. 90, № 2. — P. 161—164.
14. *Mackelo O.* The image of a higher education institution, its structure and hierarchical level: the case of the Vilnius university faculty of economics / Mackelo O., Drūteikenė G. // Ekonomika. — 2010. — Vol. 89, № 3. — P. 105—121.

Valeriia Vasylenko

Defining image markers of target groups as one of the stage the higher education institution image creation process

The present article deals with the process of a higher education institution image creation process, which consists of four main stages: identification, consolidation, monitoring, support (correction). Stages characteristic of HEI image creation process is presented. The definition of HEI target groups is formulated. It is determined that the representatives of the higher education institution target groups are the following: entrants and their parents, students, teaching staff, employees, HEI-partners, HEI-competitors, employers, the Ministry of Education and Science of Ukraine and its structural departments, other organizations.

It is defined two main groups of the target groups representatives influenced by HEI external and internal images. Positive attitude image markers (inquiries) of representatives of external target groups (entrants and their parents, Ministry of Education and Science of Ukraine and its structural subdivisions), which have direct (static) influence on its activity for a long period of time, are defined. It is outlines positive attitude image markers (inquiries) of the internal target groups representatives (students, teaching staff), who are the main participants in the educational process of HEI. Four groups of target groups image markers are presented. There are: material and technical base; the presence of a positive moral and psychological climate among the teaching staff and students; opportunities and features of providing educational services; status attributes of a higher education institution. Features formation of HEI external and internal image are considered depending on certain groups of representatives of HEI target groups image markers.

Keywords: image, institution of higher education, external image, internal image, image markers, requests, target groups

References

1. Horbenko N. V. (2014). Osoblyvosti formuvannya imidzhu suchasnoho universytetu. *Osvitlohichnyy dyskurs*, 1, pp. 36—43 [in Ukrainian].
2. Dagayeva Ye. (2008). Imidzh vuza i korporativnaya identichnost'. *Vysshyey obrazovaniye v Rossii*, 11, pp. 89—93 [in Russian].
3. Zhars'ka I. O. (2014). Metodichni osnovy doslidzhennya povedinky spozhyvachiv u sferi osvitnikh posluh. *Marketynh i menedzhment innovatsiy*, 2, pp. 81—94 [in Ukrainian].
4. Zaytseva S. (2015). Osoblyvosti formuvannya imidzhu VNZ yak naukovo-teoretychna problema sotsial'nykh komunikatsiy. *Obraz*, 3 (18), pp. 142—148 [in Ukrainian].
5. Karpenko Yu. M., Karpenko N. L. (2015). Imidzh vyshchoho navchal'noho zakladu: osnovni skladovi ta problemy formuvannya. *Naukovyy visnyk Polissya*, 1 (1), pp. 118—124 [in Ukrainian].
6. Lylyk S. (2011). Zadovolenist' spozhyvachiv osvitnikh posluh yak meta i kryteriy efektyvnosti navchal'nykh zakladiv. *Marketynh v Ukrayini*, 5—6, pp. 54—56 [in Ukrainian].
7. Romanovs'ka O. O., Romanovs'ka Yu. Yu., Romanovs'kyi O. O. (2018). *Dosvid vyshchoyi osvity Spoluchenykh Shtativ Ameryky XX—XXI stolittya. Kn. 3. Osoblyvosti innovatsiynoho rozvytku sfery vyshchoyi osvity SSHA druhoi polovyny XX — pochatku XXI stolittya*. Kyiv: NPU imeni M. P. Dragomanova [in Ukrainian].
8. Semenyuk S. (2015). Planuvannya reklamnoyi kampaniyi zakladiv vyshchoyi osvity. *Halyts'ky ekonomichnyy visnyk*, 1 (48), pp. 155—161 [in Ukrainian].
9. Soroka O. V. (2018). Brend zakladu vyshchoyi osvity — osnova konkurentospromozhnosti na rynku osvitnikh posluh. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*, 19, pp. 65—70 [in Ukrainian].
10. Studins'ka H. Ya. (2016). Rol' brenda osvity v innovatsiynomu rozvytku krayiny. *Modelyuvannya ta informatyzatsiya sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku Ukrayiny*, 1, pp. 84—100 [in Ukrainian].
11. Khavkina L. (2014). Kateroriya imidzhu v sotsiokomunikatsiyomomu prostori ta v systemi zhurnalisty'koyi osvity. *Literaturnyy protses: metodolohiya, imena, tendentsiyi. Filolohichni nauky*, 4, pp. 89—94 [in Ukrainian].
12. Khaminich S. Yu., Pyroh O. V. (2012). Teoretychni aspekty marketynhovoyi diyal'nosti vyshchykh navchal'nykh zakladiv. *Problemy nauky*, 7, pp. 39—45 [in Ukrainian].
13. Drūteikenė G., Marčinskas A. (2011). University image: new approach and perspective theoretical and practical. *Ekonomika*, 90 (2), pp. 161—164 [in English].
14. Mackelo O., Drūteikenė G. (2010). The image of a higher education institution, its structure and hierarchical level: the case of the Vilnius university faculty of economics. *Ekonomika*, 89 (3), pp. 105—121 [in English].

Надійшла до редакції 2 серпня 2019 року

УДК 027.7:004.775:[378.046-021.68:37](477)
DOI: 10.36273/2076-9555.2019.10(279).30-34

Наталія Міщанин,
аспірантка Харківської державної академії культури,
e-mail: mishchanin1@gmail.com

Проблеми формування інтернет-ресурсів бібліотек системи неперервної педагогічної освіти України

На основі результатів контент-аналізу вебсайтів центральних і регіональних установ системи неперервної педагогічної освіти України схарактеризовано сучасний стан інтернет-ресурсів бібліотек мережі, визначено проблеми їх формування та напрями вдосконалення. Розглянуто особливості типо-видової структури повнотекстового контенту інституційних репозитаріїв бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти (ОПППО) України, наголошено на низькому рівні оприлюднення ними результатів підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Доведено потребу вдосконалення бібліотечно-інформаційного забезпечення суб'єктів системи неперервної педагогічної освіти на основі посилення корпоративної взаємодії освітянських бібліотек, активізації координаційної діяльності провідних книгозбірень, що виконують функції науково-методичних центрів галузі. Обґрунтовано вагомий внесок Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) в розроблення типової структури вебсайта педагогічної бібліотеки, обов'язковими компонентами якого мають бути: електронний каталог і повнотекстові бази даних (БД); проблемно-тематичний навігатор як система гіперпосилань на профільні інтернет-ресурси вітчизняних і закордонних агрегаторів БД; створення рубрикації повнотекстового контенту інституційного репозитарію за типами документів, що архівуються в ньому, для якнайповнішого відображення результатів діяльності освітянських установ. Зауважено, що система онлайн-інформаційних продуктів і послуг освітянських бібліотек має постійно розвиватися, збагачуючись інноваційними формами дистантного обслуговування користувачів. Важливим напрямом роботи науково-методичних центрів мережі освітянських бібліотек має бути організація системних заходів із підвищення кваліфікації працівників, розподіл обов'язків щодо агрегації єдиного корпоративного повнотекстового інтернет-ресурсу галузі.

Ключові слова: неперервна педагогічна освіта, бібліотеки обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, інтернет-ресурси, інституційні депозитарії

Постановка проблеми. Відповідно до завдань затвердженої 2018 р. Міністерством освіти і науки (МОН) України "Концепції розвитку педагогічної освіти" [12], важливою умовою підготовки педагогічних працівників нової генерації є забезпечення їх безперервної професійної освіти та підвищення кваліфікації. Реалізація цього завдання неможлива без запровадження дистантного бібліотечно-інформаційного супроводу, корпоративного створення національного та незалежних порталів розвитку педагогічної майстерності для забезпечення вільного доступу до профільних інформаційних ресурсів (цифрових архівів наукових і навчально-методичних видань, професійних журналів, баз даних шкільних електронних підручників), освітніх онлайн-платформ і дистанційних курсів підвищення кваліфікації.

Станом на 2010 р. усі 26 бібліотек інститутів післядипломної педагогічної освіти України мали власну вебсторінку на сайті закладу, проте й понині мережеві ресурси та сервіси більшості книгозбірень виконують переважно інформаційно-презентаційні функції, обсяги розміщених на сайтах бібліографічних та повнотекстових баз даних свідчать про початковий етап їх агрегації. Отже, актуальною проблемою є дисбаланс між комунікаційним запитом педагогічних працівників на комфортне дистантне бібліотечно-інформаційне обслуговування та низьким рівнем готовності й спроможності сучасних бібліотек системи неперервної педагогічної освіти України до запровадження інноваційних інтернет-ресурсів і сервісів.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Найвагоміший внесок у розроблення теоретико-методичних й організаційних проблем запровадження надійної та якісної системи бібліотечно-інформаційного забезпечення розвитку національної освіти, педагогічної науки та практики належить колективу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського Національної академії педагогічних наук (НАПН) України. Як головний галузевий координаційний науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек МОН і НАПН України ця установа очолює організацію формування всеукраїнського корпоративного електронного ресурсу з питань педагогіки та психології, розробляє методики ефективного обміну бібліографічними даними, що є основою генерування змістовних профільних БД. Першими спробами ґрунтовного аналізу якості представництва освітянських бібліотек у мережі інтернет були дослідження В. Здановської [7], П. Рогової [14], Л. Савенкової [15], І. Хемчян [18]. На їх основі колектив ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розробив три основоположні документи, що заклали теоретико-організаційні та методичні підвалини формування інтегрованого галузевого бібліотечно-інформаційного ресурсу на засадах координування та корпоративної взаємодії всіх типів освітянських бібліотек, зокрема: "Стратегію розвитку бібліотечно-інформаційного ресурсу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського" [16], "Модель всеукраїнського галузевого інформацій-

ного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського" [13], "Концепцію створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського" [9].

Одним з основних напрямів діяльності ДНПБ є науково-методичне забезпечення інноваційного розвитку мережі освітянських бібліотек МОН та НАПН України, яка наразі налічує майже 16 тис. установ. Для узгодження роботи мережі як єдиної системи фахівці створюють нормативно-правову та інструктивну базу; запроваджують координування й кооперування бібліотечно-бібліографічного обслуговування, зведене планування науково-методичної, науково-дослідної та інформаційно-видавничої діяльності; втілюють єдині принципи створення й використання галузевого інформаційного ресурсу в традиційному та електронному форматах і його інтегрування в національний та світовий інформаційний простір. Упродовж останнього десятиріччя колектив ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського видав кілька монографій, що містили ґрунтовний аналіз стану та проблем розбудови інформаційного середовища освітянської галузі в умовах глобальних технологічних трансформацій. Зокрема, в колективній монографії "Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітянської галузі України" [11] визначено основні завдання щодо втілення стратегії інноваційного розвитку мережі вітчизняних освітянських бібліотек, поміж яких: наукова, методична та організаційна підтримка їх інноваційної діяльності; проведення цільових моніторингових досліджень, що слугуватимуть підґрунтям для вдосконалення корпоративної співпраці; формування професійних інформаційних ресурсів для самоосвіти бібліотекарів на порталі ДНПБ тощо. Проте, попри сформованість теоретичної бази організації корпоративної співпраці освітянських бібліотек, темпи та якість її практичної реалізації потребують вдосконалення. Слабою ланкою в налагодженні ефективної взаємодії у процесі агрегації повнотекстового корпоративного інтернет-ресурсу для освітянської галузі України є саме мережа бібліотек закладів системи неперервної педагогічної освіти.

Мета статті — визначення сучасного стану та напрямів подолання основних проблем формування інтернет-ресурсів бібліотек системи неперервної педагогічної освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами контент-аналізу 26 вебсайтів центральних і регіональних установ післядипломної педагогічної освіти України виявлено, що масштаби та темпи агрегації бібліотеками повнотекстових онлайн-ових ресурсів ОППО в умовах докорінного реформування освіти не відповідають сучасним вимогам. Наприклад, книгозбірні 10 (40%) інститутів неперервної педагогічної освіти взагалі не мають власної вебсторінки; з 16 установ, бібліотеки яких мають окрему вебсторінку, лише 6 (23%) пропонують через неї дистанційний доступ до електронного каталогу, 7 (27%) — до повнотекстових баз даних наукових збірників, науково-дослідних і науково-методичних праць співробітників інститутів, репозитаріїв випускових кваліфікаційних робіт слухачів курсів підвищення квалі-

фікації. Показовим для вивчення й запозичення є досвід науково-методичної бібліотеки Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського, співробітники якої об'єднали зусилля з фахівцями кафедри інформаційно-комп'ютерних технологій в освіті та створили спеціалізований портал із віртуальним простором для розвитку професійної компетентності співробітників і слухачів закладу. Крім можливості переходу до ресурсів електронної бібліотеки Інституту модернізації змісту освіти НАПН України, на новоствореному сайті подано корисні посилання на тематичні блоги соціальних мереж, інноваційні онлайн-тренінги для освітян тощо.

Попри наявність висококваліфікованого кадрового й потужного інформаційного потенціалу, більшість бібліотек мають вкрай нерозвинені бібліографічні та повнотекстові вебресурси. Зокрема, науково-педагогічна бібліотека Херсонської академії неперервної освіти (ХАНП), що визнана однією з найкращих у системі галузевих книгозбірень, має найбільші за обсягом бібліографічні бази даних (понад 66 тис. записів), але на сайті дистанційного доступу до електронного каталогу немає (http://academy.ks.ua/?page_id=28). Розміщений на порталі ХАНП академічний репозитарій, на жаль, не містить жодного документа, хоча в умовах запровадження політики прозорості та інформаційної відкритості заклади післядипломної освіти мають оприлюднювати результати підвищення кваліфікації педагогічних працівників через архівування звітів і випускових робіт слухачів про здобуті компетентності й результати навчання, а також авторські розробки уроків, цифрові освітні ресурси, якими під час підвищення кваліфікації педагоги-предметники наповнюють свої електронні портфоліо.

Позитивним прикладом змістовного контенту є сайт Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників (<http://oiopp.ed-sp.net/?q=digital-resources-collection>). Майже 12 тис. цифрових об'єктів зберігання (електронні навчальні та методичні посібники, дидактичні розробки, тестові завдання, відеопрезентації, авторські відеофільми вчителів тощо) структуровано за трьома основними розділами: "Дошкільна освіта", "Початкова освіта", "Загальна середня освіта", а всередині розділів — за предметами та рівнями навчання.

Якісне наповнення має сайт Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти, що від 2011 р. репрезентує тематику та титульні листи атестаційних робіт слухачів (загалом понад 6 тис.), електронний каталог усіх періодичних видань бібліотеки з відсканованим змістом кожного номера, каталог книг, що охоплює більш як 13 тис. записів, огляди щоквартального науково-методичного вісника Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти "Педагогічний пошук" від 2012 р. і донині (<http://vippo.org.ua/index.php?pagename=biblioteka>).

Варто зауважити, що у структурі Університету менеджменту освіти НАПН України діє Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти (ЦІППО) з функціями Всеукраїнського навчального і науково-методичного центру галузі післядипломної педагогічної освіти. Заклад має опікуватися, зокрема, й вдосконаленням контенту та структури вебсайтів бібліо-

тек регіональних установ системи безперервної педагогічної освіти, оскільки його головне завдання — організація постійного розвитку педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів освіти відповідно до сучасних суспільних запитів та індивідуальних потреб слухачів через різноманітні види, форми й інноваційні моделі підвищення кваліфікації (<http://umo.edu.ua/institutes/cipro>). Без якісного та комфортного бібліотечно-інформаційного супроводу системи підвищення кваліфікації реалізувати це завдання буде вкрай важко.

На сайті наукової бібліотеки Університету менеджменту освіти НАПН України (<http://umo.edu.ua/scientific-library>) зазначено, що однією з її функцій є підвищення ефективності обслуговування користувачів завдяки взаємодії з всеукраїнськими та галузевими інформаційними центрами, надання доступу до вітчизняних і світових ресурсів. Проте на сайті бібліотеки немає ані електронного каталогу, ані архіву повних версій періодичних видань університету, її цифровий репозитарій містить лише такі повнотекстові документи: 2 наукових посібники, 10 збірників наукових конференцій, проведених на базі ЗВО впродовж 2012—2016 рр., 3 навчально-методичні посібники та 9 методичних рекомендацій, майже 200 дисертацій та їх авторефератів, захищених у спеціалізованій вченій раді університету. У цифровому архіві монографій співробітників навчального закладу репрезентовано тільки анотації до 30 видань, хоча інституційний депозитарій має надавати дистантний доступ до повнотекстових електронних документів.

Інформаційне забезпечення суб'єктів післядипломної педагогічної освіти доповнює посилання з сайту наукової бібліотеки Університету менеджменту освіти на ресурси Електронної бібліотеки НАПН України (<http://lib.iitta.gov.ua/view/divisions/zipo/>), контент якої охоплює 380 публікацій співробітників Центрального інституту післядипломної освіти, оприлюднених у фахових виданнях і збірниках тез конференцій. Однак загалом ситуація з наповненням вебсторінок більшої частини бібліотек інститутів післядипломної педагогічної освіти свідчить про потребу послідовної й цілеспрямованої реалізації принципів

координації та кооперації в організації їхньої взаємодії. Зокрема, сайти лише 10 із 26 установ містять посилання на корпоративний електронний ресурс Університету менеджменту освіти НАПН України; тільки 6 книгозбірень пропонують посилання на ресурси електронної бібліотеки ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, яка агрегує потужний комплекс повнотекстових зведених БД: дисертацій із питань освіти, педагогіки й психології; профільних збірників наукових праць і періодичних видань; бібліографічних видань освітянських бібліотек. Ця установа як науково-методичний центр галузі має сприяти підвищенню якості та змістовності мережевого контенту освітянських бібліотек країни. Поміж першочергових завдань — розроблення типової структури вебсайта педагогічної книгозбірні, обов'язковим компонентом якого мають бути: електронний каталог та повнотекстові бази даних; проблемно-тематичний навігатор як система гіперпосилань на профільні інтернет-ресурси вітчизняних і закордонних агрегаторів БД; створення чіткої та зручної рубрикації повнотекстового контенту інституційного репозитарію за типами документів, що архівуються в ньому, обов'язкова наявність кваліфікаційних праць слухачів системи післядипломної педагогічної освіти. На базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського слід запровадити системні заходи з підвищення кваліфікації працівників освітянських бібліотек, розподілу між установами обов'язків щодо консолідації єдиного корпоративного повнотекстового інтернет-ресурсу.

Висновки. Відповідно до вимог інноваційного розвитку суспільства та розбудови економіки знань важливим є випереджальний характер підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів галузі. Досягненню цієї мети сприятимуть потужні й змістовні бібліотечно-інформаційні інтернет-ресурси та онлайн-сервіси, створення яких на засадах кооперації й координації зусиль усіх освітянських книгозбірень під централізованим організаційно-методичним керівництвом Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського є нині першочерговим завданням модернізації вітчизняної системи неперервної педагогічної освіти.

Список використаної літератури

1. *Артемов Ю.* Аналіз деяких шляхів інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів / Юрій Артемов // Вісник Книжкової палати. — 2011. — № 11. — С. 1—3.
2. *Березівська Л. Д.* До 25-річчя Національної академії педагогічних наук України: здобутки Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського в науково-інформаційному забезпеченні освіти (2012—2016) / Л. Д. Березівська // Наукові праці Державної педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. — Київ, 2017. — Вип. 6. — С. 6—13.
3. *Бібліотечно-інформаційне забезпечення освіти* / [О. В. Сухомлинська, Л. Д. Березівська, С. М. Зозуля, І. Г. Лобановська, І. І. Хемчян] // Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; за заг. ред. В. Г. Кременя. — Київ: Пед. думка, 2016. — С. 183—189.
4. *Вараксіна Н. В.* Концепція науково-педагогічної електронної бібліотеки Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / Н. В. Вараксіна; [наук. ред. Рогова П. І.]; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. — Київ; Вінниця: Нілан-ЛТД, 2013. — 23 с.
5. *Електронні бібліотечні інформаційні системи наукових і навчальних закладів: монографія* / [О. М. Спірін, С. М. Іванова, О. В. Новицький та ін.]. — Київ: Педагогічна думка, 2012. — 176 с.
6. *Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства* / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — Київ: НБУВ, 2011. — 235 с.
7. *Здановська В. П.* Бібліотеки обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти — центри інформаційної підтримки освіти в регіонах / Валентина Здановська // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2007. — Вип. 16. — С. 53—63.

8. Іванова С. М. Наукова електронна бібліотека НАПН України як засіб інформаційно-аналітичної підтримки педагогічних досліджень / С. М. Іванова // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2015. — № 6. — С. 38—43.
9. Концепція створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / [авт.: Рогова П. І., Артемов Ю. І. та ін.]; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. — Вінниця : Нілан-ЛТД, 2013. — 19 с.
10. Науково-організаційні засади проектування мережі електронних бібліотек установ НАПН України : монографія / колектив авторів, за наук. ред. проф. О. М. Спіріна. — Київ : Атіка, 2014. — 178 с.
11. Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітньої галузі України : колективна монографія / [авт. кол.: Л. О. Біла, Л. М. Бондар, О. Б. Бондарчук та ін. ; наук. ред.: Л. М. Заліток, І. Г. Лобановська]; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. — Київ : [б. в.], 2016. — 175 с.
12. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України № 776 від 6 липня 2018 р. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>. — Назва з екрана.
13. Рогова П. І. Модель всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (описова) / П. І. Рогова, Н. В. Вараксіна ; [наук. ред. П. І. Рогова]; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. — Київ : [Нілан-ЛТД], 2010. — 79 с.
14. Рогова П. І. Роль освітніх бібліотек у формуванні інформаційного простору держави / П. І. Рогова // Педагогічний вісник. — Черкаси, 2009. — № 1. — С. 13—16.
15. Савенкова Л. В. Якість веб-представництва бібліотек педагогічних університетів України в Інтернеті / Л. В. Савенкова // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. — Київ, 2008. — Вип. 1: Науково-інформаційне забезпечення освітньої галузі України. — С. 220—231.
16. Стратегія розвитку бібліотечно-інформаційного ресурсу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / [уклад.: Артемов Ю. І., Рогова П. І., Вараксіна Н. В.]; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. — Київ : [б. в.], 2010. — 29 с.
17. Стратегія розвитку Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського на 2017—2026 роки / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [авт.: Березівська Л. Д., Зозуля С. М., Страйгордська Л. І.]; за заг. ред. Л. Д. Березівської. — Київ, 2017. — 29 с.
18. Хемчян І. І. Науково-методичне забезпечення інноваційного розвитку інформаційної діяльності спеціальних педагогічних бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти / І. І. Хемчян // Освітні бібліотеки України в реалізації програми рівного доступу до якісної освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару, 20—22 жовт. 2008 р., м. Черкаси / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Черкас. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. працівників. — Режим доступу: <http://www.library.edu.ua.net/datas/upload/files/hemchan.pdf>. — Назва з екрана.

Natalia Michanyn

Problems of formation of Internet resources of librarians systems of continuous pedagogical education of Ukraine

Drawing on the results of the content analysis of the websites of the central and regional institutions of the system of continuing pedagogical education of Ukraine, the current state of Internet resources of the network libraries is described; the issues of their development and focus areas of improvement are highlighted. The paper outlines the features of type and form structure of full-text content of institutional repositories of libraries of regional institutions of postgraduate pedagogical education of Ukraine and shows the low level of publication of the results of advanced training among teachers.

The author proves the necessity of increasing the effectiveness of library and information support of the subjects of the system of continuing pedagogical education on the basis of intensifying the corporate interaction of educational libraries and making more active the coordinating work of the leading libraries which perform the functions of research and methodological centers. The key role of V. O. Sukhomlynsky State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine concerning the development of the type structure of the website of a pedagogical library is justified. Its normative components should be as follows: an electronic catalog and full-text databases; an issue and topic navigator as a system of hyperlinks to the profile Internet resources of national and foreign aggregators of DB; developing the well-thought-out heading of full-text content of the institutional repository according to the types of documents that are archived in it and reflect the effectiveness of the activities of educational institutions. It is necessary to further develop the system of online information products and services of educational libraries, to introduce the innovative forms of distant user servicing.

A focus area of work of scientific and methodological centers of the network of educational libraries is organizing events of interest for staff advanced training as well as allocation of responsibilities concerning aggregation of a single corporate full-text Internet resource of the sector.

Keywords: *continuous pedagogical education, libraries of regional postgraduate pedagogical education institutes, Internet resources, institutional repositories*

References

1. Artemov Y. (2011). Analiz deyakih shlyahiv integratsiyi bibliotечно-informacijnih resursiv. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 11, pp. 1—3.
2. Berezhivska L. D. (2017). Do 25-richchya Nacionalnoyi akademiyi pedagogichnih nauk Ukrainy: zdobutki Derzhavnoyi nauково-pedagogichnoyi biblioteki Ukrainy imeni V. O. Suhomlynskogo v nauково-informacijnomu zabezpechenni osviti (2012—2016). *Naukovi praci Derzhavnoyi pedagogichnoyi biblioteki Ukrainy im. V. O. Suhomlynskogo*, 6, pp. 6—13.
3. Suhomlynska O. V. and others, (2016). Bibliotечно-informacijne zabezpechennya osviti. *Nacionalna dopovid pro stan i perspektivi rozvitku osviti v Ukrainy*. Kyiv: Ped. dumka, pp. 183—189.
4. Varaksina N. V. (2013). *Konceptiya nauково-pedagogichnoyi elektronnoyi biblioteki Derzhavnoyi nauково-pedagogichnoyi biblioteki Ukrainy imeni V. O. Suhomlynskogo*. Kyiv ; Vinnitsya: Nilan-LTD.
5. Spirin O. M. and others, (2012). *Elektronni bibliotichni informacijni sistemi naukovih i navchalnih zakladiv*. Kyiv: Pedagogichna dumka.
6. Onishenko O. S. and others. (2011). *Elektronni informacijni resursi bibliotek u pidnesenni intelektualnogo i duhovnogo potencialu ukrajynskogo suspilstva*. Kyiv: NBUV.

7. Zdanovska V. P. (2007). Biblioteki oblasnih institutiv pislyadiplomnoyi pedagogichnoyi osviti — centri informacijnoyi pidtrimki osviti v regionah. *Nauk. pr. Nac. b-ki Ukraini im. V. I. Vernadskogo*, 16, pp. 53—63.
8. Ivanova S. M. (2015). Naukova elektronna biblioteka NAPN Ukraini yak zasib informacijno-analitichnoyi pidtrimki pedagogichnih doslidzhen. *Komp'yuter u shkoli ta sim'yi*, 6, pp. 38—43.
9. Rogova P. I. and others, (2013). *Koncepciya stvorenniya integrovanoogo galuzevogo informacijnogo resursu v Derzhavnij naukovo-pedagogichnij biblioteci Ukraini imeni V. O. Suhomlinskogo*. Vinnicya: Nilan-LTD.
10. Kolektiv avtoriv, za nauk. red. prof. O. M. Spirina, (2014). *Naukovo-organizacijni zasadi proektuvannya merezhi elektronnih bibliotek ustanov NAPN Ukraini*. Kyiv: Atika.
11. Bila L. O. and others, (2016). *Organizaciya i metodika stvorenniya galuzevih bibliotechno-informacijnih resursiv dlya osvityanskoyi galuzi Ukraini*. Kyiv: [b. v.].
12. Ministerstvo osviti i nauki Ukraini, (2018). *Pro zatverdzhennya Koncepciyi rozvitku pedagogichnoyi osviti*. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>.
13. Rogova P. I. (2010). *Model vseukrayinskogo galuzevogo informacijnogo resursu na bazi Derzhavnoyi naukovo-pedagogichnoyi biblioteki Ukraini imeni V. O. Suhomlinskogo (opisova)*. Kyiv: [Nilan-LTD].
14. Rogova P. I. (2009). Rol osvityanskih bibliotek u formuvanni informacijnogo prostoru derzhavi. *Pedagogichnij visnik*, 1, pp. 13—16.
15. Savenkova L. V. (2008). Yakist veb-predstavnicva bibliotek pedagogichnih universitetiv Ukraini v Internet. *Nauk. pr. Derzh. nauk.-ped. b-ki Ukraini im. V. O. Suhomlinskogo*, 1, pp. 220—231.
16. Artemov Y. and others, (2010). *Strategiya rozvitku bibliotechno-informacijnogo resursu Derzhavnoyi naukovo-pedagogichnoyi biblioteki Ukraini imeni V. O. Suhomlinskogo*. Kyiv: [b. v.].
17. Berezivska L. D. and others, (2017). *Strategiya rozvitku Derzhavnoyi naukovo-pedagogichnoyi biblioteki Ukraini imeni V. O. Suhomlinskogo na 2017—2026 roki*. Kyiv.
18. Hemchyan I. I. (2008). Naukovo-metodichne zabezpechennya innovacijnogo rozvitku informacijnoyi diyalnosti specialnih pedagogichnih bibliotek oblasnih institutiv pislyadiplomnoyi pedagogichnoyi osviti. In *Osvityanski biblioteki Ukraini v realizaciyi programi rivnogo dostupu do yakisnoyi osviti*. Available at: <http://www.library.edu.ua/net/datas/upload/files/hemchan.pdf>.

Надійшла до редакції 9 серпня 2019 року

УДК 025.5:004.05]:021.89/.9](477)

DOI: 10.36273/2076-9555.2019.10(279).34-37

Валентина Медведєва,

кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу
оперативної інформації НБУВ,
e-mail: vilena_21@ukr.net

Стратегічні комунікації в науково-інформаційній діяльності бібліотек

У статті досліджено роль стратегічних комунікацій у науково-інформаційній діяльності бібліотечного закладу. Розглянуто стратегічні напрями розвитку вітчизняних бібліотек. Зосереджено увагу на роботі їх аналітичних підрозділів у системі стратегічних комунікацій в умовах розвитку інформаційного суспільства.

Проаналізовано схвалений Кабінетом Міністрів України план заходів із реалізації Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018—2021 рр., що передбачає проведення циклу заходів та інформаційних кампаній. Зокрема, запроєктовано виробництво інформаційної, аудіовізуальної, друкованої продукції та розміщення її в ефірі загальнонаціональних і регіональних теле- та радіоканалів, в інтернеті тощо.

Наголошено, що така ухвала дасть змогу впровадити інструмент для скоординованих дій центральних і місцевих органів виконавчої влади в євроінтеграційному напрямі й сприятиме посиленню підтримки громадянами України державної політики у цій галузі.

Розглянуто насальні проблеми, що уповільнюють розвиток бібліотечної справи в Україні. Це стосується провідних положень щодо реформування бібліотечної справи, зокрема напрямів модернізації бібліотек, оцифрування фондів, технічного й технологічного переоснащення, перерозподілу кадрових ресурсів тощо.

Приділено увагу формуванню системи стратегічних комунікацій в Україні, що дає змогу науковим бібліотекам визначити своє місце у цій системі за умови трансформації в осередки інтелектуального опрацювання інформації, підвищення якості інформаційних продуктів, сервісів і послуг, комфорту, оперативності та надійності обслуговування.

Ключові слова: бібліотечна справа, стратегічні комунікації, інформаційно-аналітична діяльність бібліотек, інформаційне суспільство, сучасний інформаційний простір

Постановка проблеми. На нинішньому етапі розвитку соціуму обсяги виробництва якісної суспільно значущої інформації та поширення її у міжнародному просторі стають вагомим показником технологічного потенціалу країни. З огляду на тенденції сьогодення нагальним завданням є розроблення стратегії репрезентації вітчизняних інформаційних ресурсів, а також організація інформаційної діяльності для посилення позиції України на світовій арені. Виходячи з національних інтересів нашої держави, така концепція має бути сформована під керівництвом уряду й втілена в життя за активної участі

представників державних структур, науки, авторитетних суспільних організацій та міжнародної спільноти.

Нині система бібліотечних установ, як і система інформаційних баз країни загалом, потребує єдиної стратегії позиціонування й продуктивної діяльності для об'єднання сучасного суспільства, інтеграції незалежної України в європейський простір, надання оперативного доступу до інформації різним категоріям користувачів тощо. Отже, вагомим завданням вважаємо визначення ролі стратегічних комунікацій у науково-інформаційній діяльності бібліотек.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Сучасні науковці дедалі більше уваги приділяють проблематиці впровадження в країні системи стратегічних комунікацій, спираючись насамперед на соціокультурний підхід. Різноманітним аспектам порушеної проблематики присвячено праці С. Соловйова, В. Ліпкана, С. Гуцала, Д. Дубова, О. Кушніра, Л. Чуприни, А. Баровської та інших.

Мета статті — визначити місце стратегічних комунікацій у науково-інформаційній діяльності бібліотечного закладу в умовах переходу до інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Кабінет Міністрів України схвалив план заходів на 2019 рік із реалізації Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018—2021 роки. Цей крок дасть змогу скоординувати дії центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо комунікації у сфері європейської інтеграції, що, зі свого боку, сприятиме підтримці громадянами України перспективного напрямку державної політики.

План передбачає проведення циклу заходів та інформаційних кампаній, зокрема з інформування про успішні практики впровадження європейських стандартів в усіх сферах суспільного життя. З цією метою запроєктовано виробництво інформаційної, аудіовізуальної, друкованої продукції та її розміщення у друкованих ЗМІ, ефірі загальнонаціональних і регіональних теле- та радіоканалів, мережі Інтернет тощо. Важливу роль у цьому процесі відіграватимуть і бібліотеки, науково-інформаційна діяльність яких підпорядкована не лише потребам локального сегмента користувачів, а й органів державного та місцевого управління. Роботу бібліотечних установ слід скоординувати з головними завданнями з упровадження системи стратегічних комунікацій, що передбачає:

- формування положень міжвідомчої комунікації — від стратегічного до тактичного рівня;
- опрацювання базових документів і правил, які регламентуватимуть мету стратегічних комунікацій та шляхи їх реалізації;
- визначення позицій провідних суб'єктів системи стратегічних комунікацій;
- надання провідним суб'єктам повноважень для налагодження стратегічних комунікацій;
- встановлення тісного зв'язку між плануванням та реалізацією комунікаційної політики;
- розроблення відповідних положень і механізмів їхньої координації на міжвідомчому рівні;
- забезпечення технічними та інфраструктурними засобами тощо [6].

Процес трансформації роботи бібліотек гальмують численні проблеми, що позначається на розвиткові вітчизняної бібліотечної справи загалом. Курс реформ насамперед охоплює такі завдання:

- модернізація діяльності бібліотечних установ, пошук і впровадження нових форм обслуговування відповідно до сучасних тенденцій і потреб суспільства;
- оцифрування фондів;
- технічне й технологічне переоснащення;
- перерозподіл кадрового ресурсу тощо.

Враховуючи потребу впровадження змін у роботу бібліотечної галузі, 23 березня 2016 р. ухвалено "Стратегію розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року "Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України" [3]. У документі визначено головні напрями розвитку бібліотечної справи, роль бібліотек у реалізації соціально-економічної політики держави, підтриманні її інформаційної безпеки, науки, освіти тощо.

Зокрема, стратегічні напрями розвитку сучасних вітчизняних бібліотечних установ передбачають такі заходи:

- удосконалення нормативно-правової бази та врегулювання стандартів бібліотечно-інформаційної галузі відповідно до міжнародної нормативної бази з метою підвищення результативності роботи;
- створення системи гарантованого бюджетного фінансування головних бібліотечних послуг, реформування механізму надходжень і використання коштів з інших джерел фінансування;
- модернізація матеріально-технічної бази та інформаційно-технологічної інфраструктури бібліотек відповідно до міжнародних стандартів для надання якісних сервісів та універсального доступу до інформації;
- науковий супровід бібліотечно-інформаційної діяльності;
- створення нової архітектури інтегрованої бібліотечної системи держави на основі універсального доступу та економічної доцільності;
- формування динамічної структури бібліотечної системи, придатної до гнучкого розвитку й спрямованої на забезпечення широкого спектра загальнонаціональних і локальних інформаційних потреб;
- постійне підвищення професійного рівня персоналу бібліотечних установ, оновлення системи бібліотечно-інформаційної освіти та підвищення кваліфікації, актуалізація системи знань, умінь і досвіду бібліотечних працівників [1].

Варто зазначити, що реалізація стратегічних напрямів має на меті формування системи ефективної внутрішньої та зовнішньої комунікації для розвитку партнерства, просування спільних цінностей, виконання нагальних завдань реформування бібліотечної галузі. Зокрема, запропоновано план дій на період до 2025 р.:

- упровадження програм модернізації матеріально-технічної бази бібліотечних закладів;
- інформатизація бібліотечних процесів;
- удосконалення технологій збереження фондів;
- формування загальнодержавної системи електронного доставляння документів;
- створення мобільних бібліотек, Національної електронної бібліотеки;
- реалізація проекту єдиного універсального вебпорталу інформаційних ресурсів бібліотек;
- інтеграція зведеного електронного каталогу бібліотек України та електронних каталогів окремих бібліотек до світового зведеного каталогу бібліотечних ресурсів (WorldCat) тощо [1].

У Стратегії також передбачено постійне оновлення програм обміну із закордонними партнерами та

підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, що дасть змогу стимулювати процеси професіоналізації та краще позиціонувати вітчизняний бібліотечний сегмент у світі.

Вагоме значення також мають такі заходи, як започаткування мотиваційних конкурсів та різноманітних програм для бібліотекарів, розширення асортименту послуг на основі новітніх інформаційних технологій, що передбачає відповідне фінансування, проведення форумів, конференцій, семінарів тощо. Ці кроки допоможуть розкрити творчий потенціал фахівців, піднести суспільну значущість бібліотек як інформаційних, просвітницьких та культурних інституцій, центрів громадської активності й креативного простору [4].

Отже, для досягнення стратегічних результатів потрібно:

— налагодити ефективну міжвідомчу комунікацію між органами державної влади та місцевого самоврядування, яким підпорядковані бібліотечні установи;

— поліпшити внутрішню фахову комунікацію;

— налагодити продуктивну міжсекторну комунікацію;

— удосконалити зовнішню комунікацію з територіальними громадами та суспільством;

— поглиблювати міжнародні професійні зв'язки тощо [2; 3].

Якщо звернутися у площину практичної реалізації визначених завдань, корисним буде досвід Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Співпраця її аналітичних підрозділів з органами державної влади свідчить про доцільність залучення бібліотек до розвитку системи стратегічних комунікацій, що нині становить один із найважливіших аспектів їхньої науково-інформаційної діяльності.

Аналітичні підрозділи НБУВ здійснюють тематичні моніторингові дослідження за матеріалами інтернет-ресурсів на замовлення органів державної влади та управлінських структур, що спрощує комплексний аналіз ситуації у країні, визначення закономірностей суспільного розвитку з метою внесення раціональних пропозицій для ухвалення рішень у галузях державного управління.

Інформаційно-аналітичні структури є посередниками у системі комунікацій між населенням і органами державного управління, відомості від яких

надають користувачам без перекручень чи упередженого ставлення, притаманних медіа. Водночас фахівці аналітичних підрозділів НБУВ часто виконують функції власних кореспондентів на прес-конференціях державних і політичних діячів, засіданнях громадських і політичних організацій тощо. Такий формат роботи дає змогу відстежувати, аналізувати та висвітлювати факти чи події оперативніше, без побічного впливу додаткових інформаційних потоків [6].

Можливість контактувати з членами уряду, політиками, експертами та населенням у режимі реального часу наближають аналітика до процесу розроблення, обговорення й ухвалення управлінських рішень, що пришвидшує опрацювання аналітичного матеріалу, сприяє підвищенню його якості та ефективній роботі інформаційно-аналітичних структур загалом [7].

Цикл проєктів аналітичних підрозділів НБУВ розроблено у співпраці з прес-службами органів державної влади. Зокрема, вартій уваги досвід взаємодії Служби інформаційно-аналітичного забезпечення (СІАЗ) НБУВ із Радою національної безпеки і оборони України (РНБО) з питань протидії інформаційній агресії. Йдеться про моніторинг та аналіз проблем сучасного суспільства на базі відкритих джерел даних і фондів бібліотечних закладів для потреб державних органів, поширення значущої інформації серед населення та надання до неї вільного доступу в мережі інтернет [6]. Цей процес також має на меті обов'язкове опрацювання нормативно-правових документів, що регламентують зміст, форми, методи та інші чинники ефективного функціонування системи стратегічних комунікацій.

Висновки. Аналітичні підрозділи бібліотек мають значний потенціал для розвитку системи стратегічних комунікацій в Україні. Однак у сучасних реаліях бібліотечним установам слід удосконалювати діяльність, що передбачає оперативне інтелектуальне опрацювання інформації; підвищення якості інформаційних продуктів, сервісів і послуг; технологічну модернізацію процесів зберігання та убезпечення інформації; створення комфортного середовища для користувачів; надання швидкісного віддаленого доступу до цифрових масивів даних, зокрема з питань поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами; розбудови системи державних стратегічних комунікацій, здійснення реформ ЗМІ, спрямованих на зміцнення суспільства та інтеграцію до європейської спільноти [6].

Список використаної літератури

1. Блажкевич А. Реформування українських бібліотек: урядова стратегія розвитку / А. Блажкевич // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. — 2017. — Вип. 48. — С. 362—369.
2. Про бібліотеки і бібліотечну справу : закон України № 32/95-ВР від 01.01.2017. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр>. — Назва з екрана.
3. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року "Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України". — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80>. — Назва з екрана.
4. Українська бібліотечна асоціація: регіональний аспект. — Режим доступу: <https://ula.org.ua/news/4279-ukrainska-biblioteczna-asotsiatsiia-rehionalnyi-aspekt>. — Назва з екрана.
5. Уряд затвердив плани заходів на 2019 рік щодо комунікацій у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-plani-zahodiv-na-2019-rik-shchodo-komunikaciyi-u-sferi-yevropejskoyi-ta-yevroatlantichnoyi-integraciyi-ukrayini>. — Назва з екрана.
6. Чуприна Л. Аналітичні підрозділи бібліотеки в системі стратегічних комунікацій / Л. Чуприна // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. — 2017. — Вип. 48. — С. 274—284.
7. Чуприна Л. Оперативна інтернет-інформація в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек України : монографія / Л. Чуприна ; наук. ред. В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2014. — 208 с.

Leading place of strategic communications in the library's research and information activities

The article investigates the leading place of strategic communications in the scientific and informational activity of the library institution. The strategic directions of development of domestic libraries' institutions are considered. The emphasis is placed on the analytical units of library institutions in the system of strategic communications in the context of the development of the information society.

The approved plan by the Cabinet of Ministers of Ukraine is analyzed, this is an action plan for 2019 on the implementation of the Communication Strategy in the field of European integration for 2018—2021, which envisages a series of events and information campaigns. In particular, within the framework of the campaigns, the production of information, audio-visual, printed products and its placement on the air of national and regional TV and radio channels, on the Internet, etc. was designed.

The attention is paid to the fact that such a decision will allow to implement an instrument for coordinated actions of central and local executive authorities in the field of communication in the field of European integration, which in turn will provide for raising the level of support of Ukrainian citizens for state policy in this field.

Considered urgent issues that slow down the changes for the better and further development of the library business in Ukraine. This concerns the leading provisions on the reform of the library business, in particular, the directions of modernization of library institutions, fund digitization, technical and technological re-equipment, redistribution of personnel resources for library institutions, etc.

The attention is paid to the formation of the system of strategic communications in Ukraine, which enables the scientific libraries to clarify and define their place in this system, provided that they improve their capabilities as an area of intellectual processing of information, improving the quality of information products, services and their services, comfort, convenience, stability, reliability of storing information, etc.

Keywords: library business, strategic communications, informational and analytical activity of library institutions, information society, modern information space

References

1. Blazhkevych A. (2017). Reformuvannya ukrayinskih bibliotek: uryadova strategiia rozvytku. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 48, pp. 362—369.
2. Pro biblioteku i bibliotechnu spravu, (2019). Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр>.
3. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku bibliotечноi spravy na period do 2025 roku "Yakisni zminy bibliotek dlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy", (2019). Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80>.
4. Ukrayinska bibliotечna asotsiatsiya: rehionalnyy aspekt, (2019). Available at: [http:// https://ula.org.ua/news/4279-ukrayinska-bibliotечna-asotsiatsiia-rehionalnyi-aspekt](http://https://ula.org.ua/news/4279-ukrayinska-bibliotечna-asotsiatsiia-rehionalnyi-aspekt).
5. Uryad zatverdyl plany zahodiv na 2019 rik shhodo komunikaciyi u sferi yevropejskoyi ta yevroatlantychnoyi integraciyi Ukrainy, (2019). Available at: <http://https://www.kmu.gov.ua/ua/news/>.
6. Chupryna L. A. (2017). Analitichni pidrozdily biblioteki v systemi strategichnykh komunikacij. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 48, pp. 374—384.
7. Chupryna L. A. (2014). *Operativna internet-informatsiia v informatsiino-analitichnii diialnosti bibliotek Ukrainy*. Kyiv.

Надійшла до редакції 3 травня 2019 року

УДК 025.5:[004.6:001.818

DOI: 10.36273/2076-9555.2019.10(279).37-40

Валентина Корнієнко,

молодший науковий співробітник НБУВ,

e-mail: j_djerelo@ukr.net

Корпоративна діяльність бібліотек зі створення реферативних ресурсів

У статті досліджено тенденції, які супроводжують процеси трансформації бібліотек у центри, що надають широкий спектр інноваційних послуг із використанням сучасних технологій, сприяючи переходу людства на міжнародний рівень взаємодії у сфері інформатизації.

Зауважено, що рух від інформаційного суспільства до суспільства знань супроводжується постійним зростанням обсягів даних, а це зумовлює підвищення попиту наукової спільноти на інформаційно-аналітичний продукт. Якісне забезпечення потреб користувачів у реферативній інформації вимагає постійного вдосконалення бібліотечно-інформаційних технологій (БІТ) і розширення комунікативних каналів зв'язку. Наголошено, що на сучасному етапі слід налагоджувати співпрацю між провідними академічними бібліотеками та книгозбірнями закладів вищої освіти, науково-інформаційними організаціями з метою об'єднання корпоративних зусиль із формування наукового інформаційного ресурсу (ІР) та координації роботи між галузевими установами щодо його акумуляції на традиційних та електронних носіях, створення інформаційно-аналітичних документів для оперативного забезпечення користувачів науковою інформацією. Підсумовано, що впорядкування академічних періодичерел на корпоративних засадах з метою створення баз даних реферативної інформації має вагоме значення для вдосконалення бібліотечно-інформаційних технологій і розвитку галузі загалом.

Ключові слова: інформаційне суспільство, суспільство знань, бази даних (БД), інформаційні ресурси, реферативна інформація, кластер, корпоративні об'єднання, асоціації

Постановка проблеми. Актуальним завданням сьогодення є створення інформаційних ресурсів на основі впровадження інноваційних технологій, що сприятиме подальшому розвитку інформаційного суспільства та переходу до суспільства знань. Відбувається поступова трансформація й модернізація діяльності інформаційних установ та організацій, зокрема й бібліотек, і ці процеси сприяють досягненню глобальної взаємодії у сфері інформатизації. В цьому контексті вагомим значення набуває корпоративна діяльність бібліотечних установ зі створення широкого спектра IP, зокрема й аналітико-синтетичної продукції, що й становитиме мету пропонуваної статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наприкінці минулого століття фахівці прогнозували, що роль інформації, зокрема наукової та аналітико-синтетичної, стане першорядною для розвитку людства й визначатиме ефективність будь-якої сфери діяльності. Минуло не так багато часу, й нині можемо констатувати факт становлення інформаційного суспільства, що базується на інноваційних технологіях, у тому числі у сфері бібліотекознавства, бібліографознавства, науково-інформаційної діяльності.

Перехід від постіндустріального суспільства до інформаційного розглядаємо як закономірний результат цивілізаційного поступу, коли інформація "суттєво змінює буквально всі соціальні та господарсько-економічні відносини" [2], створюючи середовище, "у якому наука, освіта, економіка та культура є повністю взаємодоповнюючими факторами" [2]. Вітчизняні науковці наголошують, що "інформація, знання, інформаційні послуги і всі галузі, пов'язані з їх виробництвом, зростають більш швидкими темпами, стають домінуючими факторами розвитку суспільства. Інформація перетворюється на основний стратегічний ресурс і головне джерело суспільного багатства" [2]. Широкий доступ до світових IP, корпоративна взаємодія установ і організацій інформаційної сфери дає змогу сформуванню світового і національного ринку інформаційних послуг, бази даних загальнодержавних і регіональних ресурсів, підвищити оперативність ухвалення рішень щодо розгортання інноваційної діяльності на всіх рівнях державного управління.

На сучасному етапі бібліотечна справа потребує проведення комплексних, системних організаційних, структурних і технологічних змін відповідно до загальносвітових тенденцій. З цією метою в Україні затверджено "Стратегію розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року "Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України" (далі — Стратегія), що регламентує основні напрями реформування галузі [4]. Для визначення оптимальних шляхів реалізації положень документа слід спиратися на результати наукових досліджень у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства й науково-інформаційної діяльності, оскільки аналізувати стан і функціонування бібліотечних мереж неможливо у відриві від інформаційних служб, що забезпечують процес супроводу науково-дослідних робіт, виконують інформаційно-аналітичні завдання та підтримують зв'язки із засо-

бами масової інформації й громадськістю. Також на державному рівні розроблено "Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018—2020 роки", що конструктивно доповнює Стратегію.

Напрями інноваційного розвитку бібліотечних мереж та окремих книгозбірень, задекларовані в зазначених документах, сьогодні, на жаль, залишаються лише протоколом про наміри, натомість на практиці спостерігаємо розбалансованість бібліотечно-інформаційних систем. Зокрема, наразі в Україні функціонує дев'ять національних бібліотек (НБ) різного рівня — від державного до обласного. Такого "прикладу" не має жодна з економічно розвинутих країн світу.

Розв'язання організаційних, управлінських і технологічних проблем бібліотечно-інформаційної системи потрібно розпочинати насамперед із визначення її головних завдань. Роль методичних центрів для наукових книгозбірень на державному рівні мають виконувати національні та провідні державні бібліотеки. Для оптимізації роботи бібліотечних систем насамперед слід законодавчо розмежувати функції між методичними центрами, визначити їх роль у процесах організації бібліотечно-інформаційного забезпечення індивідуальних і колективних користувачів залежно від галузей народного господарства, як між національними, так і між державними бібліотеками, для запобігання дублюванню діяльності й заощадження бюджету.

Порівняймо, наприклад, мережі наукових і дитячих книгозбірень. На відміну від дитячих, наукові бібліотеки мають інші завдання, функції, методи роботи і, головне, — обслуговують різні категорії читачів, що, звісно, впливає на особливості організації інформаційного забезпечення. Специфічною особливістю роботи наукових бібліотек є також створення реферативної інформації. Навіть за умови їх раціонального функціонування і впровадження в роботу сучасних технологій нагальною є потреба в міжвідомчій координації роботи академічних бібліотек на міжгалузевому рівні.

Завдання об'єднаного центру в Україні було покладено на Бібліотечну асоціацію, що мала сприяти взаємодії книгозбірень та одночасно налагоджувати ефективні зв'язки між різними мережами. Однак на практиці ця громадська організація не відіграє суттєву роль у роботі наукових бібліотек і не має реальних важелів впливу під час розв'язання проблем у сфері бібліотекознавства й бібліографознавства. Її діяльність може бути ефективною лише для масових книгозбірень, тобто установ системи Міністерства культури.

У проблемних ситуаціях потрібно, крім вивчення закордонних напрацювань, враховувати історичний досвід у галузі вітчизняного бібліотекознавства та бібліографознавства, наприклад, зі створення координаційного міжгалузевого чи міжвідомчого центру, ради чи асоціації. Слід зазначити, що без розподілу завдань і повноважень між галузевими бібліотечно-інформаційними мережами неможливо їх подальше розширення, а також удосконалення БІТ для релевантного та оперативного забезпечення науково-технічною інформацією науковців і практиків. Розмежування

завдань дасть змогу уникнути невиправданого дублювання інформації, зокрема під час створення аналітико-синтетичних продуктів у різних галузях.

З огляду на зростання попиту наукової спільноти на реферативну інформацію, слід постійно вдосконалювати бібліотечно-інформаційні технології та розширювати комунікативні канали зв'язку. Лише міжвідомчий підхід і координація допоможуть ефективніше розв'язувати питання зі створення кластера наукових фондів чи застосування кластерного підходу до організації IP на різноманітних носіях інформації, що надає нову можливість для ефективного формування БД.

Розглянемо доволі успішний досвід вітчизняних бібліотек у цій сфері. Зокрема, до 1991 р. діяв такий координаційний орган, як Міжвідомча рада. Поточні проблеми на міжгалузевому рівні вирішувались у погоджувальній раді (або погоджувальному органі). На нашу думку, враховуючи сучасні реалії, більш вдалою назвою для такого координаційного органу була б "Асоціація наукових бібліотечно-інформаційних установ", що охоплюватиме мережу наукових бібліотек та інформаційних служб, котрі входять структурно до різних міністерств і відомств, але займаються лише науково-інформаційною діяльністю. Таке об'єднання стане однією з організаційно-правових форм некомерційних організацій, тобто добровільним об'єднанням юридичних осіб. Слід зазначити, що подібні асоціації функціонують у розвинутих зарубіжних країнах.

Аналізуючи світову практику, зазначимо, що 1993 р. було засновано Міжакадемічну групу з міжнародних проблем, що виконувала функції об'єднання національних, регіональних та глобальних академій. У 2016 р. створено нову організацію — Всесвітнє співтовариство академій наук, до складу якого входять Всесвітня спільнота (мережа) академій наук, Мережа медичних та інженерних академічних організацій, а також Міжакадемічна рада. Під егідою нової організації з'явилась унікальна можливість працювати разом понад 130 національним і регіональним академіям наук, а отже й їхнім бібліотекам та інформаційним службам, аби спільно розв'язувати наукові та бібліотечно-інформаційні проблеми [3, с. 62].

У 1993 р. у Києві створено Міжнародну асоціацію академій наук (МААН) — перше з регіональних об'єднань національних академій наук. Засновниками є наукові організації 15 країн, зокрема 12 держав СНД, на сучасному етапі склад розширився на 6 асоційованих членів, діють 18 наукових рад [3, с. 75]. Рішення ради Асоціації мають рекомендаційний характер [3, с. 76]. У межах МААН на локальному та міждержавному рівнях відбувається обмін IP, у тому числі реферативними виданнями, а також корисним практичним досвідом між провідними бібліотеками, науково-інформаційними установами та фондами. Наведемо до прикладу співпрацю з Казахстаном у царині створення таких інформаційних ресурсів, як реферативний журнал (РФ) чи проблемно-орієнтовані бази даних.

На нашу думку, нині варто започаткувати міжвідомчий орган чи асоціацію всередині країни на міжга-

лузевому рівні, що сполучав би наукові бібліотечно-інформаційні організації, надаючи можливість ділитися практичним досвідом у сфері аналітико-синтетичного опрацювання першоджерел та створення реферативної інформації й реферативних БД.

Аналізуючи практичні напрацювання, зазначимо, що, крім формування мережі бібліотек системи академії наук, слід налагоджувати зв'язки та співпрацю з провідними науковими та галузевими бібліотеками, книгозбірнями ЗВО, редакціями академічних видавництв, провідними бібліографічними центрами, зокрема Книжковою палатою України, не тільки з метою об'єднання корпоративних зусиль зі створення кластера наукових документів, а й для координації зусиль установ із питань формування інформаційних ресурсів на традиційних та електронних носіях, створення аналітико-синтетичних документів тощо.

Зокрема, у процесі виконання в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ) науково-дослідної роботи "Розвиток інтелектуальних бібліотечних технологій організації наукових електронних ресурсів (2017—2019 р.)", а також за результатами аналізу матеріалів Міжнародної наукової конференції "Бібліотека. Наука. Комунікація", що відбулася 2018 р. до 100-річчя НБУВ, було доведено, що організація на корпоративних засадах кластера наукового IP та масиву наукових документів для подальшого створення реферативної інформації себе виправдовує та демонструє позитивні показники.

Однак зауважимо, що бібліотечна робота потребує постійного вдосконалення з огляду на стрімкий розвиток інформаційних технологій і зростання запитів аудиторії. Для оптимізації основних процесів на сучасному етапі використовують універсальний інструментарій — бенчмаркінг, що передбачає "порівняльний аналіз, соціологічні дослідження та конкурентну розвідку" [5, с. 8]. Наприклад, вітчизняні науковці здійснили порівняльний аналіз показників вебсайтів 28 провідних національних бібліотек Європи. В загальному рейтингові НБУВ посідає 11—13 місця, що свідчить про її конкурентоспроможність на глобальному інформаційному ринку [6, с. 9]. Високі показники досягнуто завдяки зусиллям фахівців провідної національної бібліотеки, які розробляють інноваційні БГТ, враховуючи специфіку роботи їхньої установи. Зокрема, для пошуку релевантної реферативної інформації в БД "Україніка наукова", що є складником інтегрованих електронних ресурсів НБУВ, наразі використовують засоби семантичного вебу як технологічної надбудови над масивом акумульованої реферативної інформації [1, с. 437].

Організація наукових першоджерел на корпоративних засадах із метою створення якісних реферативних ресурсів має вагомe значення для подальшого вдосконалення бібліотечно-інформаційних технологій. Наприклад, упродовж 2019 р. у НБУВ відбувалися перевірка та коригування технологічних процесів між корпоративними учасниками, залученими до видання РФ "Джерело". Зокрема, одним із нагальних завдань є вдосконалення технологічного процесу передавання

реферативної інформації в онлайн-режимі у процесі верстання РЖ. Також заплановано інтегрувати бази даних: із БД "Наукова періодика України" здійснюватиметься онлайн-експортування рефератів наукових статей із вітчизняних академічних видань до БД "Україніка наукова", що дасть змогу суттєво скоротити час для подальшого створення оригінал-макету та видання РЖ "Джерело", а також оперативно інформувати користувачів про новачі вітчизняної науки.

Висновки. Подальший розвиток суспільства знань неможливий без якісних інформаційних ресурсів, поміж яких вагоме значення має реферативна інформація як індикатор наукового потенціалу

людства. Для ефективного формування інформаційно-аналітичних документів потрібні ІР, створені на корпоративній основі, оскільки сконцентрувати такий ресурс в одній установі (бібліотечній чи науково-інформаційній) вкрай складно. Завдяки міжвідомчій взаємодії організацій-фондоутримувачів, що зберігають наукові першоджерела, є можливість сформувати кластер цих видань для подальшого їх опрацювання й створення інформаційно-аналітичної продукції. Слід активно залучати нові установи-фондоутримувачі наукових документів на галузевому та міжгалузевому рівнях для розширення меж кластера вітчизняних академічних видань.

Список використаної літератури

1. *Гарагуля С. С.* Семантичні технології організації реферативної інформації / С. С. Гарагуля // Бібліотека. Наука. Комунікація: 100-річчя: Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6—8 лист. 2018 р.) ; НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; Асоціація б-к України. — Київ, 2018. — С. 437.
2. *Кондрусева В. М.* Інформаційне суспільство у контексті сучасної цивілізаційної ситуації : автореф. дис. ... канд. філос. наук / Кондрусева Валентина Михайлівна ; Держ. закл. "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського". — Одеса, 2016. — 20 с.
3. *Національна академія наук України:* статистичний і наукометричний аналіз ефективності наукового потенціалу / Б. А. Маліцький, О. О. Грачев, О. Н. Кубальський, В. А. Корнілов, В. П. Рибачук, В. І. Хоревін, Н. Г. Віденіна, Л. Р. Головащенко, Л. П. Овчарова ; гол. ред. акад. НАН України В. Л. Богданов ; НАН України, ДУ "Інститут дослідж. наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва Харків. держ. акад. культури. — Київ : Фенікс, 2018. — 344 с.
4. *Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року : розпорядження від 23 березня 2016 р. № 219-р.* — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/pras/248924865>. — Назва з екрана (дата перегляду: 27.11.2018 р.).
5. *Ржеуський А. В.* Моделі, методи та засоби надання інформаційних послуг у сервіс-орієнтованих бібліотечних системах: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій / Ржеуський Антоній Валентинович ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — Київ : НБУВ, 2016. — 23 с.
6. *Ростовцев С. С.* Формування системи інтернет-маркетингу в бібліотеках України : автореф. ... канд. наук із соц. комунікацій / Ростовцев Сергій Сергійович ; Харків. держ. акад. культури. — Харків: Харків. держ. акад. культури, 2016. — 22 с.

Valentyna Korniyenko

Corporate activities of libraries to create abstract resources

The article investigates the tendencies that accompany the processes of gradual transformation of libraries into centers providing the widest possible range of information services, contributing to the transition of humanity to the international level of interaction in the field of informatization.

It is noted that the transition from the information society to the knowledge society is accompanied by a steady increase in the volume of information, which causes an increase in the demand of the scientific community for information and analytical product. Quality assurance of users' needs for abstract information requires continuous improvement of library information technologies and expansion of communication channels. It is emphasized that at the present stage it is necessary to establish cooperation with leading academic libraries and book collections of institutions of higher education, scientific and information institutions in order to unite corporate efforts to form a scientific information resource and coordinate the work of branch institutions on its presentation on traditional and electronic media, create information and analytical documents for prompt provision of users with scientific information. It is concluded that the organization of academic sources on a corporate basis to form databases of abstract information is of great importance for the improvement of library information technology and the development of the industry as a whole.

Keywords: abstract information, information society, database, information resources, knowledge society, cluster, corporate associations, associations

References

1. Garagulya S. S. (2018). Semantichni tehnologiyi organizaciyi referativnoyi informaciyi *Biblioteka. Nauka. Komunikaciya: 100-richchya: Nac. b-ka Ukrayini im. V. I. Vernadskogo: materiali Mizhnar. nauk. konf. (Kyiv, 6—8 list. 2018 r.)*, p. 437.
2. Kondruseva V. M. (2016). *Informacijne suspilstvo u konteksti suchasnoyi civilizacijnoyi situaciyi*. PhD. Derz. zakl. "Pivdenoukr. Nac. Ped. Un-t im. K. D. Ushinskogo".
3. Malickij B. A. and etc. (2018). *Nacionalna akademiya nauk Ukrayini: statistichnij i naukometrichnij analiz efektivnosti naukovogo potencialu*. Kyiv: Feniks, 2018.
4. *Pro shvalennya Strategiyi rozvitku bibliotечної справи на період до 2025 року : rozporjadzhennya vid 23 bereznya 2016 roku*. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248924865>. [Accessed 27.11.2018].
5. Rzhenskij A. V. (2016). *Modeli, metodi ta zasobi nadannya informacijnih poslug u servis-orijentovanih bibliotечnih sistemah*. PhD. NAN Ukrayini.
6. Rostovcev S. S. (2016). *Formuvannya sistemi Internet-marketingu v bibliotekah Ukrayini*. PhD. Harkiv. derzh. akad. kulturi.

Надійшла до редакції 10 вересня 2019 року

ШКОЛА СИСТЕМАТИЗАТОРА

Юлія Набхан,

старший науковий співробітник відділу класифікаційних систем
Книжкової палати України,
e-mail: udc@ukrbook.net

Анна Діденко,

науковий співробітник відділу класифікаційних систем
Книжкової палати України,
e-mail: udc@ukrbook.net**Методичні роз'яснення щодо індексування видань
класу 5 Математика. Природничі науки***

Література про фізичні властивості Землі й фізичні процеси, що відбуваються в атмосфері, гідросфері та літосфері під впливом внутрішніх сил Землі й космічних тіл групується у класі **550.3 Геофізика**. Тут можна збирати дослідження про гравітаційне поле Землі, сейсмологію та землетруси загалом, геоелектрику, енергетику та термодинаміку Землі, геомагнетизм. Найбільший розділ фізики Землі — сейсмологія. В УДК він розширений спеціальними визначниками, які допомагають повніше розкрити поняття аналізу, прогнозування, типу та властивостей хвиль, сейсмічних збурень, вплив землетрусів на земну поверхню, наприклад:

550.34(477) О. І. Ляшук, Ю. А. Андрущенко, В. М. Шапка, І. В. Толчоно, І. В. Корніснко. *Шляхи вирішення питання раннього оповіщення про землетруси для об'єктів критичної інфраструктури України*

550.38 А. Меньшов, А. Сухорада. *Геомагнитные исследования в Киевском университете: история и перспективы развития*

550.34: 523.3 С. Вишва, д-р геол. наук, проф., А. Казанцев, канд. фіз.-мат. наук, ст. наук. співроб. *Статистичний зв'язок параметрів Місяця із сейсмічними явищами Землі*

До класу **550.4 Геохімія** належить література про вплив хімічних елементів на земну кору, біосферу, літосферу, гідросферу та Землю загалом, виявлення природних і техногенних геохімічних факторів, їх дію на флору й фауну, сільське господарство та медицину. До цього класу також можна віднести дослідження геохімії ландшафту, нового напрямку в геохімії, наприклад:

550.4(477) Э. Я. Жовинский, Н. О. Крюченко. *Основы поисковой и экологической геохимии*
Геохимия и седиментология Средиземного моря / Смелянов С. М.

550.4(262)

551.3(262)

Взаємодія живих організмів із геологічними системами вивчає геобіологія. В УДК її відображає клас **550.7 Геобіологія**, наприклад:

613.5:550.7(02.027.3) *Житлова медицина: як виявити та нейтралізувати шкідливу радіацію в квартирі / Жак Ла Мая*

Вплив ціанобактерій на осадження карбонату кальцію в Пуенте-дель-Інка (Аргентина) / Сусана Г. Фераррі

582.232:546.41'262

550.73

Геологічні небезпеки, спричинені людською діяльністю / за ред. Арвіна Фаріда

550.75

504.61

504.4

(082)

Клас **550.8 Прикладна геологія та геофізика. Геологічні пошуки та розвідка** охоплює літературу з практичного застосування геології з метою забезпечення мінерально-сировинними ресурсами різних галузей промисловості через пошуки та відкриття нових родовищ корисних копалин, розв'язання проблем питного й технічного водопостачання, інженерно-геологічного обґрунтування проєктів будівництва цивільних і промислових об'єктів, науковий прогноз зміни природних умов довкілля після їх спорудження, охорону та раціональне використання надр Землі. До цього класу також належать актуальні дослідження проблем пошуку та розроблення за допомогою геофізичних, хімічних, біологічних й інших методів геологічної розвідки раціональних схем розкриття та відпрацювання родовищ і комплексного використання надр Землі, наприклад:

550.84:552.57](477.83) *Ірина Бучинська, Галина Лазар, Любомир Савчинський, Олена Шевчук. Умови утворення вугілля пласта п8 Львівсько-Волинського басейну за геохімічними даними*

Для літератури про геологічний вік Землі використовується підклас **550.93**, наприклад:

550.93+551.7 *Озима М. История Земли*

Клас **551 Загальна геологія. Метеорологія. Кліматологія. Історична геологія. Стратиграфія. Палеонтологія** поділяється на підкласи: **551.1 Загальна будова Землі, 551.2 Внутрішня геодинаміка (ендогенні процеси), 551.3 Зовнішня геодинаміка (екзогенні процеси), 551.4 Геоморфологія, 551.5 Метеорологія, 551.7 Історична геологія. Стратиграфія, 551.8 Палеогеографія**, наприклад:

551.594.23 *Барри Дж. Шаровая молния и четочная молния*

551.5:523.4 *Ендрю П. Ингерсол Планетарний клімат (Національна бібліотека Хорватії) (див. приклад у 550.2)*

* Закінчення. Початок див.: Вісник Книжкової палати. 2019. № 9. С. 24—25.

Література про форми рельєфу поверхні Землі, походження, будову, історію розвитку, закономірності просторової організації рельєфу, ендо-, екзо- та антропогенні рельєфоутворювальні процеси збирається в підкласі **551.4 Геоморфологія**, наприклад:

551.4.01 Девіс(048.83) *Андрей Богнар. Критичний огляд теорії геоморфологічних циклів Вільяма Морріса Девіса (Хорватський географічний вісник)*

551.46(048.8) *Огляд океанографічної літератури (серійне видання)*

551.4 *Походження та еволюція землі / Дж. Браун та інші*

Дослідження з петрології магматичних, метаморфічних та осадових гірських порід, їхній склад, геологічні особливості, умови залягання, а також метеорити належать до класу **552 Петрологія. Петрографія**. Петрографія як описова частина Петрології вивчає мінеральний і хімічний склад порід, їхні геологічні особливості, наприклад:

Петрофізика: теорія та практика вимірювання властивостей гірських порід та транспортування рідини / Джеббар Тіаб та Ерле К. (Національна бібліотека Хорватії):

552

553.9

552:001.4 *Магматичні породи: класифікація і глосарій термінів: рекомендації Міжнародного союзу геологічних наук (Національна бібліотека Хорватії)*

Клас **553 Економічна геологія. Родовища корисних копалин** охоплює літературу про економічні аспекти надрокористування під час оцінювання родовищ корисних копалин і геологічного простору та методи ефективного управління процесами надрокористування для оптимізації техніко-економічних показників видобування корисних копалин, без чого, зокрема в Україні, неможлива реструктуризація гірничодобувної галузі. Цей клас має спеціальні визначники 553.04/08, що позначають мінеральні ресурси (запаси), генетичну класифікацію родовищ, морфологію та структуру родовищ, дослідження руд і мінералів, наприклад:

553(072+075.8) *Курило М. М., Андрєєва О. О. Економічна геологія: Методичні рекомендації до виконання практичних робіт для студентів геологічних спеціальностей вищих навчальних закладів*

553.04(477) *О. А. Лисенко. Геолого-економічна оцінка корисних копалин (актуальні питання й методичні аспекти)*

553.3/4(26) *Меро Дж. Минеральные богатства океана*

Клас **556 Гідросфера. Вода загалом. Гідрологія** має спеціальні визначники, що розширюють галузь за рахунок дослідження, методології, гідрологічного аналізу та прогнозування в гідросфері, наприклад:

556.113/.114:502.51 *Лашко Н. П., Ткачук О. В., Дударева Г. Ф. Моніторинг фізико-хімічних показників якості води річки Мокрої Московки : наукове видання*

Кадич Ана. Гідрологічні зв'язки сусідніх карстових джерел : дисертація (карстова гідрологія):

556.3

551.4

(043)

Для літератури з палеонтології, клас **56 Палеонтологія**, потрібно користуватися спеціальними визначниками з класу **57 Біологічні науки загалом**: 57.01/08. А дослідження фосиліїв (викопних решток органічного походження) деталізуються за допомогою комбінування з підкласами 58 та 59, наприклад:

56(477.84) *Цікава палеонтологія Тернопілля / Свинко Й. М.*

56:597.6/9 *Викопні амфібії*

57.07 *Дефорж Г. В. Історія розвитку льодовикового періоду і палеонтологія (стаття)*

Загальні питання властивостей, характеристик і теоретичних аспектів у біології у **класі 57 Біологічні науки загалом** позначаються за допомогою спеціальних визначників 57.01/08, які застосовують у класах 56, 57, 58 та 59. Так систематизуються, зокрема, й навчальні посібники та робочі зошити з природознавства, наприклад:

57.081.1(075.2) *Будна Н. О. Природознавство*

57.081.1(075.2+076) *Я досліджую світ : робочий зошит*

574.5/6(075) *Курилов Олександр Вікторович.*

Гідробіологія : навчальне видання

Біоінформатика та біологічна фізика (Національна бібліотека Хорватії):

577.21

577.32

57:004

(063)

Клас **58 Ботаніка** охоплює літературу щодо біологічної різноманітності, вивчення рослин, грибів і водоростей, їхньої будови, життєдіяльності, хвороб, розмноження, класифікації, географічного поширення тощо. Поділяється на такі підкласи:

581 Загальна ботаніка (фізіологія, хвороби рослин, ембріологія, морфологія, екологія рослин, прикладна ботаніка, гістологія, географія рослин);

582 Систематика рослин. Систематична ботаніка (має спеціальні визначники для позначення рослин за розміром і формою 582.091/.099 та класифікацію всього вивченого на сьогодні рослинного світу).

Нині ботаніка є багатогалузєвою наукою та вивчає як окремі рослини, так і їх сукупності. Крім того, вона пов'язана з іншими галузями знань: біохімія рослин (наука про хімічні процеси в рослинах), фітопалеонтологія (вивчає викопні рештки рослин), фітогеографія (наука про закономірності поширення рослин), екологія рослин (вивчає взаємодію рослин і зовнішнього середовища), фітоценологія (наука про рослинні угруповання), наприклад:

58:069.029(06) *Роль ботанічних садів і дендропарків у збереженні та збагаченні біологічного різноманіття урбанізованих територій : матеріали Міжнарод. наук. конф. (Київ, 28—31 трав. 2013 р.)*

741.021.4:581.41 *Ботаніка для художника. Полное руководство по рисованию растений / Сара Симблет*

581.57:543.272.8(045) *К. А. Довгопола. Екологічна оцінка вмісту важких металів в ґрунті та TRIFOLIUM PRATENSE L.*

582.284.51(23.071) або 582.284.51:630*16 або 582.284.51:630*28 *Їстівні лісові гриби*

Звертаємо увагу на зміни в підкласі **582.28 Мікологія. Справжні гриби. Плісняві гриби**, введені Консорціумом УДК упродовж 2014—2015 рр. Створено нові класи пліснявих грибів: розширено підкласи **582.282.1 Pezizomycotina Laboulbeniomycetes (labouls). Лабульбеніомицети, 582.282.3 Taphrinomycotina. Тафриномицети. Тапрінові, 582.283 Chytridiomycota (chytrids). Хитридіомицетні гриби (Румпоміцетні гриби), 582.284.54 Polyporales, 582.284.55 Geastrales. Auriculariales. Amylocorticiales. Lycoperdales. Порхавки (дошовики).**

Клас **59 Зоологія** містить літературу про тваринний світ та його взаємозв'язки з довкіллям, наприклад:

595.733(477.4)(036) *Н. О. Матушкіна Бабки (Odonata) Центральної України: польовий атлас-визначник найпоширеніших видів*

595.7(477.84-751.3Мед) *Я. І. Капелюх. З історії ентомологічних досліджень на території природного заповідника "Медобори"*

Клас **59** згідно зі змінами та доповненнями 2014—2015 рр. також розширено новими підкласами: **593.4 Porifera (sponges). Губки, 594.11 Різномускульні двохстулки. Двохстулкові молюски, 595.1 Плоскі черви (платигельмінти). Кільчасті черви. Сипункуліди. Немертини. Лофорори, 595.16 Нематоди Волосові. Кіноринхи. Лоріцифери. Припуліди, 595.384 Decapoda (decapods). Десятиногі раки, 595.789 Papilionoidea. Булавовусі (денні метелики).**

Надійшла до редакції 18 вересня 2019 року

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 303.732.4:316.77

DOI: 10.36273/2076-9555.2019.10(279).43-47

Володимир Варенко,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри документознавства та інформаційно-аналітичної діяльності КНУКіМ,
e-mail: varenko_v@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6528-5604>

Методи системного аналізу в аналітиці

У статті з'ясовано аспекти застосування основних методів системного аналізу під час роботи з інформацією в інформаційно-аналітичній діяльності (ІАД). Сучасна аналітика спирається на системний аналіз, його методи й технології, оскільки системний підхід, на думку фахівців, сьогодні є універсальним методом дослідження різноманітних об'єктів, процесів і явищ, зокрема й інформаційних. З огляду на те, що методика системного аналізу різноманітна, розглянуто найефективніші методи інформаційно-аналітичної діяльності: за принципом "гелікоптера", побудови "дерева цілей", моделювання "чорного/сірого/білого ящика" та побудови аналітичної карти проблемного поля. Саме вони допоможуть фахівцю/аналітику моделювати реальні явища, об'єкти та процеси, правильно оцінювати певні ситуації, щоб зробити відповідні висновки й надати рекомендації.

Досліджено аспекти застосування окремих методів системного аналізу під час опрацювання даних в інформаційно-аналітичній діяльності. Наголошено на особливостях та специфіці використання певного методу системного аналізу в інформаційно-аналітичному процесі. Підсумовано, що застосування методів системного аналізу під час опрацювання даних для моделювання реальних ситуацій в аналітиці є ефективним засобом оптимізації інформаційно-аналітичної діяльності. На думку автора, ці методи значно скорочують час підготовки аналітичних документів, не зашкоджуючи їхній якості, а також сприяють удосконаленню управлінської діяльності в Україні.

Ключові слова: метод, технологія, аналіз інформації, системний аналіз, інформація, інформаційно-аналітична діяльність, ефективність, управління

Постановка проблеми. У наш час терміни "система", "системний підхід", "системне мислення" набули широкого вжитку в науці, управлінні, політиці. Ця тенденція зумовлена, з одного боку, складністю завдань і проблем, з якими стикаються вчені й практики, з іншого — свідчить про суттєве зростання загальнометодологічного потенціалу сучасної науки. З певністю можна стверджувати, що ідеї системності знаходять вияв в усіх сферах наукової та практичної діяльності, успішний результат якої значною мірою залежить від того, наскільки повно і обґрунтовано застосовано системні ідеї. Інакше кажучи, системний підхід слід розглядати як важливу умову цілеспрямованої (раціональної) діяльності сучасної людини та колективу загалом.

Не становить винятку й інформаційно-аналітична діяльність, адже системний аналіз є одним із головних її інструментів. Особливість застосування системного аналізу полягає в тому, що він дає змогу

розділити проблему на компоненти аж до визначення конкретних завдань, для яких є певні методи розв'язання, й водночас зберігає її цілісність. Системний аналіз застосовують в аналітиці для подолання складних проблем, пов'язаних із діяльністю людей. Ці проблеми слабо структуровані, в них зустрічаються і кількісні, і якісні оцінки чи неструктуровані якісні показники.

Отже, системний аналіз доцільно застосовувати для відображення в результатах інформаційно-аналітичної діяльності реального стану проблем і шляхів їх розв'язання, а також для вивчення можливого впливу сторонніх чинників та інших показників.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Методології системного аналізу, її практичному застосуванню в різноманітних галузях присвячено чимало досліджень вітчизняних і закордонних науковців. Значно менше уваги приділено використанню системного підходу саме в аналітиці. У цій сфері виокре-

мимо праці А. Антонова [1], Дж. О'Конора [5], І. Дудника [3], Ю. Курносова [4], Ю. Сурміна [6], Н. Чорней [7] та інших.

Зокрема, у праці "Системний аналіз" А. Антонов розкриває методологічні питання системного аналізу. Описано етапи й процедури проведення системних досліджень, сформульовано мету та завдання системного аналізу. Автор зосереджує увагу на проблемах побудови складних систем, характеризує методи вибору та ухвалення рішень і процедур, які виконують на завершальному етапі системного аналізу.

Мистецтву системного мислення вчить Дж. О'Конор у дослідженні "Системне мислення. Пошук неординарних творчих рішень" [5]. Автор пропонує практичні поради та вправи, які допомагають розв'язувати проблеми, застосовуючи творчий підхід, і дають змогу поглянути на ситуацію під іншим фокусом, досягти вагомих результатів, докладаючи незначних зусиль, а також здійснити революційні зміни в житті та фаховій діяльності. На думку науковця, "без розуміння складності створеного нами світу ми відчуваємося беспорядними, стаючи жертвами речей, яких не розуміємо" [5, с. 7].

І. Дудник у роботі "Вступ до загальної теорії систем" розглядає її нарізні положення як міждисциплінарної методології: зародження системних уявлень, ознаки та властивості систем, еволюція та механізми їх функціонування, класи та типи, системоутворювальні процеси й чинники, особливості системного підходу, застосування системних принципів в управлінській діяльності. Автор характеризує методи системного аналізу, зокрема метод експертних оцінок, метод "мозкової атаки", метод Дельфі, метод складання сценаріїв, метод "дерева цілей", котрі нині активно застосовують в ІАД.

Серія праць з аналітичної діяльності належить Ю. Курносову ("Аналітика як інтелектуальна зброя", "Алгебра аналітики", "Філософія аналітики", "Азбука аналітики") [4]. В останній розглянуто широкий спектр питань, пов'язаних із методологією, організацією та технологіями сучасної аналітичної роботи. З'ясовано можливості використання аналітичного інструментарію для дослідження соціально-політичних та економічних питань, налагодження ефективного функціонування й розвитку систем керування організаціями, вдосконалення процесів ухвалення рішень у сфері державного управління. Автор зосереджує увагу на застосуванні в інформаційно-аналітичній діяльності методів "гелікоптера" та побудови аналітичної карти проблемного поля, що входять до системного аналізу.

Ю. Сурмін схарактеризував понятійно-категоріальний апарат системного аналізу; ознайомив зі світом систем різноманітного походження; продемонстрував складність та ефективність системних знань про природу й світ; розкрив можливості системного підходу в наукових дослідженнях, аналітичній діяльності, управлінні, а також культуру системного аналізу, розумової діяльності; запропонував методики й технології системного аналізу та способи їх застосування на практиці.

У праці Н. та Р. Чорней розкрито поняття моделей і систем у теорії систем, схарактеризовано системний аналіз та системний підхід, аналіз і синтез у системних дослідженнях. Репрезентовано новий напрям системного аналізу — синергетику, її мето-

логію, принципи та умови саморозвитку складних систем. Однак якщо проаналізувати особливості викладу наукового матеріалу, то дослідники здебільшого схильються до математичних, вимірювальних показників на шкоду логічним й аналітичним.

В. Варенко у роботі "Системний аналіз інформаційних процесів" [2] розглядає найважливіші теоретичні та практичні питання системного аналізу інформаційних процесів і явищ, принципи, методи, методики застосування системного підходу для ухвалення ефективного управлінського рішення. У сфері аналітики автор докладно характеризує методи "чорного ящика" та "дерева цілей".

Мета статті — дослідити аспекти застосування окремих методів системного аналізу в інформаційно-аналітичній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Системний аналіз наразі налічує значну кількість практичних методів роботи з інформацією. Їх використання залежить від багатьох чинників: специфіки та глибини проблеми, що досліджується, досвіду й умінь фахівця, наявності часу, зрештою, вподобань дослідника. Класифікації методів також різні (Ю. Черняк, І. Дудник, Ю. Сурмін, Г. Юн). Наприклад, І. Дудник вирізняє кілька груп методів системного аналізу: експертно-інтуїтивні (неформальні), до яких належать метод "мозкової атаки", метод сценаріїв, експертних оцінок; кількісні (формальні) методи, а саме математичні й статистичні; графічні методи ("дерево цілей") та методи моделювання (імітаційні, ігрові, макетні моделі) [3, с. 154].

Ю. Сурмін поділяє методи системного аналізу за типом знань (філософські, загальнонаукові, спеціальні, дисциплінарні); за способом реалізації (інтуїтивні та наукові); за функціями (методи здобуття, представлення й аналізу інформації; за рівнем знань (теоретичні та емпіричні) й за формою подання знань (якісні та кількісні) [6, с. 283].

На нашу думку, найприйнятнішими методами системного аналізу у процесі опрацювання інформації під час моделювання реальних ситуацій в аналітиці є такі: за принципом "гелікоптера", побудови "дерева цілей", моделювання "чорного/сірого/білого ящика" та побудови аналітичної карти проблемного поля. Саме на них і зупинимось докладніше.

Метод моделювання реальних ситуацій за принципом "гелікоптера". В сучасних умовах перенасиченості інформаційних потоків фахівець/аналітик стикається з реальною загрозою "зав'язнути" в аналізі дріб'язкових деталей проблематики на шкоду стратегічному баченню взаємозв'язків і рушійних сил, дій об'єкта. Майже марно витрачаються дорогоцінні час і зусилля. В цьому разі корисним є метод за принципом "гелікоптера", суть якого полягає в тому, що під час дослідження будь-яких інформаційних об'єктів, явищ, процесів "вкрай важливо спочатку скласти цілісну картину/уявлення про об'єкт, а відтак переходити до деталізації" [4, с. 198]. Інакше кажучи, слід, подібно до "гелікоптера", "піднятися" над об'єктом, щоб осягнути його повною мірою (структуру, зв'язки, оточення, середовище, в якому він перебуває тощо), тобто побачити весь будинок/храм, а не окрему його цеглину. В результаті аналітик дістає цілісне уявлення про об'єкт, що забезпечить від мимолотних і хибних висновків.

Наступний метод системного аналізу, який широко практикують в інформаційно-аналітичній діяльності, — *метод побудови "дерева цілей"* ("дерева рішень"). "Дерево цілей" — це наочне графічне зображення підпорядкованості та взаємозв'язку цілей, що демонструє розподіл загальної (генеральної) мети або місії на підцілі, завдання та окремі дії.

Мета — це ідеальне уявлення про характер діяльності та можливості об'єкта, стосовно якого її встановлено, що має відбивати об'єктивні умови його існування, а також коригування структури об'єкта, структури та динаміки процесу досягнення мети, а отже йдеться про сукупність цілей.

Для побудови "дерева цілей" аналітик визначає склад і тривалість фаз життєвого циклу проекту; виділяє ключові події, здатні вплинути на подальший

розвиток проекту, та можливий час їх настання; з'ясує всі можливі рішення для конкретних подій та ймовірність кожного з них; останнім етапом аналізу даних є встановлення вартості кожної стадії проекту (вартості робіт між ключовими подіями) в поточних цінах. На основі здобутих даних фахівець будує "дерево цілей". Його вузли — це головні події, а стрілки, що їх поєднують, — перелік робіт із реалізації проекту. Крім того, наводиться інформація щодо часу, вартості робіт і можливості виконання певного рішення. Завдяки побудові "дерева рішень" фахівець визначає ймовірність кожного сценарію розвитку проекту.

Основною метою побудови "дерева цілей" є декомпозиція (розукрупнювання) — метод розкриття структури системи, за якого її поділяють за однією ознакою на окремі складники (схема 1).

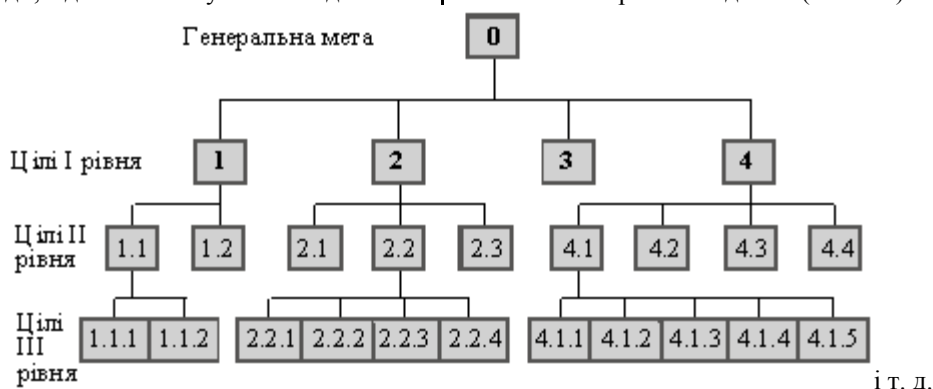

Схема 1. "Дерево цілей" в аналітиці

Декомпозицію використовують для побудови "дерева цілей", щоб пов'язати генеральну мету зі способами її досягнення, сформульованими у форматі завдань окремим виконавцям.

Розглянемо технологічні засади побудови "дерева цілей". Універсальних методів немає, і специфіка цього завдання залежить від характеру мети, обраного методологічного підходу, а також від фахівця, який розробляє "дерево цілей", його уявлення про сформульовані завдання та їх взаємозв'язок.

"Дерево цілей" зазвичай має п'ять рівнів:

- головні цілі конкретної роботи чи комплексу робіт;
- завдання, що слід розв'язати для досягнення головних цілей;
- проблеми, котрі потребують розв'язання, якщо здобуто відповіді на завдання попередніх рівнів;
- можливі напрями розв'язання проблем;
- умови, за яких відбувається реалізація цих напрямів.

Розглянемо ці рівні докладніше.

1. *Рівень головних цілей* дає змогу сформулювати уявлення про кінцевий результат роботи та його вплив на розвиток галузі. Формулювання мети потребує знань про тематичний напрям, а також урахування наявних і необхідних ресурсів для її досягнення. Практика свідчить, що головні цілі часто виражають в узагальненій формі, без належного вивчення стану питання, а особливо — без аналізу перспектив розвитку галузі. Отже, визначення інформаційних потреб на цьому рівні має базуватися на прогнозах динаміки певного напрямку діяльності.

2. *Рівень завдань* потребує таких рішень, що є необхідною та достатньою умовою для досягнення поставлених цілей.

3. *Рівень проблем* передбачає дотримання основних принципів: визначення загальновідомих питань, вивчення дискусійних питань, що потребують подальших досліджень і, нарешті, з'ясування нерозв'язаних проблем. Інакше кажучи, слід розмежувати відоме, те, що існує, та невідоме.

4. *Рівень напрямів пошуку для розв'язання проблем* — це дослідження різноманітних шляхів пошуку відповідей. Зібрані та опрацьовані інформаційні матеріали слід подати у формі стрункого, послідовного, аргументованого обґрунтування досягнення цілей. Через недосконалість чи недостатній обсяг інформації часто витрачається забагато часу на те, аби визначити найефективніший шлях досягнення кінцевої мети. На цьому рівні інформаційні потреби особливо активні, оскільки їх забезпечення може призвести до суттєвої економії трудових, матеріальних і фінансових ресурсів.

5. *Рівень умов*, за яких можлива реалізація напрямів розв'язання проблем; потребує створення надійної системи інформації щодо ситуації в обраній сфері й окремих рішень.

Основним правилом побудови "дерева цілей" є "повнота редукції" — зведення складного явища, процесу чи системи до простіших складників.

Для виконання цих умов використовують такі елементи системного підходу:

1. Мета вищого рівня слугує орієнтиром, основою для розроблення (декомпозиції) цілей нижчого рівня.

2. Цілі нижчого рівня є способами досягнення мети вищого рівня і мають бути подані так, щоб їх сукупність забезпечувала досягнення початкової мети.

Вимоги до побудови "дерева цілей":

- повнота відображення процесу або явища;
- на кожному рівні сукупність підцілей має бути достатньою для опису цілі вищого рівня;
- несуперечливість цілей нижчого та верхнього рівнів;
- декомпозицію мети на підцілі на кожному рівні слід виконувати за одним методологічним підходом;
- усі цілі потрібно сформулювати в термінах робіт [3, с. 139].

На нашу думку, найголовнішим принципом під час побудови "дерева цілей" має бути такий: на рівні умов чітко визначити, що, як, коли, де та ким (поіменно) виконуватиметься. Усвідомлення мети завдання виконавцями — обов'язкова умова успіху.

Метод моделювання "чорного/сірого/білого" ящика. Цей метод системного аналізу та його практичне використання ґрунтовно розглянула Н. Чорней у праці "Теорія систем і системний аналіз" [7].

Найпростішою моделлю системи є так звана модель "чорного ящика", в якій першорядними є призначення та поведінка системи, а про її будову наводиться лише опосередкована інформація, відображена у зв'язках із зовнішнім середовищем. Зв'язки із середовищем, що йдуть у систему (*входи*), дають змогу впливати на неї, використовувати її як засіб, а зв'язки, що йдуть із системи (*виходи*), є результатами її функціонування, які або впливають на зміни у середовищі, або споживаються зовні системи (схема 2) [7, с. 100].

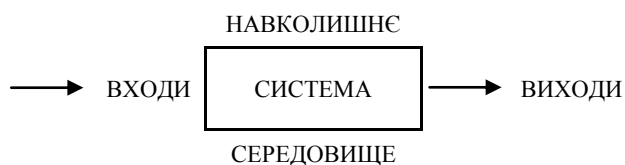

Схема 2. Модель "чорного ящика" (Н. Чорней)

Як "чорний ящик" розглядаємо об'єкти дослідження, внутрішня структура яких невідома чи не враховується. Іноді вистачає змістовного опису входів та виходів системи. З такими моделями людина часто стикається в повсякденному житті: наприклад, для керування автомобілем чи роботи за комп'ютером не обов'язково досконало знати їхню внутрішню будову.

Зауважимо, що дослідження системи методом "чорного ящика" принципово не може надати однозначної інформації про її структуру, бо однакову поведінку здатні мати різні системи.

Безперечно, що за допомогою однієї моделі "чорного ящика" важко вивчити внутрішню структуру системи. Для докладного опису, за умови неефективного "виходу", використовують моделі "сірого/білого ящиків", де ґрунтовніше досліджується структура системи, її функції, взаємозв'язки елементів, чинники впливу, зокрема навколишнього середовища, генетика (походження) та життєвий цикл.

Є певна специфіка опису складу системи. Зокрема, якщо різним експертам дати завдання побудувати модель складу однієї системи, то результати можуть суттєво відрізнятись. Наприклад, університет із по-

глядів ректора, головного бухгалтера та начальника служби охорони складатиметься з різних підсистем.

Головна проблема під час побудови моделі складу системи полягає в тому, що її поділ на частини є відносним і залежить від мети дослідження (це стосується також визначення меж системи). Крім того, відносним є поняття елемента — те, що з одного погляду є елементом, з іншого може бути підсистемою. Проте, безперечно, метод моделювання "чорного ящика" є надзвичайно ефективним в аналітиці.

Метод побудови аналітичної карти проблемного поля. На думку Ю. Курносова, цей метод корисний для вивчення, аналізу та оцінювання проблемної ситуації [4, с. 190]. Аналітик, який має навички системного підходу, намагатиметься на основі здобутої інформації зрозуміти загальний контекст ситуації, внутрішню структуру системи й взаємозв'язки прихованих моментів усередині неї. Системне мислення аналітика спрямовано на виявлення суті явищ, їх закономірностей, глибинних чинників, що визначають тенденції, послідовність і характер подій, розвиток у часі та просторі. Саме для того, щоб аналітик "побачив" місце/місця проблеми в масиві інформації й будується аналітична карта проблемного поля. Цей документ значно спрощує процес визначення в інформаційному полі змістово-сміслових елементів оперативної ситуації, допомагає виявляти та формулювати головні проблеми об'єкта аналітичного дослідження.

До аналітичної карти проблемного поля зазвичай входять:

- основні елементи ситуації;
- центри сил, види та обсяги ресурсів, наявних у певний момент;
- сфери інтересів центрів сил і точки їх перетину;
- параметри конкурентного середовища (конкуренти, союзники, партнери);
- кризові точки та суперечності;
- точки "запуску" нових процесів;
- базові тренди, тенденції, внутрішні й зовнішні чинники впливу;
- інші важливі елементи ситуації.

Аналітична карта складається в рукописній формі на широкому аркуші паперу й слугує засобом консолідації думок і зусиль групи аналітиків для розв'язання проблеми. У разі потреби її можна візуалізувати в електронну форму для репрезентації груп експертів під час проведення "мозкового штурму", завдяки чому значно підвищується ефективність роботи. Отже, під час визначення проблем і особливо на стадії планування дій з їх нейтралізації/усунення потрібно чітко визначити, що, як, коли, де і ким (поіменно) виконуватиметься.

Висновки. Використання методів системного аналізу в процесі опрацювання інформації під час моделювання реальних ситуацій в аналітиці, а саме: за принципом "гелікоптера", побудови "дерева цілей", моделювання "чорного/сірого/білого ящика" та побудови аналітичної карти проблемного поля — є ефективним засобом підвищення якості інформаційно-аналітичної діяльності. Вважаємо, що ці методи сприятимуть скороченню часу підготовки аналітичних документів (без втрати якості), а також удосконаленню управлінської діяльності загалом.

Список використаної літератури

1. Антонов А. В. Системный анализ : учеб. для вузов / А. В. Антонов. — Москва : Высшая школа, 2004. — 454 с.
2. Варенко В. М. Системний аналіз інформаційних процесів : навч. посіб. / В. М. Варенко. — Київ : Талком, 2019. — 208 с.
3. Дудник І. М. Вступ до загальної теорії систем : навч. посіб. / І. М. Дудник. — Київ : Кондор, 2009. — 205 с.
4. Курносів Ю. В. Азбука аналітики / Ю. В. Курносів. — Москва : РУСАКИ, 2013. — 230 с.
5. О'Коннор Дж. Системне мислення. Пошук неординарних творчих рішень / Дж. О'Коннор. — Київ : Наш формат, 2018. — 240 с.
6. Сурмін Ю. П. Теория систем и системный анализ : учеб. пособие / Ю. П. Сурмін. — Київ : МАУП, 2003. — 368 с.
7. Чорней Н. Б. Теория систем і системний аналіз : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. Б. Чорней, Р. К. Чорней ; Міжрегіональна академія управління. — Київ : МАУП, 2005. — 256 с.

Volodymyr Varenko

Methods of system analysis in analytics

The article deals with the necessity of applying the basic methods of system analysis when working with information in information-analytical activities. Modern analytics can not do without system analysis, its methods and technologies, because the systematic approach is now, according to many experts, a universal method of exploring various objects, processes and phenomena, including information. Because the methodology of system analysis is diverse, we have considered, in our opinion, the most effective methods for information and analytical activity — helicopter-based method, target tree construction method, black/gray/white box modeling, and analytical field map. After all, they will help the specialist / analyst in modeling the real phenomena, objects and processes, correct and reliable assessment of the situation, which means — and to the right conclusions and recommendations.

The goal is to find out the problem of using separate methods of system analysis in the analysis of information, in the information and analytical activities. It is implemented using suggested techniques that the author considers effective. The article draws attention to the peculiarities and specifics of the use of a particular method of system analysis during the information-analytical process. The findings indicate that the use of systematic analysis methods for processing information when modeling real-world situations in analytics effective means of improving the quality of information and analytical activities. According to the author, these methods will significantly reduce the time of preparation of analytical documents (not to the detriment of quality), as well as improve management in Ukraine.

Keywords: *method, technology, information analysis, system analysis, information, information-analytical activity, efficiency, management*

References

1. Antonov A. V. (2004). *Systemnyy analiz*. Moskva: Vyshcha shkola.
2. Varenko V. M. (2019). *Systemnyy analiz ynfomatyyynykh protsesyiv*. Kyiv: Talcom.
3. Dudnik I. M. (2009). *Vstup do zahalnoi teorii system*. Kyiv: Condor.
4. Kurnosov Y. V. (2013). *Azbuka analityky*. Moskva: RUSAKI.
5. O'Connor Joseph. (2018) *Systemne myslennya. Poshuk neordynarnykh tvorchykh rishen'*. Kyiv: Nash format.
6. Surmin Y. P. (2003). *Teoriya sistem i sistemnyy analiz*. Kyiv: MAUP.
7. Chorney N. B., Chorney R. K. (2005). *Teoriya sistem i sistemnyy analiz*. Kyiv: MAUP.

Надійшла до редакції 10 вересня 2019 року

УДК 01:37.017.4]:025.5](477)

DOI: 10.36273/2076-9555.2019.10(279).47-52

Наталія Кропочева,

науковий співробітник ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,

e-mail: veritas59@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7025-8272>

Бібліографічний складник системи інформаційного супроводу наукових досліджень із питань національно-патріотичного виховання

Проаналізовано зміст і структуру науково-допоміжного бібліографічного покажчика "Національно-патріотичне виховання в Україні" (2014—2018 рр.). Розглянуто теоретичні та методичні аспекти підготовки бібліографічних видань такого типу. Обґрунтовано актуальність обраної теми та висвітлено основні нормативно-законодавчі документи, на підставі яких відбувалося формування систематизованого, впорядкованого за бібліографічними критеріями покажчика "Національно-патріотичне виховання в Україні". Узагальнено основні наукові підходи до класифікації бібліографічних видань, наявні в бібліографічному науковому дискурсі та бібліографічній практиці. Констатовано, що формальні та змістові характеристики бібліографічних видань перебувають у постійній динамічній рівновазі, зумовленій соціальними й інформаційними чинниками розвитку суспільних відносин. Наголошено на унікальності матеріалів, розміщених на глобальній платформі EBSCO й відображених у змісті покажчика. В майбутньому такий тренд може стати перспективним напрямом бібліографічних досліджень і впливатиме на розширення аудиторії завдяки залученню закордонних користувачів, які матимуть доступ до бібліографічних посібників окресленої тематики. Вагому частку в

змісті видання становлять електронні публікації, зокрема оприлюднені на платформах відкритих журнальних систем, що свідчить про нові тенденції в бібліографічній справі. Наголошено, що підготовлений науково-допоміжний бібліографічний показник сприятиме вдосконаленню форм і методів реалізації завдань національно-патріотичного виховання в Україні, впровадженню в роботу закладів освіти різних рівнів доробку фахівців у царині патріотичного виховання.

Ключові слова: науково-допоміжний бібліографічний показник, національно-патріотичне виховання, інформаційне забезпечення, наукові дослідження, заклади освіти, військово-патріотичне виховання, духовно-моральне виховання

Постановка проблеми. Складність і неоднозначність висвітлення проблематики становлення системи національно-патріотичного виховання у вітчизняному просторі зумовлені змінами глобального й локального характеру в соціальній, політичній та освітній сферах. Розроблення й ухвалення відповідних законодавчих і нормативних, теоретичних та концептуальних документів, що регулюють означену галузь, впливає на розширення наукових засад і змістового контуру інформаційного забезпечення педагогічних досліджень і функціонування закладів освіти різних рівнів.

Тривалий час загальновизнаною формою репрезентації результатів у структурі інформаційного супроводу залишалася система інформаційно-довідкових посібників у паперовому й цифровому форматах. Останнє десятиліття характеризується стрімким розвитком веборієнтованих технологій, упровадження яких у діяльність книгозбірень має спиратися на спеціалізовані праці фахівців із формування галузевої системи бібліографічної продукції, в яких узагальнено результати попередніх наукових досліджень та визначено перспективні напрями подальших розвідок. Такі тенденції характерні й для діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (далі — ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), що проводиться в межах фундаментальних і прикладних наукових досліджень і дає змогу розширювати й удосконалювати галузеву систему бібліографічних, реферативних та аналітичних документів.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці, які вивчали етапи розроблення класифікації бібліографічних показників (БП), вирізняють два періоди: 1) усталене визначення ознак бібліографічних показників та їх об'єднання відповідно до цих характеристик; 2) уточнення Г. Швецовою-Водкою багатоаспектної класифікації, розробленої О. Коршуновим із доповненням новими класифікаційними ознаками. Спектр дискусій охоплює дві головні позиції [15]: 1) відсутність потреби у класифікації БП у добу комп'ютеризації, оскільки користувач самостійно розв'язує проблему вибору документів (Е. Беспалова); 2) неоднозначність формування електронного інформаційного простору як однорідного масиву бібліографічних даних, оскільки він є сукупністю різноманітних бібліографічних баз даних (БД), цінність яких залежить від критеріїв виявлення, відбору та бібліографічного опрацювання документів (І. Моргенштерн) [2; 6].

Позицію І. Моргенштерна підтримує Т. Опря, обґрунтовуючи тезу про динамічність класифікації бібліографічних посібників тим, що усталена схема перешкоджатиме розробленню їх нових видів [9, с. 212].

Аналізуючи бібліографічні розвідки фахівців-практиків, вирізняємо найпоширеніші напрями підготовки науково-допоміжних показників у мережі

галузових бібліотек: вивчення стану й перспектив системи науково-інформаційного забезпечення, огляд та аналіз підготовлених показників у межах виконання наукових проєктів, упровадження інформаційно-бібліографічних систем і розроблення моделі інформаційного супроводу, адаптованої до цільової категорії користувачів [5; 9; 10; 12; 13; 14].

На думку Л. Самчук, використання традиційних бібліографічних методів відбору, репрезентації та організації матеріалу гармонізується з електронною формою видання, що "...дозволяє більш повно реалізувати потенціал цих методів і здійснити логічне наповнення структурних елементів документами, визначити форму організації і подачі матеріалу [11, с. 180].

Підсумовуючи діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за 15 років, Л. Пономаренко зауважує про пріоритетність підготовки саме науково-допоміжних посібників, що стали "важливою складовою системи бібліографічних видань для освітньої галузі, сприяють створенню теорії цілісного розвитку особистості, забезпеченню якісного психолого-педагогічного та науково-методичного супроводу навчально-виховного процесу на різних освітніх рівнях" [10, с. 78].

Зміна інформаційного складника, насамперед завдяки широкому застосуванню автоматизованих бібліотечних інформаційних систем, формуванню проблемно орієнтованих баз даних, дає змогу зробити процес упорядкування бібліографічних видань динамічним та інформаційно насиченим.

Зазначимо, що Н. Стельмах однією з перших у ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського брала участь у корпоративному створенні вторинної продукції в АБІС "ІРБІС", яка наповнювалася бібліографічними записами, імпортованими з електронних баз даних "Книга" й "Періодика", для електронного бібліографічного показника "Дошкільна освіта як складова системи безперервної освіти України (1991—2006)". Його структура моделює базу даних, спроєктовану згідно з вимогами до традиційного бібліографічного показника [13].

Узагальнюючи огляд основних тенденцій розвитку науково-допоміжної бібліографії, наголосимо на цілісності сформованої галузевої бібліографічної інформації, акумульованої в посібниках різних типів і видів у традиційній та електронній формах, поміж яких чільне місце посідають науково-допоміжні бібліографічні показники. Водночас їх укладання відбувається у традиційному для бібліографічної практики форматі, що впливає на результативність процесу. Аналітичні рефлексії та теоретичні узагальнення розширюють проблемний простір наукових розвідок з окресленої теми, але фактично не впливають на вдосконалення технологічних процесів підготовки бібліографічних видань.

Мета дослідження — проаналізувати бібліографічний складник системи інформаційного супроводу наукових досліджень із питань національно-патріотичного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Про увагу державних інституцій до пошуку цілісної, науково обґрунтованої моделі національно-патріотичного виховання, що охоплюватиме всі ланки системи неперервної освіти, свідчить низка законодавчо-нормативних джерел. Зокрема, 2015 р. ухвалено базові нормативні документи: "Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016—2020 роки", "Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року", "Національну програму патріотичного виховання громадян, розвитку духовності". В законах України "Про освіту" (2017), "Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ ст." (2015), "Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді", затвердженої Міністерством освіти і науки України 2015 р., як стратегічні визначено завдання виховання в молоді любові до Батьківщини, усвідомлення нею громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України.

Нові методи проведення систематичної роботи з формування особистості — всебічно розвиненої, з критичним мисленням, патріота з активною життєвою позицією, який керується високими морально-етичними принципами — відображено в освітній моделі Нової української школи (2016).

Значний внесок у розроблення теоретичних і методологічних засад національно-патріотичного виховання здійснює Інститут проблем виховання НАПН України (І. Бех, К. Журба) та співробітники його лабораторії громадянського й морального виховання.

Особливої уваги варті сучасні інтерактивні форми й методи вдосконалення професійної компетентності фахівців із національно-патріотичного виховання. Прикладом слугують тренінги "З Україною в серці" (для педагогічних працівників) та "Окрилені Україною" (для представників структурних підрозділів із питань молоді та спорту, інших фахівців соціальної сфери). Навчання проводяться від 2015 р. за програмами, розробленими та апробованими науковцями Інституту проблем виховання НАПН України у різних регіонах [4; 8].

До основних форм діяльності галузевих бібліотек, у межах інформаційної підтримки реалізації документів стратегічного й концептуального характеру, належать підготовка та проведення заходів національно-патріотичного спрямування. Бібліотечна робота у цьому напрямі передбачає випуск рекомендаційних бібліографічних та науково-методичних видань, реферативно-аналітичних оглядів, проведення науково-практичних і науково-педагогічних конференцій та семінарів, літературно-музичних виставок і форумів тощо.

Кожна інформаційна установа розробляє власну модель забезпечення системи національно-патріотичного виховання, що відповідає типу організації, цільовій категорії читачів і користувачів. Враховуючи, що в мережі освітянських книгозбірень є шкільні бібліотеки, бібліотеки закладів вищої освіти, інститутів післядипломної педагогічної освіти, науково-дослідних установ НАПН України, діапазон бібліографічної продукції з питань патріотичного виховання доволі широкий: рекомендаційні бібліографічні покажчики, рекомендаційні анотовані списки, бібліографічні огляди, огляди-дайджести.

Поміж значної кількості посібників різних типів і видів, підготовлених та опублікованих фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в межах виконання науково-дослідної роботи (НДР) "Відображення розвитку національної освіти і педагогічної думки у друкованих та електронних виданнях" (2017—2019 рр.) (науковий керівник — дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор О. В. Сухомлинська), виокремимо науково-допоміжні покажчики з актуальних питань сьогодення: "Реформування загальної середньої освіти в Україні у ХХ столітті крізь призму джерелознавства" та "Національно-патріотичне виховання в Україні" (2014—2018 рр.) [1; 7].

Вияткове значення для широкого загалу має науково-допоміжний бібліографічний покажчик "Національно-патріотичне виховання" (2014—2018 рр.), оприлюднений у червні 2019 р. Актуальність теми видання зумовлена соціальними, політичними та суспільними подіями в країні в контексті боротьби за збереження національної безпеки та зміцнення державної єдності. Покажчик має сприяти вдосконаленню форм і методів реалізації завдань національно-патріотичного виховання в Україні, впровадженню в роботу закладів освіти різних рівнів доробку фахівців у цій сфері, враховуючи практичні напрацювання та перспективні завдання.

Упорядники здійснили історіографічний аналіз видань окресленої проблематики й виявили, що значна кількість покажчиків містить комплексний ґрунтовний ретроспективний огляд праць із питань національно-патріотичного виховання, який охоплює значний хронологічний відрізок від періоду здобуття Україною незалежності (1991).

Високим науковим рівнем підготовки бібліографічний посібник завдячує плідній співпраці фахівців бібліотеки з Ж. Петрочко — науковим консультантом, доктором педагогічних наук, професором кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка. Вступну статтю "Концептуальне осмислення формування у підлітків національно-культурної ідентичності у сучасних умовах" підготував І. Бех (доктор психологічних наук, професор, директор Інституту проблем виховання НАПН України) у співавторстві з К. Журбою (доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії громадянського та морального виховання Інституту

проблем виховання НАПН України). Автори акцентують увагу на національно-культурній ідентичності як важливому складникові становлення громадянина-патріота України, що сприятиме зміцненню моральних цінностей, формуванню національного духу й самосвідомості молоді.

Основний принцип упорядкування та групування бібліографічних записів відповідає структурі системи неперервної освіти, що віддзеркалюють назви розділів; тематику військово-патріотичного виховання та волонтерської діяльності виокремлено. Показчик містить 2722 бібліографічних записи у восьми розділах, опублікованих / оприлюднених упродовж 2014—2018 рр.

Розділ I *"Національно-патріотичне виховання в новому історичному осмисленні"* складається з двох підрозділів: *"Нормативно-правове забезпечення національно-патріотичного виховання"* та *"Національно-патріотичне виховання як наукова проблема"*. У першому згруповано бібліографічні описи нормативно-правових актів України, котрі законодавчо закріплюють пріоритети й напрями національно-патріотичного виховання дітей і молоді в діяльності відповідних інститутів держави та суспільства; у другому — сфокусовано увагу на документах, що відображають результати наукових розвідок, узагальнень, рефлексій, присвячених зазначеній проблематиці.

У розділі II *"Виховання громадянина-патріота у творчій спадщині видатних педагогів України"* репрезентовано погляди вітчизняних педагогів, філософів, психологів, громадсько-політичних діячів на роль і значення національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Розділ має яскраво виражений персоналістичний характер. Узагальнюючи його зміст, виокремимо такі напрями досліджень: теоретичні й практичні аспекти національно-патріотичного виховання в історичній і регіональній ретроспективі; історіографічний аналіз ідей національно-патріотичного характеру відомих особистостей у публікаціях сучасних науковців; вивчення та впровадження доробку відомих педагогів, філософів у навчальний процес закладів освіти.

Зміст розділу III *"Національно-патріотичне виховання у системі дошкільної освіти"* становлять документи, що містять інформацію стосовно практичного досвіду проведення виховних заходів, реалізації проєктів національно-патріотичного спрямування в дошкільних закладах різних типів і видів.

Проблематика розділу IV *"Національно-патріотичне виховання у закладах загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти"* доволі різноаспектна й віддзеркалює специфіку національно-патріотичного виховання відповідно до завдань та форм його проведення у навчальних закладах, згрупованих в окремі структурні сегменти. Наприклад, у підрозділі *"Загальна середня освіта"* зібрано матеріали, що висвітлюють національно-патріотичний складник процесу викладання різних предметів; уміщено

інформацію про тематику виховної позакласної роботи; висвітлено досвід організації та проведення спільних заходів патріотичного спрямування з батьками та громадськістю. У підрозділі *"Професійна (професійно-технічна) освіта"* вміщено бібліографічні описи документів, що охоплюють питання реалізації завдань національно-патріотичного змісту, спрямованих на виховання в учнів почуття національної гідності та національно-культурної ідентичності, пошуку нових ефективних форм і методів впливу на становлення майбутнього фахівця, здатного до вироблення власної патріотичної позиції.

У розділі V *"Національно-патріотичне виховання у закладах вищої та післядипломної педагогічної освіти"* вміщено джерела про стан та орієнтири вдосконалення системи національно-патріотичного виховання у зазначених ланках освіти. Розглянуто напрями патріотичного виховання в закладах гуманітарного, правничого, технічного профілю під час викладання навчальних дисциплін природничого, математичного, економічного циклу; висвітлено етнопатріотичні та народознавчі складники національно-патріотичного виховання в навчальному процесі й у позааудиторній діяльності; проаналізовано участь студентської молоді та науково-педагогічних працівників у роботі громадських організацій, зокрема й волонтерських, втіленні молодіжних соціальних ініціатив.

Документи розділу VI *"Реалізація національно-патріотичного виховання в закладах позашкільної освіти та громадських об'єднаннях"* розкривають широкий спектр публікацій, присвячених аспектам роботи культурно-освітніх, спортивно-оздоровчих, науково-пошукових об'єднань, предметних гуртків, секцій національно-патріотичного спрямування. Зокрема, розглянуто хортинг як різновид національного спорту й важливий елемент патріотичного виховання; висвітлено роботу спортивно-просвітницьких, туристичних, скаутських організацій, віртуальних спільнот, а також шкільних історико-краєзнавчих музеїв в окресленому напрямі.

У розділі VII *"Доброчинна та волонтерська діяльність в системі національно-патріотичного виховання"* вміщено бібліографічні описи публікацій про внесок волонтерів й активістів у зміцнення обороноздатності України, підтримання морально-психологічного стану сучасного українського війська, участь школярів і студентів у волонтерських організаціях тощо.

Публікації, що торкаються проблем військово-патріотичного виховання та залучення молодого покоління до участі в загальнодержавних військово-патріотичних заходах, репрезентовано в розділі VIII *"Військово-патріотичне виховання молоді як відповідь на виклики часу"*. Чільне місце належить низці матеріалів щодо духовно-морального виховання майбутніх військовослужбовців і військової еліти. Зокрема, наведено докладну інформацію про результати педагогічних досліджень стану готовності військових за-

хицати Батьківщину, а також результати експериментальних праць викладачів закладів вищої військової освіти та науковців Інституту проблем виховання НАПН України. Потужний інформаційний масив розділу також становлять дослідження у сфері застосування прикладного хортингу під час викладання дисциплін "Захист Вітчизни" й "Допривозна підготовка".

Унікальним і, в певному сенсі, експериментальним елементом видання стали матеріали інформаційних ресурсів, розміщені на глобальній мережевій платформі EBSCO Publishing, що свідчить про нові тенденції в бібліографічній справі. Це невеликий за обсягом, але, на нашу думку, перспективний інноваційний тренд, що стане в пригоді під час формування бібліографічних видань галузевими книгозбірнями й сприятиме розширенню аудиторії завдяки залученню закордонних користувачів.

Висновки. Проаналізовано зміст і структуру науково-допоміжного бібліографічного покажчика "На-

ціонально-патріотичне виховання в Україні" (2014—2018 рр.), а також теоретичні та методичні аспекти його формування. До видання увійшли друковані матеріали: статті з періодичних і продовжуваних видань, збірників наукових праць, доповіді й повідомлення, підготовлені в межах науково-теоретичних, науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, автореферати дисертацій; значний масив становлять електронні документи, поміж яких матеріали інтернет-конференцій, тематичні рубрики й збірки з мережових ресурсів, сайтів бібліотек, інформаційних і наукових установ. Хронологічні межі науково-допоміжного бібліографічного видання охоплюють 2014—2018 рр.

Покажчик сприятиме вдосконаленню форм і методів реалізації завдань національно-патріотичного виховання в Україні, впровадженню в роботу закладів освіти різних рівнів доробку фахівців у царині патріотичного виховання.

Список використаної літератури

1. *Березівська Л. Д.* Реформування загальної середньої освіти в Україні у XX столітті крізь призму джерелознавства : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Л. Д. Березівська. — Вінниця : Твори, 2019. — 251 с.
2. *Беспалова Э. К.* Тема, принадлежащая истории : [классификация библиогр. пособий] / Э. К. Беспалова // Библиография. — 1999. — № 4. — С. 151—152.
3. *Бех І. Д.* Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / Д. І. Бех, К. І. Чорна. — Київ : [б. в.], 2014. — 29 с.
4. *Бех І. Д.* З Україною в серці (тренінг з патріотичного виховання дітей та молоді) : посібник / [І. Д. Бех, Ж. В. Петрочко, В. І. Кириченко] ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проблем виховання. — Київ : Ін-т обдаров. дитини НАПН України, 2015. — 182, [2] с.
5. *Лисиця Н. В.* Бібліографічна продукція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як складова інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу / Н. В. Лисиця, Н. А. Стельмах // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. — 2014. — Вип. 4. — С. 120—128.
6. *Моргенштерн И. Г.* Понятийный аппарат библиографической деятельности в электронной среде / И. Г. Моргенштерн // Мир библиографии. — 2004. — № 6. — С. 8—12.
7. *Національно-патріотичне виховання в Україні* : наук.-допом. бібліогр. покажч. / упоряд.: Страйгородська Л. І., Пономаренко Л. О., Тарнавська С. В. та ін. ; наук. ред. Березівська Л. Д. — Київ, 2019. — 368 с.
8. *Опря Т. М.* Покажчики як форма розповсюдження бібліографічної інформації / Т. М. Опря // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Сер. Бібліотекознавство. Книгознавство. — Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. — Вип. 3. — С. 211—215. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprknuibk_2013_3_36. — Назва з екрана (дата звернення: 21.08.2019).
9. *Петрочко Ж. В.* Окрилені Україною (тренінг з національно-патріотичного виховання молоді) : посібник / Ж. В. Петрочко, В. І. Кириченко. — Харків : Панов А. М., 2016. — 134 с.
10. *Пономаренко Л. О.* Електронні бібліографічні ресурси Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського в інформаційному просторі: стан та проблеми розвитку / Л. О. Пономаренко // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. — Київ : Педагогічна думка, 2014. — № 4. — С. 76—84. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npdnpbc_2014_4_9. — Назва з екрана (дата звернення: 20.08.2019).
11. *Самчук Л. І.* Створення електронних бібліографічних посібників у державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / Л. І. Самчук // Вісник ОНУ. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. — Одеса : ОНУ, 2018. — Т. 23. — № 1. — С. 179—186. — Режим доступу: <http://vislib.onu.edu.ua/article/view/122671/131849>. — Назва з екрана (дата звернення: 20.08.2019).
12. *Складання бібліографічних посібників* : інформ.-метод. матеріали / уклад. О. Галганова ; наук. ред. В. Кононенко. — Київ, 2015. — 80 с.
13. *Стельмах Н.* Інформаційно-бібліографічне забезпечення наукових досліджень з питань дошкільної освіти / Наталія Стельмах // Вісник Книжкової палати. — 2009. — № 7. — С. 18—21.
14. *Трачук Л. Ф.* Веббіліографічні посібники бібліотек як джерела електронного довідково-бібліографічного обслуговування / Л. Ф. Трачук // Бібліотечний вісник. — 2011. — № 5. — С. 29—35.
15. *Швецова-Водка Г. М.* Вступ до бібліографознавства : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Г. М. Швецова-Водка. — Київ : Кондор, 2004. — 217 с.

Nataliia Kropocheva

Bibliographical component of the system of information support of scientific research on national-patriotic education

The content and structure of the scientific-auxiliary bibliographic index "National-patriotic education in Ukraine" (2014—2018) are analyzed. The theoretical and methodological aspects of the preparation of bibliographic publications of this type are considered. The relevance of the chosen topic is substantiated and the main normative-legislative documents that influenced the formation of the systematic, organized according to the bibliographic criteria of the edition "National-patriotic education in Ukraine" are highlighted. The basic scientific approaches to the classification of bibliographic publications existing in bibliographic scientific discourse and bibliographic practice are generalized. The uniqueness of the selected materials published on the global EBSCO platform, which are reflected in the contents of the index, is confirmed, and it is hoped that in the future such a trend can become a demanded and perspective direction of bibliographic research and will influence the expansion of the audience at the expense of foreign users. Bibliographical manuals on such topics. It has been stated that publications in electronic form, in particular, are published on the content of open journal systems, which also formats and reveals new trends in bibliographic matters. It is stated that the prepared scientific-auxiliary bibliographic Index will promote and improve the forms and methods of realization of tasks of national-patriotic education in Ukraine, will promote the introduction into practice of educational establishments of different levels of creative development of specialists in the field of patriotic education. It is stated that the formal and substantive characteristics of bibliographic publications are in constant dynamic equilibrium, which is caused by social, informational factors of the development of social relations.

Keywords: scientific-auxiliary bibliographic Index, national-patriotic education, information support, scientific researches, educational establishments, military-patriotic education, spiritual and moral education

References

1. Berezivska L. D. (2019). *Reformuvannya zagalnoyi serednoyi osviti v Ukraini u XX stolitti kriz prizmu dzhereleznavstva*. Vinnicya: Tвори.
2. Bespalova E. K. (1999). Tema, prynadlezhashaya istorii: [klassifikaciya bibliogr. posobij]. *Bibliografiya*, 4, pp. 151—152.
3. Beh I. D., Chorna K. I. (2014). *Programa ukrayinskogo patriotichnogo vihovannya ditej ta uchnivskoyi molodi*. Kyiv: [b. v.].
4. Beh. I. D., Petrochko Zh. V., Kirichenko V. I. (2015). *Z Ukrayinoyu v serci (trening z patriotichnogo vihovannya ditej ta molodi)*. Kyiv: In-t obdarov. ditini NAPN Ukraini.
5. Lisicya N. V., Stelmah N. A. (2014). Bibliografichna produkcija DNPB Ukraini im. V. O. Suhomlinskogo yak skladova integrovanogo galuzevogo informacijnogo resursu. *Naukovi praci Derzhavnoyi naukovo-pedagogichnoyi biblioteki Ukraini imeni V. O. Suhomlinskogo*, 4, pp. 120—128.
6. Morgenshtern I. G. (2004). Ponyatijnyj apparat bibliograficheskoy deyatel'nosti v elektronnoy brede. *Mir bibliografii*, 6, pp. 8—12.
7. Strajgorodska L. I., Ponomarenko L. O., Tarnavska S. V. ta in. (2019). *Nacionalno-patriotichne vihovannya v Ukraini*. Kyiv.
8. Oprya T. M. (2013). Pokazhchiki yak forma rozpovsyudzhennya bibliografichnoyi informaciyi. *Naukovi praci Kam'yanec-Podil'skogo nacionalnogo universitetu imeni Ivana Ogiyenka. Ser. Bibliotekoznavstvo. Knigoznnavstvo*, 3, pp. 211—215. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npkpnuibk_2013_3_36 [Accessed 21.08. 2019].
9. Petrochko Zh. V., Kirichenko V. I. (2016). *Okrileni Ukrayinoyu (trening z nacionalno-patriotichnogo vihovannya molodi)*. Harkiv: Panov A. M.
10. Ponomarenko L. O. (2014). Elektronni bibliografichni resursi Derzhavnoyi naukovo-pedagogichnoyi biblioteki Ukraini imeni V. O. Suhomlinskogo v informacijnomu prostori: stan ta problemi rozvitku. *Naukovi praci Derzhavnoyi naukovo-pedagogichnoyi biblioteki Ukraini imeni V. O. Suhomlinskogo*, 4, pp. 76—84. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npdnpbc_2014_4_9 [Accessed 20.08.2019].
11. Samchuk L. I. (2018). Stvorennya elektronnih bibliografichnih posibnikiv u derzhavnij naukovo-pedagogichnij biblioteci Ukraini imeni V. O. Suhomlinskogo. *Visnik ONU. Seriya: Bibliotekoznavstvo, bibliograficznnavstvo, knigoznnavstvo*, 23 (1), pp. 179—186. Available at: <http://vislib.onu.edu.ua/article/view/122671/131849> [Accessed 20.08.2019].
12. Galganova O. (2015). *Skladannya bibliografichnih posibnikiv: inform.-metod. materialy*. Kyiv.
13. Stelmah N. (2009). Informacijno-bibliografichne zabezpechennya naukovih doslidzhen z pitan doshkilnoyi osviti. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 7, pp. 18—21.
14. Trachuk L. F. (2011). Vebliografichni posibniki bibliotek yak dzherela elektronnoho dorvidkovo-bibliografichnogo obslugo-vuvannya. *Biblioteknij visnik*, 5, pp. 29—35.
15. Shvecova-Vodka G. M. (2004). *Vstup do bibliograficznnavstva*. Kyiv: Kondor.

Надійшла до редакції 22 серпня 2019 року

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21783-11683ПР від 31.12.2015.

Формат 60x84¹/₈. Ум. друк. арк. 6,05. Тираж 238 пр. Зам. 62.

Журнал надруковано на обладнанні Книжкової палати України

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1954 від 24.09.2004.

До уваги читачів: електронний варіант журналу "Вісник Книжкової палати" ISSN 2076-9555 (онлайн-версія) розміщено на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в розділі "Наукова періодика України":

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKP/index.html